

SUOMENKARJAN JA SUOMENLAMPAAN SUOJELUN OHJAUSKEINOT

Miia Karja
Maisterintutkielma
Helsingin yliopisto
Maataloustieteiden laitos
Agroekologia
Toukokuu 2011

Tämä maisterintutkielma koostuu seuraavasta kahdesta osasta:

Osa I: Yhteenveto ja täydentävä analyysi

Osa II: Esimerkkiyritykset; Maatiaiseläinten kasvattamisen haasteet ja mahdollisuudet sekä Maatiaiseläinten säilyttämisen ohjauskeinot teoksessa Karja, M. & Lilja, T. (toim.) Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat. Maa- ja elintarviketalous 106.

Osa II on tekijän ja kollegoiden 2005-2007 toteuttama ja syksyllä 2007 julkaistu tutkimus. Osassa I viitataan tekstissä osaan II seuraavasti: (osa II).

Työnjako tutkimuksen eri vaiheissa (osa II):

Haastateltujen henkilöiden valinta	MK, kommentit TL & tutkimusryhmä
Haastattelurungon suunnittelu	TL, MK & tutkimusryhmä
Haastatteluaineiston keruu	MK & TL
Haastatteluaineiston litterointi	TL & MK
Esimerkkiyrityskuvaukset	TL & MK
Maatiaiseläinten kasvattamisen haasteet ja mahdollisuudet -artikkeli	MK, kommentit tutkimusryhmä
Maatiaiseläinten säilyttämisen ohjauskeinot -artikkeli	MK, kommentit tutkimusryhmä
Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat -raportin toimitus	MK & TL

MK = Miia Karja

TL = Taina Lilja

Tutkimusryhmä = Maatiaiseläinhankkeen tutkimusryhmä

Allekirjoitus

Taina Lilja

Tiedekunta/Osasto — Fakultet/Sektion — Faculty Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta		Laitos — Institution — Department Maataloustieteiden laitos	
Tekijä — Författare — Author Miia Piritta Karja			
Työn nimi — Arbetets titel — Title Suomenkarjan ja suomenlampaan suojelun ohjauskeinot			
Oppiaine — Läroämne — Subject Kasvintuotannon biologia / Agroekologia			
Työn laji — Arbetets art — Level Maisterintutkielma		Aika — Datum — Month and year Toukokuu 2011	Sivumäärä — Sidoantal — Number of pages 72 + 75
<p>Tiivistelmä — Referat — Abstract</p> <p>Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksessa (MTT) toteutettiin vuosina 2004-2006 poikkitieteellinen tutkimushanke <i>Maatiaiseläinten suojelusta yritystoimintaa ja yhteiskunnallista hyvinvointia? Maatiaiseläimiin perustuvan toiminnan taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat</i>. Tutkimus edusti yhteistyötä Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen, Työtehosseura ry:n, maatiaiseläinkasvattajien ja heidän piirissään toimivien asiantuntijoiden välillä. Tutkimus oli osa maa- ja metsätalousministeriön osarahoittamaa MOSSE –tutkimusohjelmaa.</p> <p>Tutkimuksen osahankkeessa Maatiaiseläinten sosio-kulttuurinen merkitys tuoteistamisessa oli tavoitteena selvittää maatiaiseläinten yhteiskunnallista ja kulttuurista merkitystä kasvattajien, kuluttajien ja kansalaisten keskuudessa ja määrittää keskeiset maatiaiseläimiin liittyvät merkitykset ja niiden ulottuvuudet. Vastauksia tutkimuskysymyksiin etsittiin muun muassa kahdeksalle suomenkarjan ja suomenlampaan kasvattajalle tehdyllä teemahaastattelulla.</p> <p>Kyseiseen teemahaastatteluaaineistoon perustuen olen maisterintutkielmassani tutkinut, millaiset ohjauskeinot olisivat toimivimpia, jotta alkuperäisrotujen kasvattajat kasvattaisivat jatkossakin maatiaiseläimiä ja jopa lisäisivät niitä. Olen tarkastellut toimivimpia ohjauskeinoja viljelijätyypittelyn, tuotantoympäristöstä nousevien maatiaiseläinten kasvattamisen haasteiden ja mahdollisuuksien sekä alkuperäisrotujen hyödyntämisen eri ulottuvuuksien kautta.</p> <p>Viljelijätyypittelyn avulla saatiin esiin niitä ohjauskeinoja ja ohjauskeinojen kohteita sekä ohjauskeinotarpeita, jotka ovat merkittäviä kullekin viljelijätyypille esimerkiksi tilanteessa, jossa maatiaiseläinten kasvattaja haluaisi aloittaa maatiaiseläintuotteiden jatkojalostamisen tilallaan.</p> <p>Ohjauskeinojen tarkastelu maatiaiseläinten kasvattamisen haasteiden ja mahdollisuuksien sekä alkuperäisrotujen hyödyntämisen eri ulottuvuuksien kautta nosti esiin sen, että monipuolisten ohjauskeinojen lisäksi tarvitaan hallinnon ja yhteiskunnan eri sektorien rajat ylittävää yhteistyötä ja kasvattajien osallistumista maatiaiseläinten suojelun ohjauskeinoja suunniteltaessa, sillä alkuperäisrotuisia eläimiä kasvatetaan niin perinteisessä maataloustuotannossa kuin myös esimerkiksi harrastajamaisesti maaseutuasumisen yhteydessä.</p> <p>Viljelijät, muiden alojen yrittäjät, yksityiset henkilöt, koulutilat, vankilatilat ja muut kasvatustajatahot ovat avainasemassa maatiaiseläinten säilyttämistyössä, sillä he käytännössä huolehtivat eläinten kasvattamisesta ja elävän geenipankin ylläpitämisestä. Toimivimpien ohjauskeinojen lisäksi tarvitaan kasvattajalähtöistä ja eri toimijat sitouttavaa alkuperäisrotujen monimuotoisuuden hallintaa.</p>			
Avainsanat — Nyckelord — Keywords Alkuperäisrotu, maatiaiseläin, eläingenivarat, ohjauskeinot, agrobiodiversiteetti, teemahaastattelu, osallistuminen, hallinta			
Säilytyspaikka — Förvaringsställe — Where deposited Maataloustieteiden laitos ja Viikin kampuskirjasto			
Muita tietoja — Övriga uppgifter — Further information Työn ohjaajat: professori Juha Helenius (HY), FT, erikoistutkija Katriina Soini (MTT)			

Tiedekunta/Osasto — Fakultet/Sektion — Faculty Faculty of Agriculture and Forestry		Laitos — Institution — Department Department of Agricultural Sciences	
Tekijä — Författare — Author Miia Piritta Karja			
Työn nimi — Arbetets titel — Title Policy measures in conservation of Finncattle and Finnsheep			
Oppiaine — Läroämne — Subject Plant Production Biology / Agroecology			
Työn laji — Arbetets art — Level Master's thesis		Aika — Datum — Month and year May 2011	Sivumäärä — Sidoantal — Number of pages 72 + 75
Tiivistelmä — Referat — Abstract <p>An interdisciplinary research project The conservation of the native breeds for the social welfare and rural entrepreneurship – the background for the economical, social and cultural activities was carried out in MTT Agrifood Research Finland during the years 2004-2006. The research was done in collaboration with MTT Agrifood Research Finland, TTS Work Efficiency Institute, persons having native breeds and experts in the field of native breeds. The research was one part of Biodiversity and Monitoring Programme MOSSE partially funded by the Ministry of Agriculture and Forestry.</p> <p>One dimension of the research was to examine the socio-cultural meaning of native breeds in productisation. The aim was to find out the social and cultural meanings of native breeds among breeders, consumers and citizens and to define the essential meanings and their dimensions relating to native breeds. Answers for the research questions were searched for example by the theme interview done for eight breeders of Finncattle and Finnsheep.</p> <p>Resting on material of the theme interview I have researched in this Master's thesis, what kind of policy measures would be the most functional ones so that breeders would keep native breeds also in the future and even have more of them. I have examined these policy measures by using farmer typology, considering challenges and opportunities arising from keeping native breeds and the dimensions of utilizing native breeds.</p> <p>With the help of farmer typology were found out those policy measures, targets and need for policy measures important for each farmer type for example in the situation where a breeder wanted to start with upgrading of native breed products in his farm.</p> <p>Examining policy measures by using challenges and opportunities of keeping native breeds and by the dimensions of utilizing native breeds, did highlight the need not only for diversified policy measures but also for collaboration between administrative and social sectors and participation of breeders when planning policy measures for the conservation of native breeds. This arises from the diverse field of keeping native breeds: native breeds are utilized in traditional agricultural production and in a hobby oriented way when living in the countryside as well.</p> <p>Farmers, other entrepreneurs, private persons, school farms, prison farms and other breeders do have a key position in conservation work of native breeds. They in practice do take care of breeding of these animals and maintaining live gene banks. In addition to functional policy measures, we need management of diversity of indigenous breeds based on breeders' views and actors committed to the work.</p>			
Avainsanat — Nyckelord — Keywords Indigenous breed, native breed, animal genetic resources AnGr, policy measures, agrobiodiversity, theme interview, participation, management			
Säilytyspaikka — Förvaringsställe — Where deposited Department of Agricultural Sciences and Viikki Campus Library			
Muita tietoja — Övriga uppgifter — Further information Supervisors: Professor Juha Helenius (HU), PhD, Principal Research Scientist Katriina Soini (MTT Agrifood Research Finland)			

SISÄLLYS

ESIPUHE	7
1 JOHDANTO	8
1.1 Suomen alkuperäisrodut	10
1.2 Suomenkarjan ja suomenlampaan suojeluarvo	15
1.3 Suomenkarjan ja suomenlampaiden uhanalaisuus	16
1.4 Eläingenivarojen suojelu ja suojelumenetelmät	17
1.5 Sopimukset ja kansainvälinen yhteistyö	18
1.5.1 Biodiversiteettisopimus	18
1.5.2 Agenda 21 ja Rooman Julistus	19
1.5.3 FAO ja eläingenivarojen maailmanlaajuinen tietopankki	20
1.5.4 Pohjoismaat ja Suomi	20
2 OHJAUSKEINOT JA MAATIAISELÄIMET	21
2.1 Ohjauskeinojen luokittelu	21
2.2 Ohjauskeinojen vaikutuksia	22
2.3 Ohjauskeinot ja alkuperäisrotujen suojelu	24
3 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET	27
4 AINEISTO JA MENETELMÄT	28
4.1 Aineisto	28
4.2 Aineiston keruumenetelmät	29
4.3 Analyysimenetelmät	30
4.4 Luotettavuus	32
5 TULOKSET	33
5.1 Viljelijätyypittely ja ohjauskeinot	34
5.1.1 Tuotantosuuntautuneet viljelijät	37
5.1.2 Tuote- ja palvelusuuntautuneet viljelijät	38
5.1.3 Harrastaja-viljelijät	39
5.2 Ohjauskeinot perustuen haasteisiin ja mahdollisuuksiin	42

6 TULOSTEN TARKASTELU	45
6.1 Toimivimmat ohjauskeinot kasvattajatyypeittäin	45
6.2 Toimintaympäristö ja ohjauskeinot	48
6.3 Monipuolisista ohjauskeinoista... ..	50
6.4 ...kasvattajalähtöisyyteen	54
6.5 Jatkotutkimusehdotukset.....	57
7 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	59
8 KIITOKSET	61
LÄHTEET	63
LIITE 1: Teemahaastattelurunko.....	70
Osa II: Esimerkkiyrityskuvaukset, maatiaiseläinten kasvattamisen haasteet ja mahdollisuudet sekä maatiaiseläinten säilyttämisen ohjauskeinot Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat -raportissa	74

ESIPUHE

Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksessa (MTT) toteutettiin vuosina 2004-2006 poikkitieteellinen tutkimushanke, joka kantoi nimeä Maatiaiseläinten suojelusta yritys-toimintaa ja yhteiskunnallista hyvinvointia? Maatiaiseläimiin perustuvan toiminnan taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat. Tutkimus edusti yhteistyötä Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen, Työtehoseura ry:n, maatiaiseläinkasvattajien ja heidän piirissään toimivien asiantuntijoiden välillä.

Maatiaiseläintutkimus koostui neljästä osahankkeesta, jotka olivat 1) maatiaiseläinten suojelu, 2) maatiaiseläinten sosio-kulttuurinen merkitys tuotteistamisessa, 3) maatiaiseläinten hoito työsuoritteena ja 4) maatiaiseläinyrittäjyyden taloudelliset kysymykset. Tutkimus oli osa maa- ja metsätalousministeriön osarahoittamaa MOSSE – tutkimusohjelmaa, jossa tutkittiin maa- ja metsätalouksympäristön luonnon monimuotoisuutta erilaisista näkökulmista.

Maatiaiseläintutkimuksen osahankkeeseen maatiaiseläinten sosio-kulttuurisesta merkityksestä tuotteistamisessa liittyi hyvän vastaanoton ja vastausprosentin saanut postikysely maatiaiseläinten kasvattajille ja vastanneiden keskuudesta valituille kahdeksalle suomenkarjan ja suomenlampaan kasvattajalle tehty syvälinen teemahaastattelu. Teemahaastatteluaineistoon pohjautuen olen ollut laatimassa esimerkkiyrityskuvauksia ja tutkinut maatiaiseläinten kasvattamisen haasteita ja mahdollisuuksia sekä maatiaiseläinten säilyttämisen ohjauskeinoja. Maisterintutkielmani perustuu kyseisiin kirjoituksiin. Kirjoitukset ja koko maatiaiseläinhankkeen keskeisimmät tulokset on koottu raporttiin nimeltä Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat.

Maisterintutkielmani koostuu kahdesta osasta:

I Yhteenveto ja täydentävä analyysi

II Esimerkkiyrityskuvaukset, maatiaiseläinten kasvattamisen haasteet ja mahdollisuudet sekä maatiaiseläinten säilyttämisen ohjauskeinot MTT:n julkaisusarjassa julkaistussa

raportissa Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat

Ensimmäisessä osassa olen luonut katsauksen taustakirjallisuuteen, kuvannut tutkimusmenetelmiä tarkemmin ja syventynyt tuloksiin ja tulosten tarkasteluun täydentävän analyysin avulla. Lisäksi olen pohtinut jatkotutkimusaiheita ja johtopäätöksiä. Olen kirjoittanut osan I maataloustieteiden laitoksen maisterintutkielman kirjoitusohjeiden mukaan. Osa II eli kirjoittamani artikkelit Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat –raportissa ovat sellaisenaan osa maisterintutkielmaani. Tällaista työtä kutsutaan nippu- tai monimuotograduksi ja sen tavoitteena on olla yhtenäinen eri osien kytkeytyessä toisiinsa muodostaen teoreettisesti perustellun kokonaisuuden (Skaniakos 2004).

Maatiaiseläinyrittäjyyteen ja maatiaisten yhteiskunnallisiin hyvinvointivaikutuksiin on liittynyt monia tutkimattomia taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia kysymyksiä. Näitä kysymyksiä valaistiin MTT:n maatiaiseläinhankkeella. Tutkimuksen tuloksia on esitelty muun muassa hankkeen loppuseminaarissa Tampereella syyskuussa 2007. Tutkimushankkeen jälkeen maatiaiseläintutkimusta on viety eteenpäin esimerkiksi MTT:n aloittamalla suomenkarjan tuotteistamiseen ja suojelun varmistamiseen tähtäävällä tutkimuksella.

1 JOHDANTO

Yksi biodiversiteetin tärkeimmistä muodoista ihmiskunnan kannalta lienee ruoan saantiin liittyvät kysymykset (Scarpa ym. 2003.) Usein biodiversiteetin suojelu ja kestävä käyttö yhdistetään kasveihin ja villieläimiin. Paljon vähemmän on keskusteltu kotieläinten geenivarojen häviämisestä, mikä saattaa hyvinkin olla vakavampaa kuin viljakasvien kohdalla, sillä kotieläinten geenipooli on pienempi. (Drucker & Scarpa 2003, 315) Itse asiassa noin 20 % maailman kotieläinroduista on vaarassa kuolla sukupuuttoon. Absoluuttisessa mielessä Euroopan ja Kaukasuksen alueella on ylivoimaisesti eniten uhattuna olevia rotuja. Näillä alueilla on kaikkein erikoistuneinta kotieläinteollisuutta, jonka tuotantoa hallitsevat muutamat rodut. Huolestuttavinta on, että sukupuuttoon kuoleamisen vauhti jatkaa kiihtymistään. (FAO 2007, 38)

Maatiaiseläinten tilanne on maailmanlaajuinen kysymys. Kotieläimet tyydyttävät noin 30 % ihmisten ruokaan ja maatalouteen liittyvistä tarpeista, kun taas 70 % maailman maaseudun köyhistä on riippuvaisia kotieläimistä tärkeänä osana toimeentuloaan. (Drucker & Scarpa 2003, 315) Ominaisuuksiltaan erilaiset eläimet ja niiden tuotteet sopivat erilaisiin paikallisiin tarpeisiin. Maanviljelijät ympäri maailman ovat pitkään sopeuttaneet eläimiä paikallisiin olosuhteisiin yksinkertaisin, mutta vaikuttavin geneettisin menetelmin saaden paremmin paikallisiin oloihin sopivia ja parempituottoisia kasveja ja eläimiä (Mendelsohn 2003, 501). Tämä puolestaan mahdollistaa köyhyyden vähentämistä, kohentaa ruokaturvaa ja tukee kestäväää maataloutta (Drucker & Scarpa 2003, 315, Scarpa ym. 2003, 411).

Euroopan kokoon nähden sen karjarotujen monimuotoisuus on suhteellisen korkea (Scherf 2000, 156). Rotujen paljoudella on ollut tärkeä rooli Euroopan taloudessa vuosisatojen ajan erilaisissa ympäristöissä. Rodut ovat tarjonneet energiaa työn ja ruuan muodossa, raaka-aineita tekstiileihin ja käsityöläisille sekä lannoitteita. Vanhat, paikalliset rodut alkoivat kuitenkin vähetä 1950-luvulla alkaneen maatalouden teollistumisen ja erityisesti muutaman valitun ja voimakkaasti suosituksen rodun leviämisen vuoksi. Joissakin tapauksissa tämä johti lähelle rotujen sukupuuttoa (Gandini & Villa 2003, 2). Maatiaiseläinten hylkääminen johtaa kysymyksiin elämäntapojen muuttumisesta, muuttuvista maisemista ja eläingenivarojen (animal genetic resources, AnGR) menetyksestä (Mendelsohn 2003, 502).

Viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana onkin tullut entistä selvemmäksi, että tiettyjen karjarotujen säilyttäminen niiden tuotantojärjestelmissä on tärkeätä sekä sosiotaloudellisesta että ekologisesta näkökulmasta katsottuna. Paikallisten rotujen kasvattaminen tukee paikallista taloutta marginaalisilla viljelyalueilla ja edistää ihmisten ruokaamisen suojelullisesti arvokkaiden elinympäristöjen kuten perinnebiotooppien tarkoituksenmukaista hoitoa (Gandini & Villa 2003, 2). Maatiaiseläinten säilyttämistä kehitettäessä tulee huomioida, että maatalouteen liittyvä luonnon monimuotoisuus on suurimmaksi osaksi ihmisen luomaa ja vaatii jatkuvaa aktiivista hoitoa (FAO 2007, Executive summary).

1.1 Suomen alkuperäisrodut

Eläingenivaratyöryhmän (2004, 10) laatiman Suomen kansallisen eläingenivaraohjelman mukaan kotieläimiä on pidetty Suomessa 4000 vuoden ajan. Suomalaisia, paikallisia alkuperäisrotuja ovat tuotantoroduista itä-, länsi- ja pohjoissuomenkarja, maatiaiskana, suomenhevonen, suomenvuohi, suomenlammas ja siitä DNA-tutkimuksin erillisiksi populaatioiksi todetut ahvenanmaanlammas ja kainuunharmaalammas. Meillä on ollut myös maatiaissika, mutta sen kaksi kantaa ovat kuolleet sukupuuttoon. Tämä maisterintutkielma koskee suomenkarjaa ja suomenlampaita (kuvat 1-4).

FABA Palvelun (2009, 39) toimintakertomuksessa on mielenkiintoinen taulukko tuotosseurannassa mukana olevien lehmien rotusuhteista, joka samalla kertoo suomenkarjan määrän kehityksestä. Vuonna 1955 tuotosseurannassa (aiemmin karjantarkkailu) mukana olleista lehmistä 52 % oli suomenkarjaa ja 44 % ayrshire-rotuisia. Seuraavan kahdenkymmenen vuoden aikana suomenkarjan määrä laski seitsemään prosenttiin samalla, kun ayrshire-rodusta muodostui valtarotu (82 %). Friisiläis-lehmät alkoivat tulla merkityksellisiksi 1970-luvulla ja nykyään niitä on yli 30 % tuotosseurannan lehmistä. Suomenkarjan määrä putosi alle yhden prosentin vuonna 1995. Vuodesta 2000 vuoteen 2008 suomenkarjan määrä pysyi vakaassa 1,1 prosentin osuudessa. Uusimman tilaston mukaan suomenkarjan määrä on hieman kasvanut ollen 1,2 % tuotosseurannan lehmistä vuonna 2009. Maitotiloista kuului tuotosseurantaan 72 % karjoista vuonna 2010 (agro-net.fi, 2011).

Kuva 1. Itäsuomenkarja (ISK) eli kyyttö. Kyyttökarja on tyypillisesti punaruskeakylkistä ja valkeaselkäistä; sana kyyttö tarkoittaaakin vaaleaa juovaa naudän selässä. Kyytöt kuten muu suomenkarja ovat perinnöllisesti nupoja. Itäsuomenkarja on maamme karjarooduista vanhin. ISK -populaatio on kasvanut jatkuvasti 1980-luvun jälkeen. (Lähde: Soini 2007, 21 ja MTT 2011) (Kuva: Miia Karja)

Kuva 2. Länsisuomenkarja (LSK) on väriykseltään punaruskea tai vaaleanruskea. Länsisuomenkarja on yksi maailman korkeatuottoisimmista maataisnautaroduista. Vuonna 2008 keskituotos oli 6776 kiloa maitoa. LSK on alkuperäisistä karjaroduistamme yleisin. Länsisuomenkarjan tehollinen populaatiokoko on riittävän korkea tehokkaalle valinnalle ja samalla sukusiitoksen riski on alhainen. (Lähde: Soini 2007, 22, MTT 2011) (Kuva: Miia Karja)

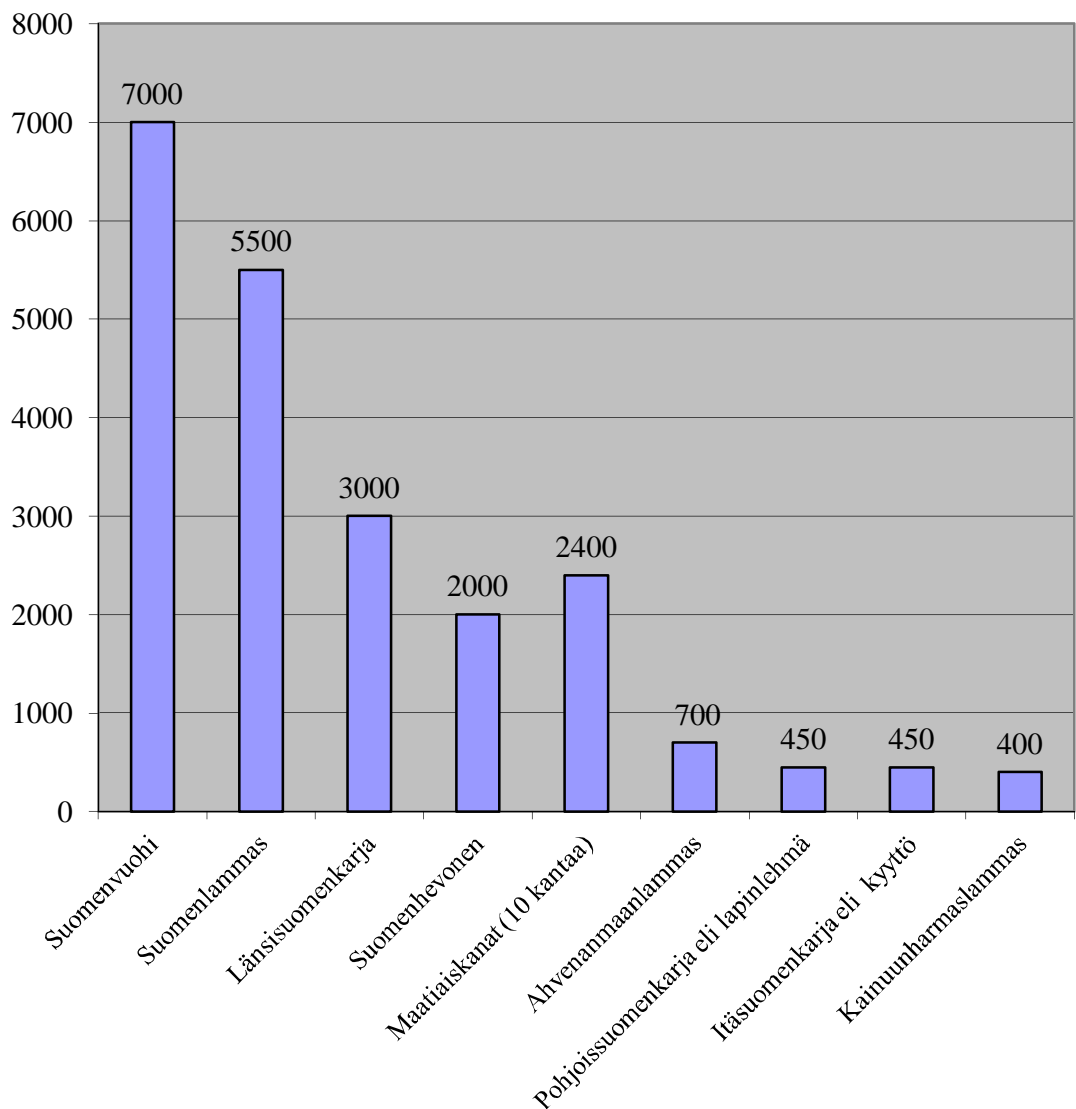

Kuva 3. Pohjoissuomenkarja (PSK) eli lapinlehmä (kuvassa nuorkarjaa) on väreiltään lumivalkeista, musta- tai punavalkoista. Valkean värin ajateltiin suojelevan eläintä hyttysten ja paarmojen pistoilta; menneinä vuosisatoina karjaa jalostettiin paljon värin ja ulkomuodon mukaan. Lapinlehmä koki kovia sodan aikana kannan kutistuessa kriittisen pieneksi. 1980-luvun jälkeen PSK –populaatio on kuitenkin kasvanut jatkuvasti. (Lähde: Soini 2007, 25, MTT 2011) (Kuva: Miia Karja)

Kuva 4. Suomenlampaan pääväri on valkoinen, mutta rodusta on myös musta, ruskea ja harmaa tyyppi. Suomenlammas on yksi maailman hedelmällisimpiä lammasrotuja. Lisäksi suomenlammasuuhet ovat hyviä emoja. Hyvän hedelmällisyytensä vuoksi suomenlammasta on viety yli 40 maahan. Suomenlampaan villa on hienoa, pehmeää ja kiiltävää, parhaimmillaan lähes kuuluisan merinovillan kaltaista. Liha on miedonmakuista, mureaa ja hienosyistä. (Lähde: Soini 2007, 25, MTT 2011) (Kuva: Miia Karja)

Lukumääräisesti tarkasteltuna alkuperäisroduistamme itäsuomenkarjan eli kyytön (ISK) lisääntyviä naaraita on jäljellä 450 yksilöä, länsisuomenkarjan (LSK) 3000 ja pohjoissuomenkarjan eli lapinlehmän (PSK) 450. Suomenlammaspässeillä astutettavia suomenlammasuuhia on 5500 yksilöä (kuva 5) (Soini 2007, 20). Itäsuomenkarjan ja pohjoissuomenkarjan lukumäärät ovat jonkin verran nousseet maatalouden ympäristötuen ansiosta. Länsisuomenkarjan lukumäärä on sen sijaan laskenut myös edellisellä ohjelmakaudella käytössä olleesta ympäristötuesta huolimatta. Myös suomenlampaiden määrä on vähentynyt viime vuosienkin aikana huonon kannattavuuden takia, eikä suomenlampaiden puhdassiitokseen käytettyjen uuhien lukumäärä ole noussut viime vuosina (Eläingenivaratyöryhmä 2004, 10, Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007, 164).

Kuva 5. Alkuperäisrotujen lukumäärä Suomessa vuonna 2007.

1.2 Suomenkarjan ja suomenlampaan suojeluarvo

Rotu on tärkeä käsite kotieläingenivarojen säilyttämisessä. Esimerkiksi kotieläinten geneettisen monimuotoisuuden määrittämisessä ja mittaamisessa sillä on keskeinen merkitys (Kantanen 2007, 41-42). Eläingenivaratyöryhmän (2004, 18) mukaan kotieläinrotu voi olla monesta eri syystä arvokas. Ensinnäkin rotu on usein pitkäaikaisen, paikallisen kehityksen takia omaan ympäristöönsä parhaiten sopiva. Lisäksi rodulla voi olla ainutlaatuisia ominaisuuksia, jotka voivat olla tulevaisuudessa kysyttyjä. Näitä ominaisuuksia voidaan hyödyntää myös muiden rotujen jalostuksessa. Paikallisella ta-

solla vanhaan rotuun liittyy myös historiallista ja kulttuuriarvoa. Rodut ovat merkityksellisiä myös tieteelle.

Perimän kannalta tarkasteltuna alkuperäisrodulla on huomattava geneettinen suojeluarvo, jos sen sukupuutto kaventaisi sen kesytetyn eläinlajin geneettistä vaihtelua, johon rotu kuuluu. Molekyyligeneettiset tutkimukset ovat ensinnäkin osoittaneet, että Fennoskandian alkuperäisnautarotuihin kuuluvat harvinaiset itä-, länsi- ja pohjoissuomenkarja eivät ole menettäneet geneettistä monimuotoisuutta. Lisäksi kyseisin tutkimuksin on osoitettu, että suomalaisilla alkuperäisroduilla on suuri, kansainvälisesti merkittävä suojeluarvo. Sekä rodun sisäisin että rotujen välisin mikrosatelliittianalyysin on osoitettu, että esimerkiksi pohjoiseurooppalaisiin lyhythäntälampaisiin kuuluva suomenlammas kuuluu niiden rotujen joukkoon, joilla on runsaasti suojeluarvoa. Karjaroduista itäsuomenkarjan, joka on Suomen vanhin karjarotu, geneettinen suojeluarvo on merkittävin Pohjois-Euroopassa (Kantanen 2007, 49-50 ja Geenivaraneuvottelukunta 2008).

1.3 Suomenkarjan ja suomenlampaiden uhanalaisuus

Kotieläinten geenivarojen populaatiotilan luokitusta varten FAO on luokitellut rodut sukupuuttoon kuolleiksi, kriittisesti uhanalaisiksi ja uhanalaisiksi. FAO:n luokittelu perustuu populaation kokoon, lisääntyvien naaraiden lukumäärään, lisääntyvien urosten lukumäärään, saman rodun uroksilla astutettavien naaraiden prosenttiosuuteen ja populaatiokoon muutokseen. Näiden tekijöiden jälkeen luokittelussa otetaan huomioon, onko kriittisesti uhanalaisia ja uhanalaisia rotuja varten käytössä toimivia suojeluohjelmia (Scherf 2000, 14, FAO 2007, 37).

FAO:n rotujen populaatiotilan luokituksen mukaan pohjoissuomenkarja ja itäsuomenkarja ovat uhanalaisia, sillä näiden rotujen lisääntyviä naaraita on jäljellä alle 1000 yksilöä. Kumpaakin rotua varten on aktiivinen, suunnitelmallinen säilytysohjelma (Eläin-geenivaratyöryhmä 2004, 23). Siten FAO:n tarkemman luokittelun mukaan nämä rodut kuuluvat uhanalaisiin, mutta ylläpidettyihin kotieläinrotuihin. Sekä länsisuomenkarjaa että suomenlampaita on enemmän kuin FAO:n uhanalainen-luokan 1000 lisääntyvän naaraan verran. Siitä huolimatta länsisuomenkarja on harvinainen alkuperäisrotu ja suomenlampaan erityisuhkana on risteyttäminen liharotuisten kanssa (MTT 2009). Län-

sisuomenkarjalla ja suomenlampaalla on olemassa olevat säilytysohjelmat (Eläingeenivaratyöryhmä 2004, 23-24).

1.4 Eläingeenivarojen suojele ja suojelumenetelmät

Suojeluohjelmien avulla tulisi turvata erityisesti niiden geneettisesti arvokkaiden rotujen säilyminen, joiden todennäköisyys kuolla sukupuuttoon on korkea. Rodun nykyistä populaatiokokoa, risteytymisiä muiden rotujen kanssa, rodun nykyisen levinneisyysalueen laajuutta, suojele- ja jalostusohjelmien olemassaoloa ja rodun sosiokulttuurista arvoa voidaan käyttää sukupuuttoon kuoleminen todennäköisyyttä arvioitaessa. Tärkeää on kuitenkin suojella rotu, jolla on vähän sukulaisrotuja ja joka on geneettisesti monimuotoinen. Rotujen suojeleohjelmien tavoitteena on oltava riittävä eläinmäärä, elävänä säilytettävän populaation geneettisen kirjon ylläpitäminen ja geneettisen materiaalin kokoaminen pakastettuun geenipankkiin (Kantanen 2007, 48-49).

Eläingeenivarojen suojelella tarkoitetaan kaikkea sitä ihmistoimintaa sisältäen strategiat, suunnitelmat, politiikat ja toimet, joilla taataan kotieläinten geenivarojen monimuotoisuuden ylläpito ruuan- ja muun maataloustuotannon ja tuottavuuden edistämiseksi nyt ja tulevaisuudessa. Suojelumenetelmiä geenivarojen turvaamiseksi on kaksi: in situ -suojele ja ex situ -suojele (FAO 2005). Tehtäessä päätös kotieläinrodun säilyttämisestä on myös valittava toimintaohjelmat ja niiden tärkeysjärjestys. Suomen kansallisen eläingeenivaraohjelman (Eläingeenivaratyöryhmä 2004, 19) mukaan monien uhanalaisten kotieläinrotumme populaatiot ovat niin pieniä, että ohjelmavalinnat on tehtävä nopeasti ja ryhdyttävä niiden toteuttamiseen.

In situ -säilytysohjelmaa toteutetaan tuotannon yhteydessä. In situ -menetelmin suojelelaan pitkäaikaiseen säilytysohjelmaan otettuja kotieläinrotuja, joiden geneettistä vaihtelua pyritään ylläpitämään sukupolvesta toiseen. Tuotannon yhteydessä toteutettavan in situ -ohjelman lähtökohta on se, että rotuja tulisi säilyttää siinä ympäristössä, johon ne ovat sopeutuneet ja johon ne on kehitetty (Eläingeenivaratyöryhmä 2004, 19). In situ -suojelela on esimerkiksi se, että suomenkarjaa käytetään esimerkiksi lypsylehminä tai suomenlampaita lihantuotannossa, maisemien hoidossa tai lemmikkeinä. Itäsuomenkarjan geenipankkikarja sijaitsee Kainuun ammattiopistolla Seppälän koulutilalla ja Tam-

pereella Ahlmanin ammattiopistolla. Ahlmanilla on myös länsisuomenkarjaa. Pohjois-suomenkarjan eli lapinlehmän geenipankkikarja sijaitsee Pelson vankilassa Vaalassa. Siellä on myös eriväristen suomenlampaiden ja kainuunharmaksen elävä geenipankki. (MTT 2011)

Ex situ -säilytysohjelman tärkein menetelmä on pakastussäilytys. Uusien sukupolvien eläinten tuottamiseksi kerätään ja pakastetaan spermaa, munasoluja, alkioita ja kudoksia. Suomalaisten nautarotujen pakastettua spermaa ja alkioita on pitkäaikaisvarastoissa. Spermaa on pakastettu myös suomenlampaalta (Eläingenivaratyöryhmä 2004, 19, MTT 2011). Geenipankkien geneettistä materiaalia tulee myös täydentää (Meuwissen 2007, 185). Ex situ -suojelua on myös elävien eläinten pitäminen museo- tai puistoalueilla. Ex situ -suojelu tapahtuu siis erillään tuotannosta (Eläingenivaratyöryhmä 2004, 19). Ex situ- ja in situ -menetelmät eivät ole toisiaan poissulkevia vaan niitä käytetään rinnakkain tehokkaan ja turvallisen suojelun saavuttamiseksi.

1.5 Sopimukset ja kansainvälinen yhteistyö

1.5.1 Biodiversiteettisopimus

Biologista monimuotoisuutta koskeva YK:n yleissopimus, joka allekirjoitettiin YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssissa (UNCED) Rio de Janeirossa vuonna 1992, on merkittävin kotieläinten geenivarojen säilyttämistä ohjaava sopimus. Suomi on ratifioinut sopimuksen vuonna 1994 (Eläingenivaratyöryhmä 2004, 18, Valtion ympäristöhallinnon verkkopalvelu 2009, MTT 2011). Biodiversiteettisopimus velvoittaa valtioita kehittämään tai mukauttamaan luonnon monimuotoisuuden suojelemiseksi ja kestäväksi käytöksi jo laaditut kansalliset strategiat, suunnitelmat tai ohjelmat sektorikohtaisiksi ja eri sektorit läpäiseviksi suunnitelmiksi, ohjelmiksi ja ohjauskeinoiksi. Useimpien valtioiden kohdalla tämä tarkoittaa kotieläinsektorin perusteellista inventointia ja arviointia kyseenomaisen strategian ja sen perusteella tehtävien päätösten luomiseksi (European Regional Focal Point for Animal Genetic Resources 2009a). Biodiversiteettisopimuksen maataloutta koskevan työohjelman tavoitteena on muun muassa edistää niiden geenivarojen suojelua ja kestäväää käyttöä, joilla on nykyistä ja potentiaalista arvoa ruoantuotannossa ja maataloudessa (Convention on Biological Diversity 2009, Valtion ympäris-

töhallinnon verkkopalvelu 2009). Sopimus määrittää kunkin maan tehtäväksi huolehtia omista geenivaroistaan (MTT 2011).

Biodiversiteettisopimuksen osapuolten välinen kokous on erityisesti tunnistanut agrobiodiversiteettiin eli maatalouden luonnon monimuotoisuuteen liittyvän erityisluonteen ja erityisratkaisut. Viljelijät hoitavat maatalouden luonnon monimuotoisuutta ja monet agrobiodiversiteetin osat ovat riippuvaisia tästä ihmisvaikutuksesta. Lisäksi alkuperäistieto ja –kulttuuri kuuluvat olennaisina osina agrobiodiversiteetin hoitoon. Johtuen ihmisen asemasta maatalouden luonnon monimuotoisuuden hoidossa, sen suojeleminen tuotantoyhteisöissä eli tuotannon yhteydessä tapahtuva *in situ* –suojaus yhdistyy olennaisesti kestävään käyttöön ja hyödyntämiseen (FAO 2007, Preface).

Osapuolten viidennessä kokouksessa vuonna 2000 tehdyssä päätöksessä V/5 tarkastellaan myös maatalouden luonnon monimuotoisuuden ulottuvuuksia. Ruokaan ja maatalouteen liittyvien geenivarojen, ekologisia palveluja tarjoavien agrobiodiversiteetin osien ja abioottisten tekijöiden lisäksi ulottuvuuksiksi luetaan sosio-ekonomiset ja kulttuuriset tekijät. Tähän ulottuvuuteen sisältyy perinteinen ja paikallinen tietämys maatalouden luonnon monimuotoisuudesta, kulttuuriset tekijät ja osallistumiseen liittyvät prosessit sekä maaseutumatkailu ja muut sosio-ekonomiset tekijät (FAO 2007, CBD 2009).

1.5.2 Agenda 21 ja Rooman Julistus

Yhdistyneiden Kansakuntien kestävä kehityksen toimintaohjelman eli Agendan 21:n luku 14 käsittelee kestävä maatalouden ja maaseudun kehittämisen edistämistä. Siinä tartutaan kysymykseen ruoantuotannon lisäämisestä ja ruokaturvan kohentamisesta kestäväällä tavalla. Ohjelmaan sisältyy eläingenivarojen suojeleminen ja kehittäminen (United Nations 2009, FAO 2007). Luonnon monimuotoisuuden väheneminen vaarantaa ruokaturvan, mikä on huomioitu Roomassa vuonna 1996 pidetyssä Maailman Ruokakokouksessa ja siellä hyväksytyssä toimintaohjelmassa. Rooman Julistuksessa todetaan, että osaan eläingenivarojen suojeleminen ja kestävä käyttöä koskevista tavoitteista pyritään osallistumista tukevin keinoin. Lisäksi tavoitteissa tuodaan esiin, että kestävien maatalouskäytänteiden edistämiseen liittyvien ohjelmien pitäisi, milloin se on relevanttia, rakentua viljelijöiden omiin kokemuksiin ja alkuperäistietoon. Julistuksessa tuodaan

esiin, että perinteisellä tiedolla alkuperäisyhteisöissä on tärkeä rooli ruokaturvan saavuttamisessa näissä ja muissa yhteisöissä (FAO 2009a, FAO 2007).

1.5.3 FAO ja eläingenivarojen maailmanlaajuinen tietopankki

Maailmanlaajuinen toimintasuunnitelma ja Interlakenin julistus eläinten geenivarojen talteen ottamiseksi ja eläingenivarojen kestäväksi käytöksi monimuotoisuuden vähentämistä vastaan ja YK:n vuosituhat tavoitteiden saavuttamiseksi hyväksyttiin Sveitsissä syyskuussa 2007. YK:n elintarvike- ja maatalousjärjestö FAO on sitoutunut toimintasuunnitelman toimeenpanoon ja sen maataloudessa hyödynnettävien geenivarojen komissio johtaa tätä työtä ja seuraa sen tuloksia (Commission on Genetic Resources for Food and Agriculture 2007).

FAO on jo 1960-luvun alkupuolelta lähtien tarjonnut apua valtioille ravinnontuotannossa ja maataloudessa hyödynnettävien eläingenivarojen kuvailuun ja suojeleohjelmien kehittämiseen (FAO 2007). FAO:n eläingenivaraohjelma on maailmanlaajuinen ja virallisesti tunnustettu (MTT 2011). FAO pitää yllä ravinnontuotannossa ja maataloudessa hyödynnettävien eläingenivarojen maailmanlaajuisia tietopankkia (Global Databank for Animal Genetic Resources for Food and Agriculture). Tietopankkia käytetään roduista tehtävien inventointitietojen ja -kuvausten tallentamiseen sekä näiden geenivarojen suojelun seurantaan ajassa. Tietojen analysointi mahdollistaa siten menettämisen vaarassa olevien kotieläinten geenivarojen tunnistamisen ja sukupuuttoon kuoleminen vauhdin seuraamisen (Scherf 2000, 3). Tietopankin ydin on järjestelmä nimeltä Domestic Animal Diversity Information System (DAD-IS), johon on tallennettu tiedot 7616 kotieläinrodusta, ja joka on tarkoitettu työkaluksi kotieläingenivarojen hoitostrategioiden toteuttamisessa (FAO 2007, 38, (FAO 2009c). The European Regional Focal Point (ERFP) on osa FAO:n eläingenivaraohjelman verkostoa (MTT 2011).

1.5.4 Pohjoismaat ja Suomi

Kaikki Pohjoismaat ovat kiinnostuksen lisäksi sitoutuneita kotieläingenivarojen hoitamiseen kansainvälisin sitoumuksin. Pohjoismaisena yhteistyöelimenä kotieläingenivarojen säilyttämisessä toimii Pohjoismaisen ministerineuvoston alainen Pohjois-

mainen geenivarakeskus (NordGen), jonka eläinsektorin johtajana on maaliskuun 2009 alusta toiminut ensimmäisenä suomalaisena erikoistutkija, FT Juha Kantanen (NordGen 2009b).

Verkosto Pohjoismaisen geenivarakeskuksen eläinsektorin, FAO:n geenivaraohjelman ja kansainvälisten tutkimusryhmien kanssa on osa Suomen kansallista eläingenivaraohjelmaa ja sitä tukevaa tutkimusta (Eläingenivaratyöryhmän 2004). Suomi päivittää tietoja omista eläingenivaroistaan DAD-IS-rotutietokantaan EFABIS-netin kautta. Lisäksi Suomesta toimitetaan FAO:lle maaraportteja eläingenivarojen käytöstä ja suojelusta (MTT 2011).

Biodiversiteettisopimuksen ratifioineena maana Suomessa on tehty kansallisen tason ja toimialavastuun mukaisia geenivaraohjelmia luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseksi ja kestäväksi käytöksi. Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalalla julkaistiin eläingenivaratyöryhmän laatima Suomen kansallinen eläingenivaraohjelma vuonna 2004. Ohjelman päätavoitteena on muun muassa kannustaa alkuperäisrotujen geenivarojen säilyttämistä ja alan tutkimusta. Panostamalla jalostukseen ja vaihtelun ylläpitoon parannetaan elintarviketuotannon turvallisuutta, tarjonnan varmuutta ja tuotannon monimuotoisuutta. Ohjelmaan sisältyy myös tiedotus ja opetus, sillä niiden avulla lisätään tietoisuutta eläingenivaroista ja niiden säilyttämisestä (Eläingenivaratyöryhmän 2004, 8, 17-18).

2 OHJAUSKEINOT JA MAATIAISELÄIMET

2.1 Ohjauskeinojen luokittelu

Ohjauskeinoilla vaikutetaan toimintojen kuten alkuperäisrotujen suojelun tulostavoitteiden asettamiseen ja tulosten saavuttamiseen. Ohjauskeinot voivat vaikuttaa tulosten määrään, laatuun, aikatavoitteisiin ja kustannuksiin. Ohjauskeinoja voidaan luokitella eri tavoin ja sanamuodoin riippuen lähestymistavasta ja vaikutuskohteesta. Esimerkiksi ympäristöpolitiikan ohjauskeinovalikoima voidaan luokitella hallinnollis-oikeudelliseen ohjaukseen, taloudelliseen ohjaukseen, suunnitteluohjaukseen, itseohjaukseen ja yhtei-

sölliseen ohjaukseen (Järvinen 2007, 11-12 ja osa II, 269). Etzionin kolmikantainen ohjauskeinojen luokittelu muodostuu puolestaan pakotteista, vastikkeellisista keinoista ja normatiivisista keinoista, jotka Verdung (1998) on nimennyt sääntelyksi, taloudelliseksi keinoiksi ja informaatioksi. Yleistajuisesti ilmaistuna nämä ovat keppejä, porkkanoita ja saarnoja (osa II, 269).

Perinteisen jaottelun mukaan ohjauskeinot jaetaan hallinnolliseen, taloudelliseen, informaatio- ja sääntelyohjaukseen. Taloudellisia ohjauskeinoja ovat verot, maksut, taloudelliset ohjelmat, omistusoikeudet, lisenssit, vuokraoikeudet sekä takuut ja vakuudet. Koulutus, neuvonta ja seuranta ovat informaatio-ohjauksen keinoja. Sääntelyyn luokituvat erilaiset luvat, kaavoitus ja muut lainsäädännölliset instrumentit sekä standardit ja normit. Muita ohjauskeinoja ovat toimeenpano (kuten sakot ja auditointi), akkreditoitijärjestelmät (muun muassa tuotemerkinnät), vaikutusmahdollisuuksien parantaminen esimerkiksi varmistamalla tiedonsaanti, kansainväliset sopimukset institutionaalisenä ohjauskeinona, tukimekanismit (ehdollinen avustus) ja palkinnot (Naskali & Suvantola 2006, s. 37).

Naskalin (2004) mukaan luonnon monimuotoisuuden kestäväää käyttöä ja suojelua edistetään taloudellisin ohjauskeinoin, sääntelyllä ja rahastoilla sekä puitetyöhön liittyvin ohjauskeinoin. Sääntelyyn ja rahastoihin Naskali (2004) lukee standardit, määräykset, säännökset ja luonnon monimuotoisuuden käyttöön liittyvät rajoitukset sekä ympäristörahostot ja julkisen rahoituksen. Tiedon hankkiminen ja jakaminen, tietotaidon kehittäminen, taloudellinen arviointi sekä instituutioiden rakentaminen ja yhteistyötahojen osallistuminen ovat puitetyön ohjauskeinoja.

2.2 Ohjauskeinojen vaikutuksia

Verdungen (1998) mukaan ohjauskeinot eivät ole ainoastaan keinoja, joilla politiikan tavoitteet saavutetaan, vaan ohjauskeinot ovat tavoitteita itsessään ja siksi ne aiheuttavat poliittista kiistelyä vaikuttaen päätöksenteon prosessiin ja sisältöön. Sen vuoksi keinoista ei usein päästä yksimielisyyteen, tavoitteista kylläkin. Kun laajat politiikkapäätökset toimivat parhaimmillaan yritettäessä saavuttaa jotakin kaukana tulevaisuudessa, ohjauskeinon valinta on todellinen ja sillä on välittömät vaikutukset (Verdung 1998, 41).

Erilaisten ohjauskeinojen käyttäminen hallinnointitarkoituksessa saa todennäköisesti aikaan erilaisia seurauksia kohteen tai vastaanottajan (vasta)reaktioissa. Kehotuksilla, suostuttelulla ja tiedolla on taipumusta luoda enemmän sitoutumista kuin mitä taloudellisilla ohjauskeinoilla on. Taloudelliset ohjauskeinot puolestaan sitouttavat enemmän kuin säätely (pakotteet). Valaisevien, informatiivisten hallinnan keinojen käyttö vakuuttaa ihmiset, kun taas materiaalisilla keinoilla on tapana laittaa alulle heidän itsestä lähtevä kiinnostus hallintaan vastaamiseksi ja säätelykeinoilla on tapana pakottaa ihmiset toimimaan hallinnan mukaisesti (Verdung 1998, 40).

Markkinaperustaiset ohjauskeinot ovat usein kustannustehokkaita ja vähän hyödynnettyjä. Kannustinkeinot vaikuttavat hintajärjestelmään ja markkinavoimiin saavuttaakseen tavoitteensa. OECD:n mukaan sopivasti muotoiltuna ja toimeenpantuna taloudelliset ohjauskeinot ovat tärkeä osa biologisen monimuotoisuuden kestävä hoidon kannustinperustaista lähestymistapaa ja siksi erityisesti juuri niitä tulee OECD:n mielestä edistää. Taloudelliset ohjauskeinot ovat osajoukko kaikista mahdollisista biodiversiteetin suojelun ja käytön kannustimista, ja siksi markkinaperustaisia ja muita keinoja (esimerkiksi säädökset) on yhdistettävä vaikuttavaksi ja tehokkaaksi politiikkayhdistelmäksi. Vain näin saavutetaan biologisen monimuotoisuuden tehokas pitkän aikavälin suojeleminen ja käyttö. Parhaan keinoyhdistelmän valinta on vaikeaa ja se riippuu institutionaalisista, taloudellisista ja sosiaalisista olosuhteista. OECD:n mukaan kannustinkeinot tuleekin muotoilla yksittäisten ekosysteemien ja sosiaalisten yhteisöjen erityistarpeet huomioon. Lisäksi sektoripolitiikkoja tulisi kehittää biodiversiteettitavoitteiden kanssa yhdenmukaisiksi (Naskali & Suvantola 2006, s. 20, 37).

Niin yksinkertaiselta kuin se kuulostaakin, ovat sovellettavat biodiversiteettipolitiikan välineet aina liitettävä sellaisen syiden poistamiseen, jotka aiheuttavat monimuotoisuuden vähenemistä. Politiikat, jotka eivät pureudu biologisen monimuotoisuuden vähenemisen perussyihin, eivät voi menestyä pitkällä aikavälillä. Sen vuoksi on tärkeää erottaa näkyvät syyt taustasyistä. Näkyviä syitä ovat esimerkiksi lajien uhanalaistuminen, vieraat (tulokas)lajit ja luonnonympäristöjen tuhoutuminen tai muutos muun muassa homogeenoitumisen takia. Alkuperäisrotujen suojelemisen kohdalla tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi alkuperäisrotujen uhanalaistumista, valtarotujen käyttöä maatiaisrotujen sijaan ja homogenisaatiota ulottuen ihmistoiminnan/karjanpidon yksipuolistumiseen ja

kapea-alaistumiseen, joka vähentää alkuperäisrotujen käyttömahdollisuuksia. Taustasyitä näille monimuotoisuuden muutoksille alkuperäisrotujen osalta ovat muun muassa maatalouden tuottavuuspaineet ja tukijärjestelmien suuntaaminen sekä muutokset kuluksessa (Naskali 2004, Naskali & Suvantola 2006, s. 28-29, 36).

2.3 Ohjauskeinot ja alkuperäisrotujen suojelu

Kestävän kehityksen takaamiseksi on tehtävä oikeita arvioita maatalouden kannalta tärkeiden kasvien ja eläinten biodiversiteetin säilyttämiseksi. Eläingenivarojen ohjaaminen ja hoito edellyttävät taloudellisten arvojen selvittämistä rodusta, niiden piirteistä ja vaihtoehtoisista kasvatus- ja säilyttämisohjelmista. Kansallisella tasolla hallitukset tarvitsevat tätä tietoa kannustinjärjestelmien laadinnassa in situ –säilytysohjelmia varten (Scarpa ym. 2003).

Toisaalta perinteiset talousanalyysit saattavat epäonnistua siinä mielessä, että ne eivät huomioi esimerkiksi kotieläinrodun sitkeyttä sopeutua äärimmäisiin olosuhteisiin geneettisenä arvona vaan päätyvät suositamaan suurituottoisten ja paljon tuotantopanoksia vaativien rotujen käyttöönottoa edistäviä (ohjaus)keinoja. Erityisesti kehitysmaissa ero tietyn kotieläingenivaran markkina-arvon ja siitä ihmisille tulevan kokonaistaloudellisen arvon välillä on suuri: kehitysmaissa kotieläinten monet tärkeät tehtävät ja tuotteet sisältyvät sellaisiin piirteisiin kuten vetovoima, lannoitus, sijoitus ja myötajäismak-su, joita ei huomioida markkina-arvoa määritettäessä, toisin sanoen niistä ei käydä kauppaa (Scarpa ym. 2003).

Osalla ekosysteemipalveluista ei ole hintalappua, mikä tekee vaikeaksi asiaankuuluvien ja tietoisten päätösten tekemisen niiden suojelemisesta ja kestävästä käytöstä. Hintalaputtomuus ei kuitenkaan tarkoita taloudellisen arvon puuttumista. Arviointitekniikoilla, erityisesti ei-taloudellisin keinoin tehtävällä arvioinnilla, voidaan paljastaa ekosysteemipalvelujen piilossa oleva arvo. Tämä on tärkeä mekanismi luonnon monimuotoisuusseikkojen yhdistämisessä taloudelliseen päätöksentekoon (SCBD 2007). Mielestäni kyseinen mekanismi soveltuu myös maataiseläinten hintalaputtomien ominaisuuksien arviointiin ja niihin liittyvään päätöksentekoon.

Vanhoilla karjaroduilla on kulttuurinen arvo. Kysymys on ihmisen ja karjan välisestä symbioosista ja sen pitkästä historiasta. Menetelmiä tämän symbioosin kulttuurisen arvon kuvaamiseksi on kirjallisuudessa kuvattu vähän, jos ei ollenkaan. Artikkelissaan Gandini ja Villa esittävät mallin paikallisten, vanhojen karjarotujen kulttuurisen arvon analysoimiseksi eurooppalaisissa olosuhteissa. Mallia voidaan käyttää säilyttämisen keinojen tärkeysjärjestystä laadittaessa. Malli tunnistaa hyödylliset elementit karjan säilyttämiseksi ja arvottamiseksi (Gandini & Villa 2003, 2).

Alkuperäisrotujen suojelua ja ohjauskeinoja tutkittaessa on kuitenkin keskitytty pääosin taloudelliseen ohjaukseen. Esimerkiksi Signorello & Pappalardo (2003) ovat tutkineet Euroopan unionin jäsenmaiden maaseudun kehittämisohjelmia alkuperäisrotujen suojelussa. Tutkimus keskittyy viljelijöille maataiseläinten kasvattamisesta maksettuihin tukiiin. Wollny (2003) on tutkinut ruokaturvan ja köyhyyden vähentämistä eläingeenivarojen suojelun kautta Afrikassa. Hänen mukaansa paikallisten kotieläinpopulaatioiden käyttö riippuu yhteisöjen mahdollisuudesta päättää ja toteuttaa sopivia jalostusstrategioita. Tämä edellyttää mahdollistavaa politiikkaa, jonka keinoina Wollny mainitsee taloudelliset kannustimet uuden teknologian ja tietotaidon kehittämisen, eläinsukusolujen tuonnin ja viennin seuraamisen ja valvonnan sekä immateriaalioikeuksien (esim. kasvinjalostajan oikeuksien) kehittämisen rinnalla.

Suomessa näkyvin tai ainakin ilmeisin ohjauskeino alkuperäiseläinten suojelussa tällä hetkellä on taloudellisiin ohjauskeinoihin lukeutuva maatalouden ympäristötuen erityistukeen kuuluva alkuperäisrotujen kasvattamistuki viljelijöille. Alkuperäisrotujen kasvattamistuen tarkoituksena on auttaa viljelijöitä turvaamaan taloudellisesti, tieteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden paikallisten rotujen, niiden erityisominaisuuksien ja perinnöllisen muuntelun säilyttäminen ja näin toimien ylläpitää kotieläinlajien biologista monimuotoisuutta. Tavoitteena on lisätä alkuperäisrotuihin kuuluvien eläinten yksilömäärää sukupuuttoon kuoleminen estämiseksi sekä varmistaa mahdollisimman laajan geneettisen perimän säilyminen. Sopimukset ovat viisivuotisia. Tukeen oikeutettujen eläinten on oltava puhdasrotuisia, kuuluttava luotettavaan tarkkailu- tai rekisteröintijärjestelmään ja niitä tulee kasvattaa tilalla rodun lisäämiseksi (Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007, 162-165).

Alkuperäisrotujen kasvattaminen -toimenpiteen tukitasoa (taulukko 1) laskettaessa on huomioitu sekä kustannuksia että hyötyjä. Alkuperäisrotujen kasvattamisesta koituu kustannuksia, joita ovat pienemmän tuotot, huonompilaatuiset tuotteet, lisääntynyt työmenekki ja joidenkin alkuperäisrotujen suurempi rehunkulutus. Alkuperäisrotujen kasvattajille aiheutuu transaktiokustannuksia. Kasvattajat tukevat toiminnallaan geenivarojen ylläpitämistä ja joutuvat antamaan tietoja tarkkailu- ja rekisterijärjestelmiin. Transaktiokustannuksia syntyy myös astutusten järjestämisestä, jalostukseen perehtymisestä, alkuperäisrotuihin liittyvän tiedon hankinnasta ja alkuperäisrotujen vaalimiseen liittyvistä tutkimuksista ja testauksista. Alkuperäisrotujen kasvattamisesta saadaan myös hyötyä verrattuna tavanomaisiin rotuihin. Hyötyjä ovat muun muassa maatiaislehmien rasvaisempi ja valkuaispitoisempi maito ja joidenkin rotujen halvempi ylläpito verrattuna valtarotuihin (Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman 2007, 164-165).

Taulukko 1. Alkuperäisrotujen kasvattamisesta maksettava tuki. Ey = eläinyksikkö; esim. sonnit, lehmät ja muut yli 2-vuotiaat nautaeläimet sekä hevoseläimet 1 ey ja lampaat ja vuohet (yli 1-v.) 0,15 ey.

Itäsuomenkarja	500 euroa/ey
Pohjoissuomenkarja	500 euroa/ey
Länsisuomenkarja	270 euroa/ey
Suomenlammas	270 euroa/ey
Ahvenanmaanlammas	270 euroa/ey
Kainuunharmaslammas	270 euroa/ey
Suomenvuohi	270 euroa/ey
Suomenhevonen	270 euroa/ey
Maatiaiskanat ja -kukot	100 euroa/tila (20-39 kanaa ja kukkoa)
	150 euroa/tila (40-59 k. & k.)
	250 euroa/tila (vähintään 60 k. & k.)

Koulutilojen suomenkarjat ja -lampaat voidaan puolestaan nähdä osana informaatio-ohjausta: ne lisäävät opiskelijoiden tietoa ja inspiraatiota maatiaiseläimistä. Kattava ja kokoava työ tai katsaus tällä hetkellä käytössä olevista ja mahdollisista ohjauskeinoista alkuperäiseläinten kasvatuksessa ja suojelussa kuitenkin puuttuu Suomesta.

3 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET

Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen tutkimushankkeessa Maatiaiseläinten suojelusta yritystoimintaa ja yhteiskunnallista hyvinvointia on ollut tavoitteena tuottaa uutta tietoa maatiaiseläimiin perustuvan toiminnan taloudellisista, sosiaalisista ja kulttuurisista lähtökohdista. Tutkimuksessa on etsitty vastausta kysymyksiin siitä, millaisia merkityksiä maatiaisroduilla on ja mitä yhteiskunnallista hyötyä maatiaisrotujen kasvataminen voi luoda.

Tutkimuksen osahankkeessa Maatiaiseläinten sosio-kulttuurinen merkitys tuotteistamisessa on osaltaan etsitty vastausta yllä oleviin tutkimuskysymyksiin tavoitteena valaista maatiaiseläinten yhteiskunnallista ja kulttuurista merkitystä kasvattajien, kuluttajien ja kansalaisten keskuudessa ja määrittämällä keskeiset maatiaiseläimiin liittyvät merkitykset ja niiden ulottuvuudet. Kyseisen osahankkeen alla olen osaltani etsinyt vastausta tutkimushankkeen kysymyksiin selvittämällä, millaisia pullonkauloja ja mahdollisuuksia suomenkarjan ja suomenlampaiden kasvattajat näkevät kyseisten eläinten kasvattamisessa. Tässä näkökulmina ovat olleet sekä yrittäjäyys että yrittävyys. Lisäksi tavoitteenani on ollut haasteiden ja mahdollisuuksien pohjalta selvittää, millaisin ohjauskeinoin alkuperäiseläinten kasvattamista voidaan tukea ja ohjata.

Tässä maisterintutkielmani täydentävässä osassa I toisaalta konkretisoin ja toisaalta syvennän keskeisimpiä maatiaiseläinhankkeessa saamiani ja osiossa II sivuilla 257-265 ja 270-274 esittämiäni tärkeimpiä tuloksia ohjauskeinojen näkökulmasta. Tässä maisterintutkielmassa ei keskitytä ex situ –suojelun mahdollisuuksiin, vaikka ex situ ja in situ ovat toisiaan täydentäviä suojelumenetelmiä, joita käytetään rinnakkain alkuperäisrotuisten eläinten suojelutyössä. Siten tässä maisterintutkielmassa agroekologinen teoriapohja nojaa geenivarojen in situ –suojeluun ja kysymykseen siitä, miten in situ –kasvatusta voidaan edistää. Maisterintutkielmani täydentävän osan I tutkimuskysymys on:

- Mitkä ohjauskeinot saattaisivat olla toimivimpia, jos halutaan, että suomenkarjan ja suomenlampaiden kasvattajat jatkossakin kasvattavat maatiaiseläimiä ja jopa lisäävät niitä?

4 AINEISTO JA MENETELMÄT

4.1 Aineisto

Tutkimusaineisto muodostui kahdeksalle suomenkarjan ja suomenlampaan kasvattajalle tehdystä haastattelusta. Haastateltaviksi valitut henkilöt edustivat maatiaisten kasvattamisen eri muotoja. Haastattelimme neljä viljelijää, kaksi muun alan yrittäjää, yhden yksityishenkilön ja julkisena säilyttäjätahona koulutilan karjasta vastaavan henkilön. Lisäksi kävimme tutustumassa toiseen koulutilaan ja kahteen vankilatilaan, mutta näissä ei kerätty varsinaista haastatteluaineistoa.

Valitsimme nämä kahdeksan esimerkkitapausta lähempään tarkasteluun maatiaiseläinten kasvattamista koskeneeseen ja keväällä 2005 toteutettuun kyselyyn (kasvattajakysely) vastanneen 310 kasvattajan joukosta. Suomenkarjan ja -lampaiden kasvattajille suunnattu kysely lähetettiin 468 kasvattajalle, joilla oli maatalouden ympäristötuen erityistukisopimus alkuperäisrotujen kasvattamisesta. Kaikki maatiaiseläinten kasvattajat eivät hae tai saa kyseistä ympäristötuen erityistukea. Jotta näitäkin kasvattajia saatiin mukaan tutkimukseen, postittivat Alkuperäisrotuyhdistys ry ja Maatiaislammas ry ystävällisesti kyselyn noin 110 jäsenelleen (Takamaa & Soini 2007, 137).

Kasvattajakyselyn vastauksista muodostimme kokonaisnäkemysksen maatiaiseläinten kasvattamisen kentästä. Esimerkkitapausten löytämiseksi yli kolmensadan vastaajan joukosta asetimme kriteeriksi sen, että esimerkkitahot toisivat mahdollisimman kuvaavasti ja monipuolisesti esiin maatiaiseläinten kasvattamisen eri muotoja (taulukko 2). Nämä kahdeksan erilaista maatiaiseläinten kasvattamisen muotoa on kuvattu tarkemmin osassa II (s. 174-227). Taulukossa 2 oleva ID-numero on kasvattajakyselyn mukainen vastaajan tunnistenumero. Niin kasvattajakyselyyn kuin alempana kuvattuun teema-haastatteluun osallistuneita henkilöitä ei voi kuitenkaan tunnistaa tutkimuksen vastauksista tai tuloksista. Laadullisessa tutkimuksessa niin tietojen käsittelyssä kuin tietoja julkistettaessa tulee pitää huolta luottamuksellisuuden säilyttämisestä ja periaatteena on oltava se, että henkilöllisyyden paljastuminen tehdään mahdollisimman vaikeaksi (Eskola & Suoranta 1998, 57).

Taulukko 2. Haastatellut suomenkarjan ja suomenlampaiden kasvattajat ja maatalaiseläinten kasvattamisen muodot.

Haastateltu henkilö	Maatalaiseläinten kasvattamisen muoto (kasvattajakyselyn mukainen vastaajan tunnistenumero)
Viljelijä	Maatiaiskarja maidontuottajana maatilalla (ID-411)
Viljelijä	Maatiaiset maidontuotantotilalla, jossa myös maatilamatkailua ja suoramyyntiä (ID-84)
Hoiva-alan yrittäjä	Maatiaiset hoivapalveluyrityksessä
Kukka-alan yrittäjä	Maatiaiset perinnebiotooppien hoitajina (ID-79)
Yksityishenkilö	Maatiaiset lemmikkeinä (ID-515)
Viljelijä	Maatiaislehmät suurella karjatilalla valtarotuisen karjan lisänä (ID-176)
Viljelijä	Värillisiin suomenlampaisiin erikoistunut lampuri (ID-363)
Karjamestari	Koulutila (ID-457)

4.2 Aineiston keruumenetelmät

Keräsimme tutkimuksen aineiston teemahaastattelun avulla. Aineiston avulla pyrimme hakemaan vastauksia tutkimuskysymyksiin. Teemahaastattelurungon rakentamiseen tarvitaan jonkinlaista tietoa tutkittavasta kohteesta, ja tämä esiymmärrys ohjaa teemojen muodostumista. Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit eli teema-alueet onkin etukäteen määrätty ja haastattelijä varmistaa käsiteltävistä asioista tehdyn tukilistan avulla, että kaikki etukäteen päätetyt teema-alueet käydään haastateltavan kanssa läpi. Kuvaa kuitenkin on, että teema-alueiden järjestys ja laajuus vaihtelevat haastattelusta toiseen (Eskola & Suoranta 1998, 79, 87). Haastattelu muodostui teemoista, joita olivat maatalaiseläinyrittäjyyden motiivit, käytännöt ja kehittämistarpeet, maatiaisten hoitoon liittyvät käytännön kysymykset, maatalaiseläinten ominaisuudet ja kasvattajien suhde eläimiin sekä neljäntenä teemana ohjauskeinot (liite 1).

Toteutimme haastattelut alkusyksystä 2005. Sovimme haastatteluajankohdat haastateltavien kanssa puhelimitse. Samalla sovimme haastattelujen nauhoittamisesta, mikä sopi

kaikille haastateltaville. Tapasimme haastateltavat heidän kotitilallaan, kotonaan tai työpaikallaan koulutilan navetalla. Kohteet sijaitsivat eteläisessä Suomessa. Kahdessa haastattelutilanteessa haastateltavia oli kaksi (toisessa nuori isäntä ja vanha emäntä ja toisessa yrittäjäpariskunta), yhden haastattelun loppupuolella emäntä liittyi isännän kanssa siihen asti käytyyn keskusteluun ja muissa haastatteluissa haastateltavia henkilöitä oli yksi. Haastattelihoita oli kaksi, joista toinen keskittyi keskusteluun haastateltavan kanssa, toisen pitäessä huolta haastattelujen nauhoituksen teknisestä sujumisesta keskusteluun osallistumisen lomassa.

Kukin haastattelu kesti noin kaksi tuntia. Haastattelut äänitettiin MiniDisk-nauhurilla. Haastattelut olivat pitkiä ja kesken keskustelun piti vaihtaa kasettia. Tämä onnistui kuitenkin teknisesti hyvin, sillä toinen haastattelihoista piti silmällä nauhuria ja sitä, milloin kasetti pitää vaihtaa. Haastattelun jälkeen kuvasimme digitaalisella kameralla kasvattajien eläimiä. Luonnollisesti myös kuvauksen aikana puhuimme maatiaiseläimistä ja niiden kasvattamisesta sekä muista aihealuetta sivuavista asioista, kuten haastattelunkin lomassa. Haastattelujen tunnelma oli avoin ja rento, siitäkin huolimatta, että haastattelut eläinten kuvaamisineen kestivät pitkään. Aineistoa on kuvattu lisää tutkimusraportissa (osa II, s. 175-176).

4.3 Analyysimenetelmät

Haastattelujen jälkeen litteroimme eli saatoimme nauhoitetut haastattelut kirjoitusasuun tietokoneelle. Tutkimusassistentti Lilja, joka oli toinen haastattelihoista, litteroi haastatteluista viisi ja minä litteroin kolme. Purimme haastattelut auki sana sanalta jättäen merkitsemättä tauot, painotukset jne. Nauhojen purkamisen jälkeen kukin kahdeksasta haastattelusta oli omana kokonaisuutenaan Microsoft Word-ohjelmassa. Litteroitujen haastattelujen pohjalta teimme kuvaukset esimerkkiyrityksistä (osa II, s. 174-227). Lilja teki esimerkkiyrityskuvaukset litteroimistaan haastatteluista ja minä tein puolestani kuvaukset niiden haastattelujen perusteella, jotka olin litteroinut. Litterointi oli valtava urakka ja sen aikana esimerkkiyritys tai muu kasvattajataho tuli hyvin tutuksi. Sen vuoksi oli mielekästä tehdä yllä kuvatuunlainen työnjakojärjestys esimerkkiyrityskuvauksien laadinnassa.

Kirjoittamissani maatiiseläinhankkeen raportin luvuissa Maatiiseläinten kasvattamisen haasteet ja mahdollisuudet sekä Maatiiseläinten säilyttämisen ohjauskeinot (osa II, s. 255-274) olen käyttänyt aineistona yllä mainittuja teemahaastatteluja sekä niiden pohjalta tehtyjä litterointeja sekä esimerkkiyrityskuvauksia. Kyseisissä kirjoituksissa olen katsonut aineistoa maatiiseläinten kasvattamiseen liittyvien haasteiden ja mahdollisuuksien, ohjauskeinojen ja hieman myös yrittäjyyden ja yrittävyyden näkökulmista.

Jo haastattelujen aikana tietyt maatiiseläinten kasvattamiseen liittyvät seikat alkoivat nousta esiin haastateltujen puheesta. Lisäksi käytin litteroitua haastatteluaineistoa ja esimerkkiyrityskuvauksia yllä mainitsemini seikkoihin palatessani. Poimin siis haastatteluaineistosta kyseisiin teemoihin liittyviä asioita tehden niistä muistiinpanoja. Eskolan ja Suorannan (1998, 153) mukaan laadullisen aineiston analyysissä teemahaastattelurunko – jos aineisto on sellaisella kerätty - toimii aineiston koodauksen oivana apuvälineenä. Koska teemahaastattelurungon rakentamisessa on jo käytetty yhtäältä aiemmista tutkimuksista kerättyjä teoreettisia näkemyksiä että toisaalta omakohtaista kokemusta, seulotaan aineistosta teemahaastattelurungon avulla esille sellaisia tekstikohtia, jotka kertovat kyseisistä asioista (Eskola & Suoranta 1998, 153).

Toteutimme maatiiseläimiä kasvattaneita tahoja koskeneen tutkimuksen käyttäen laadullisia menetelmiä. Yksi tapa tulkita ja analysoida teemahaastatteluissa kerättyä aineistoa on niin sanottu tapauskuvausten muotoileminen. Tällöin kustakin haastattelusta laaditaan tiivistelmä, johon kiteytetään tapauksen olennaisimmat asiat. Tämän jälkeen tapauksia voi vertailla ja rakentaa vertailun pohjalta teemoja ja/tai tyypejä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Esimerkkiyrityskuvausten laadinta muistutti tällaista aineiston analysointia ja tulkintaa.

Kuvausten laadintaa esimerkkiyrityksistä voisi kuvailla mielestäni myös aineistolähtöiseksi analyysiksi tai ainakin aineistolähtöiseksi lähestymistavaksi. Tällöin tutkittavasta kohteesta olevan etukäteistiedon ja – olettamusten ei anneta häiritä aineistosta itsestään nousevia teemoja ja teoria rakennetaan empiirisestä aineistosta käsin, ikään kuin alhaalta ylös. Aineistolähtöistä analyysia tarvitaan erityisesti silloin, kun tarvitaan perustietoa jonkin tietyn ilmiön olemuksesta (Eskola & Suoranta 1998, 19, 153). Edellä mainittuja mukaillen: Puhuttaessa olemuksesta tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että ennen kuin voi-

daan edes jonkinmoisella tarkkuudella puhua maatiaiseläinten kasvattamisen haasteisiin vastaamisesta, täytyy selvittää, mitä maatiaiseläinten kasvattaminen Suomessa on, toisin sanoen mitä se merkitsee. Mielestäni aineistolähtöinen analyysi sopi hyvin maatiaiseläintutkimukseemme, joka oli ensimmäinen laatuaan kartoittaessaan perustietoa maatiaiseläinten kasvattamisen olemuksesta Suomessa.

Aineiston analysoinnin toisessa lähestymistavassa puolestaan hyödynnetään joko jotakin teoriaa tai siihen otetaan tietoisesti jokin enemmän tai vähemmän teoreettisesti perusteltu näkökulma. Näin ollen aineistoa pidetään jo etukäteen esityksenä jostakin ja sitä tarkastellaan juuri tuosta näkökulmasta tai sen analyysiin sovelletaan jotakin aineiston ulkopuolista teoriaa (Eskola & Suoranta 1998, 153). Kirjoituksissani (osa II, s. 255-274) olen lähestynyt aineiston analyysia maatiaiseläinten kasvattamisen haasteista ja mahdollisuuksista, yrittäjyydestä ja yrittävyydestä sekä ohjauskeinojen näkökulmasta käsin. Tässä maisterintutkielmani täydentävässä osassa I valaisen tutkimuskysymystäni Soinin ja Liljan (2011) tutkiman ja laatiman viljelijäluokittelun sekä Kurpan (2007) esittämän maatiaiseläinten tilannetta ja roolia yhteiskunnassa ja maaseudun yrittäjyyskentässä kuvaavan kaavakuvan avulla.

4.4 Luotettavuus

Laadullisessa tutkimuksessa arviointi pelkistyy kysymykseksi tutkimusprosessin luotettavuudesta. Lähtökohtana on tutkijan avoin subjektiviteetti ja sen myöntäminen, että tutkija on tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline (Eskola & Suoranta 1998, 211). Triangulaation avulla on mahdollista lisätä tutkimuksen luotettavuutta moninäkökulmaisuuuden tai –paradigmaisuuden kautta. Triangulaatiolla tarkoitetaan muun muassa aineistojen, menetelmien ja lähestymistapojen yhdistämistä haettaessa vastauksia tutkimuskysymykseen (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Tutkijatriangulaatio toteutui aineiston hankinnassa, sillä useampi tutkija osallistui haastatteluteemojen muotoiluun ja kaksi tutkijaa itse haastatteluihin. Aineistotriangulaatio ja menetelmätriangulaatio olisivat tuoneet tutkimukseen uutta näkökulmaa ja luotettavuutta haastattelujen ja laadullisten analysointimenetelmien lisäksi. Toisaalta myös haastatellut kahdeksan maatiaiseläinten kasvattajaa ovat mukana laajassa määrällisessä kas-

vattajakyselyssä. Kurkelan (2007) ajatusta lainatakseni, tässä maisterintutkielmavaiheessa osaamiseni aineiston analyysitavoista ei ole ollut tarpeeksi suurta ja siksi tutkimuksen luotettavuuden lisäämiseksi olen kirjoittanut mahdollisimman tarkasti tutkimuksen aineistosta ja menetelmistä.

Kahdeksan esimerkkitapauksemme otos, tai harkinnanvarainen näyte kuten laadullisessa tutkimuksessa otosta myös kutsutaan (Eskola & Suoranta 1998, 18), ei välttämättä anna täydellistä kuvaa maatiaiseläinten kasvattamisen eri muodoista. Nämä kahdeksan maatiaiseläinten kasvattajaa valittiin kuitenkin yli kolmensadan kasvattajakyselyyn vastanneen viljelijän ja muun kasvattajan joukosta hyvin huolellisen ja perusteellisen vastausten läpikäymisen perusteella. Vastaukset läpikäymällä muotoutui näkemys näistä kahdeksasta eri maatiaiseläinten kasvattamisen muodosta maatiaiseläinten kasvattamisen kentällä Suomessa.

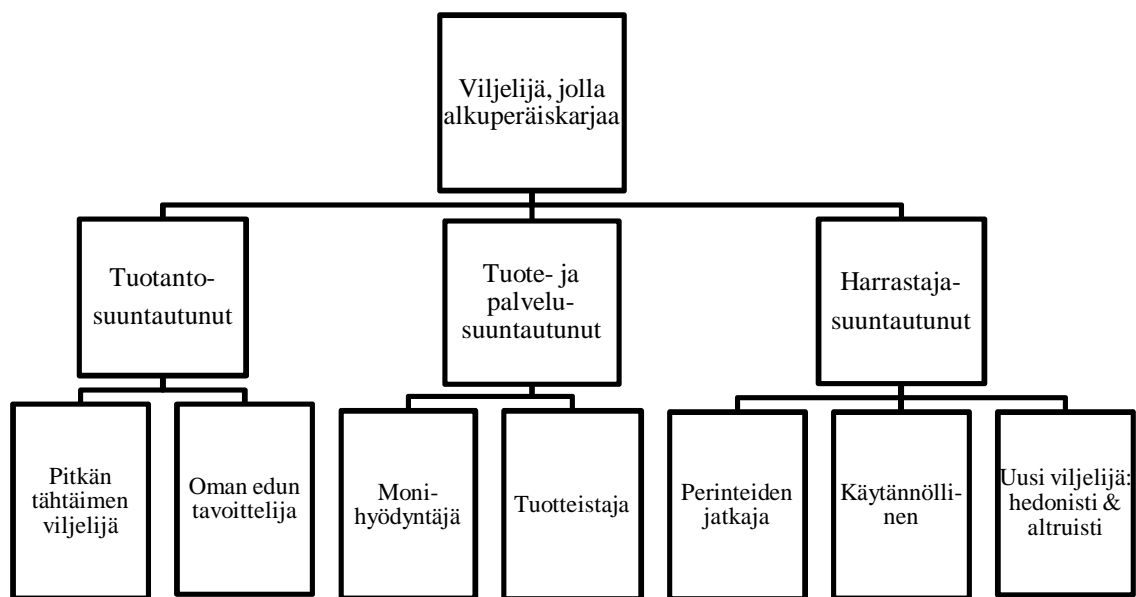
Eskolan ja Suorannan mukaan (1998, 18) laadullisessa tutkimuksessa keskitytään usein varsin pieneen määrään tapauksia (vaikkakin esimerkiksi litteroitua aineistoa voi olla joissakin tapauksissa jopa tuhansia sivuja) ja pyritään analysoimaan niitä mahdollisimman perusteellisesti. Tällöin aineiston tieteellisyyden kriteeri ei ole sen määrä vaan laatu eli käsitteellistämisen kattavuus. Se kriteeri, että valitut haastateltavat edustivat mahdollisimman kuvaavasti ja monipuolisesti maatiaiseläinten kasvattamisen eri vaihtoehtoja, oli toimiva ja valittujen kahdeksan erilaisen kasvattajatahon kautta voimme tarkastella maatiaiseläinten kasvattamisen ja säilyttämisen kenttää.

5 TULOKSET

Tutkimuksen tulokset on esitetty osassa II siten, että sivuilla 257-264 on esitetty maatiaiseläinyrittäjyyden haasteet ja mahdollisuudet ja sivuilla 264-265 haasteet ja mahdollisuudet harrastajakasvattajan näkökulmasta sekä näiden pohjalta tarvittavat ohjauskeinot sivuilla 270-274. Tässä maisterintutkielman täydentävän osan I luvussa viisi konkreettisin tuloksia ja esitän täydentävän analyysin tulokset.

5.1 Viljelijätyypittely ja ohjauskeinot

Soini ja Lilja (2011) ovat laatineet viljelijäluokittelun eurooppalaisista maatiaiskarjan kasvattajista. Luokittelu perustuu tutkimusaineistoon, jossa viljelijöiltä on kysytty alkuperäiskarjan kasvattamisen aloittamisen tai jatkamisen syistä, uhkista ja mahdollisuuksista liittyen alkuperäisrotujen kasvattamiseen tilalla tulevaisuudessa, alkuperäisrotujen määrän kasvun tai vähenemisen syistä maassa ja tuesta, jota viljelijät tarvitsisivat erilaisilta toimijoilta. Pääosin viljelijöiden taloudellisten tavoitteiden mukaan Soini ja Lilja ovat muodostaneet kolme päätyyppiä, jotka vielä jakautuvat seitsemäksi alatyypiksi. (kuva 6)

Kuva 6. Alkuperäiskarjaa kasvattavien viljelijöiden tyypittely. Lähde: Soini & Lilja (2011).

Soinin ja Liljan (2011) viljelijätyypittely perustuu haastatteluihin, jotka on tehty alkuperäisrotuisia nautoja kasvattaville viljelijöille. Teemahaastattelututkimuksessa puolestaan oli mukana muunkinlaisia alkuperäisrotujen kasvattajia kuin viljelijöitä eli muiden alojen yrittäjiä, yksityishenkilö ja julkisen säilyttäjätahon eli koulutilan edustaja. Soinin ja Liljan viljelijätyypittely toimii kuitenkin hyvin myös teemahaastatteluaineiston tulkin-

nassa vaihtamalla sanan viljelijä paikalle sana kasvattaja. Kasvattaja -käsitettä olen käyttänyt varsinkin taulukossa 3.

Viljelijätyypittelyn pohjalta olen teemahaastatteluaineiston valossa katsonut, mihin viljelijätyyppeihin haastatellut kahdeksan maatiaiseläinten kasvattajaa kuuluvat ja mitä ohjauskeinoja kyseiset kasvattajatyypit tarvitsisivat, jotta he jatkossakin kasvattaisivat tai jopa lisäisivät maatiaiseläinten määrää tilallaan, kodissaan ja /tai yrityksessään (taulukko 3).

Taulukko 3. Kasvattajatyypittely, tyyppejä vastaavat kasvattajat teemahaastatteluaineistossa ja alkuperäisrotujen kasvattamisessa tarvittavat ohjauskeinot kasvattajatyypeittäin.

Kasvattajatyyppi		Kasvattaja haastatteluaineistossa	Tarvittavat ohjauskeinot kasvattajatyypeittäin
Alkuperäiskarjan kasvattaja	Tuotanto-suuntautunut	Viljelijä: maatiaiskarja maidon-tuottajana tilalla	Alkuperäisrotu-tuki kannustimena
		Pitkän tähtäimen kasvattaja	Tiedollista ohjausta kuluttajille ja muille toimijoille
		Karjamestari: koulutila	
		Oman edun tavoittelija	Ei aineistossa
	Tuote- ja palvelu-suuntautunut	Monihyödyntäjä	Viljelijä: maatiaiset maidontuotantotilalla, jossa myös maatila-matkailua ja suoramyyntiä
			Kukka-alan yrittäjä: maatiaiset perinnebiotooppien hoitajina
			Viljelijä: värillisiin suomenlampaisiin erikoistunut lampuri
		Tuotteistaja	Ei aineistossa
	Harrastaja-suuntautunut	Perinteiden jatkaja	Ei aineistossa
		Käytännöllinen	Taloudellinen tuki kannustimena
			Tietoa laajalle yleisölle
	Uusi kasvattaja: hedonisti & altruisti	Yksityishenkilö: maatiaiset lemmikkinä (hedonisti)	Toimijoiden ammattitaitoon satsaaminen
			Taloudellinen tuki (tuotantorakennukset, terveysohjelmat)
		Hoiva-alan yrittäjä: maatiaiset hoivapalveluyrityksessä (hedonisti)	Harrastajakasvatus tunnetuksi
			Tietoa sosiaalialalle ja yrittäjille itselleen maatiaiseläinten käytöstä hoivatyössä Asiamies tälle alalle Verohelpotukset (taloudellinen tuki)

5.1.1 Tuotantosuuntautuneet viljelijät

Tuotantosuuntautuneiden viljelijöiden maatiaiskarjan kasvatuksen tavoitteena on taloudellinen kannattavuus. He ovat keskittyneet maidon- ja/tai lihantuotantoon alkutuotantona eivätkä ole itse kiinnostuneita tuotteiden jatkojalostamisesta tai tuotteistamisesta ja siten tähtäävät määrän lisäämiseen. Tämä päätyyppi jakautuu kahteen alatyyppiin. Pitkätähtäimen viljelijä tavoittelee taloudellista kannattavuutta pitkällä aikavälillä sekä ammattimaisella ja huolellisella karjankasvatuksella. He ovat kiinnostuneita kehittämään sekä määrää että laatua. Maatiaiseläinten suojelussa heille on tärkeää karjan hyvinvoinnin säilyttäminen tulevaisuuden jalostustyötä varten ja tilan perinteiden ja työn jatkamisen tukeminen (Soini & Lilja 2011).

Toinen tuotantosuuntautuneiden viljelijöiden alatyyppi on oman edun tavoittelija, joka pyrkii maksimoimaan taloudellisen hyödyn lyhyellä tähtäimellä. Tälle viljelijätyypille taloudellinen tuki on hyvin tärkeä, joskus jopa syy kasvattaa alkuperäisrotuja tai suunnata tuotantoa uuteen suuntaan. Heille maatiaiskarja kuvastaa välttämättömyyttä eivätkä he ole erityisen kiinnostuneita maatiaiseläinten suojelusta (Soini & Lilja 2011).

Teemahaastatteluaineiston perusteella sijoitin Soinin ja Liljan (2011) laatiman viljelijätyypittelyn tuotantosuuntautuneeseen pitkän tähtäimen -viljelijätyyppiin viljelijän, jolla maatiaiskarja toimii maidontuottajana (ID-411), sekä karjamestarin koulutilalta (ID-457). Soinin ja Liljan (2011) kyseistä viljelijätyyppiä kuvaavien ominaisuuksien ja haastatteluaineiston perusteella näille maatiaiseläinten kasvattajille tärkeitä ohjauskeinoja ovat taloudellinen tuki ja tiedollinen ohjaus. Taloudellinen tuki eli alkuperäisrotujen kasvattamisen erityisympäristötuki ei kuitenkaan ole toiminnan syy vaan kannustin, jonka kehittämiseen viljelijät toivoivat voivansa vaikuttaa. Informaatio-ohjausta kuten tiedottamista alkuperäisrotuasioista he eivät kokeneet tarvitsevana itse, vaan sitä pitäisi lisätä kuluttajien ja muiden toimijoiden suuntaan (taulukko 3). Tuotantosuuntautunutta oman edun tavoittelijaa ei haastateltujen maatiaiseläinten kasvattajien joukossa ollut.

5.1.2 Tuote- ja palvelusuuntautuneet viljelijät

Seuraava viljelijätyyppi Soinin ja Liljan (2011) luokittelussa ovat tuote- ja palvelusuuntautuneet viljelijät. He näkevät maatiaiskarjan kasvattamisen vastauksena monivaikuttaisen maatalouden mahdollisuuksiin. Alkuperäisrodut toimivat perustana tai tuovat lisäarvoa monenlaiseen taloudelliseen toimintaan matkailun, ruuan jatkojalostamisen, hoivamaatalouden ja ympäristökasvatuksen saroilla. Tämän viljelijätyyppin alatyyppejä ovat monihyödyntäjät ja tuotteistajat.

Monihyödyntäjät näkevät alkuperäisrodut osana esimerkiksi suoramyyntiä ja luonnon hoitoa. Heille tuotteiden ja palvelujen laatu on määrää tärkeämpää, tosin he itse eivät ole kiinnostuneita jatkojalostamisesta laajemmassa mittakaavassa. Alkuperäisrotujen suojelun motiivit vaihtelevat geneettisen alkuperän suojelusta kulttuurisiin ja eettisiin kysymyksiin. Tämän viljelijätyyppin ajatukset ja toiminta ovat tilasidonnaisia, kun taas tuotteistajat näkevät maataiseläinten kasvattamisen laajemmin kannattavana bisneksenä arvostaen tuotteiden gastronomista arvoa määrää enemmän. Tuotteistaja-viljelijöillä saattaa olla muun alan koulutus tai kokemus, mutta he ovat erittäin aktiivisia hankkimaan lisää ammattitaitoa karjankasvatuksessa sekä erityisesti jatkojalostamisessa ja/tai tuotteiden markkinoinnissa. Nämä viljelijät tekevät aktiivisesti yhteistyötä monien tahojen kanssa ja haluavat edistää alkuperäisrotujen suojelua sen lisäarvon avulla, jota kyseiset rodut tuovat tuotteisiin ja palveluihin samalla ottaen tässä (niche)tuotteistamisessa huomioon kuluttajien tarpeet ja odotukset (Soini & Lilja 2011).

Tuote- ja palvelusuuntautuneisiin monihyödyntäjiin katsoin haastatteluaineiston perusteella lukeutuvan seuraavat maataiseläinten kasvattajat: viljelijä, jolla maataiset maidontuotantotilalla maatilamatkailun ja suoramyynnin lisäksi (ID-84), kukka-alan yrittäjä, jolla maataiset toimivat perinnebiotooppien hoitajina (ID-79) ja viljelijä, joka on väriin suomenlampaisiin erikoistunut lampuri (ID-363). Kyseinen lampuri hyödyntää luonnollisesti lampaanlihan, mutta tämän lisäksi hän käyttää lampaita ympäristönhoidossa erikoistuen erityisesti taimikoiden hoitoon lampaiden avulla. Lisäksi hän toimittaa villaa materiaaliksi muun muassa lähellä sijaitsevaan käsityöalan kouluun.

Maidontuotantotilalla alkuperäiskarja puolestaan hoitaa merenrantaniittyä. Tilalla harjoitetaan kasvien ja tilamaidon suoramyyntiä, mutta alkuperäisrotuja ja niiden tuomaa lisäarvoa ei näissä hyödynnetä. Tila on kuitenkin monialainen ja viljelijällä on monia ajatuksia toiminnan kehittämisestä siten, että alkuperäisrotuja voisi hyödyntää monipuolisemmin ja syvemmin tilan toiminnassa. Tämä koskee myös viljelijää, jonka maatiaiskarja ja -lampaat hoitavat perinnebiotooppeja.

Tuote- ja palvelusuuntautuneeksi tuotteistajaksi ei noussut yhtään esimerkkiä haastatelluaineistosta. Suoramyyntiä ja maatilamatkailua harjoittava maidontuotantotilan emäntä ja perinnebiotooppien hoitoon maatiaiskarjallaan erikoistunut yrittäjä saattaisivat ainakin idearikkautensa puolesta siirtyä tuote- ja palvelusuuntautuneista monihyödyntäjästä tuotteistajiksi. Tähän tarvittaisiin suurimpana pontimena oma halu, mutta myös tukea investointeihin, verkostojen antoisampaan hyödyntämiseen ja kuluttajakysynnän lisäämiseen tiedotuksen avulla (taulukko 3).

Edellä mainitut idearikkaat ajatukset liittyvät tilan ja toiminnan sekä taloudellisen kannattavuuden kehittämiseen aloittamalla jatkojalostus (juustot, taljat) ja/tai hyödyntämällä maataisia näkyvämmiin matkailussa. Tämä vaatii kuitenkin huolellista suunnittelua ja mahdollisesti myös kouluttautumista. Sen vuoksi tätä viljelijätyyppiä pitäisi tukea tarjoamalla koulutusta ja neuvontaa muun muassa monialaisen yrityksen kehittämisessä ja suuntaamisessa. Lisäksi kyseeseen saattaa tulla taloudellinen tuki esimerkiksi investointiavustusten muodossa (taulukko 3).

5.1.3 Harrastaja-viljelijät

Kolmannen päätyypin Soinin ja Liljan (2011) viljelijätyypittelyssä muodostavat harrastajaviljelijät. Alkuperäiskarjan harrastajakasvattajalle ovat tärkeitä muut arvot kuin taloudellinen kannattavuus. Näiden arvojen perusteella harrastajasuuntautuneet viljelijät jaetaan perinteiden jatkajiin, käytännöllisiin ja uusiin kasvattajiin. Perinteiden jatkajat ovat tyypillisesti eläkkeellä olevia viljelijöitä, jotka ovat hyvin sitoutuneita kasvattamaan alkuperäisrotuja maatilallaan. Ammattitaidosta huolimatta tuotantojärjestelmä saattaa olla vanhanaikainen ja kyseiset viljelijät saattavat tarvita apua muun muassa byrokratiaan liittyvissä asioissa. Tuotteet käytetään kotitaloudessa tai annetaan tai myy-

dään naapureille. Maatiaiskarjan kasvattaminen kumpuaa tilan perinteistä ja henkilökohtaisesta sitoutumisesta elämänpituiseen työhön eläinten kanssa, ja tämän toivotaan jatkuvan myös seuraavassa sukupolvessa.

Käytännölliset ovat ammattitaitoisia viljelijöitä, joiden tuotanto perustuu pääasiassa valtarotuihin. Alkuperäisrotuja he ovat alkaneet kasvattaa sattumalta tai jättäneet muuttamaan maatiaislehmän karjaansa siirtyessään valtarotuun tai ostaneet muutaman maatiaislehmän, joiden kautta he voivat heijastaa omia arvojaan. Tälle viljelijätyypille ja hänen perheelleen maatiaislehmä on lemmikki, jonka geneettiset ja kulttuuriset arvot saatetaan tunnistaa. Viljelijät saattavat osaltaan haluta osallistua alkuperäisrotujen suojeluun pitämällä muutamaa maatiaislehmää valtarotuisten joukossa, vaikka se ei olisi taloudellisesti kannattavaa. Tähän tyyppiin kuuluvat viljelijät eivät pysty tai halua vaihtaa koko valtarotuista karjaa maatiaisiksi, mutta jos valtarotuisten pito tulisi kannattamattomiksi tai tilalla tai henkilökohtaisessa elämässä tapahtuisi muutoksia, niin näiden syiden myötä karja voisi vaihtua kokonaan maatiaisiksi (Soini & Lilja 2011).

Harrastaja-viljelijöihin kuuluvat myös uudet kasvattajat, joilla usein ei ole maataloustaustaa ja jotka saattavat ajatella, että kaikilla on oikeus pitää maatiaiseläimiä. Harrastajasuuntautuneet viljelijät jaetaan hedonisteihin ja altruisteihin sen mukaan, onko heillä varaa pitää karjaa harrastuksena ja sen mukaan, että he pitävät karjaa, vaikka se tarkoittaisi heidän elintonsa laskua. Hedonistit haluavat pitää karjaa lähinnä henkilökohtaisista syistä. Näitä syitä ovat muun se, että maatiaiskarja sopii heidän elämäntapaansa tai että lehmät vaan ovat niin mukavia ja kauniita. Nämä viljelijät eivät ole kovin sitoutuneita karjan pitämiseen. Altruistien mielestä alkuperäiskarjan pitäminen on eettisesti vetoavaa ja he haluavat osallistua maailman parantamiseen pitämällä näitä rotuja. Sekä hedonisteille että altruisteille itse eläimet ovat tärkeitä, eivät tuotanto ja jalostus. Nämä viljelijät saattavat tarvita ulkopuolista apua tukiasioihin ja ympäristösäädäntöön liittyen (Soini & Lilja 2011).

Haastatteluaineiston kahdeksasta maatiaiseläinten kasvattamisen eri muodosta Soinin ja Liljan (2011) mukaiseen viljelijätyypittelyn harrastajasuuntautuneet viljelijät –tyyppiin lukeutui yksi viljelijä, yksityishenkilö ja hoiva-alan yrittäjäpariskunta. Hyvin ammattitaitoisen viljelijän, jonka yhdeksän maatiaislehmää on suuren karjatilän valtarotuisten

lehmien joukossa (ID-176) katsoin lukeutuvan käytännöllisiin harrastajasuuntautuneisiin kasvattajiin. Kyseinen viljelijä on alkanut ostamalla hankkia alkuperäisrotuisia lehmiä 1990-luvulla alkuperäisrotujen säilyttämisen vuoksi. Erityisesti perheen toiselle tyttärestä Kirsikka-niminen länsisuomenlehmä on nimikkoeläin ja toiselle tyttärelle tilan pohjoissuomenlehmät ovat erityislemmikkejä. Tälle kasvattajatyypille alkuperäisrotutuki luo kannustimen pitää vähätuottoisempia maatiaislehmiä parempituottoisten valtarotujen rinnalla.

Erityisesti tilanteessa, jossa perheenjäsenten välillä on näkemyseroja vähätuottoisempien maatiaislehmien kasvattamisesta tilalla, saattaa tuki nousta merkittäväänkin rooliin kasvattamisen jatkamisessa harrastajasuuntautuneen ja käytännöllisen viljelijän osalla. Alkuperäisrotutuki auttaa myös jatkamaan alkuperäiskarjan kasvattamista esimerkiksi suurten ja kalliiden navettainvestointien yhteydessä

*”...ja kyllähän vaikuttaa tää robottilypsyyn siirtyminen nyt hiukan myös... toi robotti sitä (suomenkarjan määrää) hiukan rajoittaa se on pakko ajatella sitten niin että semmosia lypsämättömiä lehmiä mistä ei juurika maitoo tule ei voi todellaka yhtä tai kah-
taenempää ihan tällasia lemmikkilehmiä.”*

Harrastajasuuntautuneen ja käytännöllisen -viljelijätyypin suojelutyötä alkuperäisrotujen kasvattamisessa tukee myös informaatio-ohjaus, jolla alkuperäisrotuja tehtäisiin tunnetuksi laajalle yleisölle, viljelijät mukaan lukien. Lisäksi tiedotusvälineiden kautta pitäisi olla positiivisia kannanottoja ja näkemystä maatiaiseläimistä ja niiden kasvattamisesta eri muodoissaan. Myös jalostusjärjestelmän tulisi ottaa vastuu suomenkarjan säilyttämisestä muun muassa kouluttamalla henkilöstöä alkuperäisrotuasioissa (taulukko 3).

Harrastajasuuntautuneista viljelijöistä uusien kasvattajien tyyppiin nousivat suomenlampaita kasvattava yksityishenkilö ja hoiva-alan yrittäjäpariskunta. Yksityishenkilö on lähtöisin kaupungista eikä hänellä ollut maataloustaustaa. Hoiva-alan yrittäjillä on kummallakin lapsuudessaan ollut kosketus maatalouteen ja maatilan elämään, mutta varsinaista maataloustaustaa heillä ei ollut. Soinin ja Liljan (2011) luokitus oli tehty karjankasvattajien pohjalta. Haastatteluaineistossa sen sijaan uusien kasvattajien harras-

tajasuuntautuneeseen -tyyppiin kuuluvilla henkilöillä ei ollut suomenkarjaa vaan suomenlampaita, joiden ylläpito ei ole niin kallista kuin lehmän. Siksi näille kasvattajille maatiaiseläinten pitäminen varallisuuskysymyksenä ei ehkä ollut niin merkittävä kuin mitä se olisi nautakarjaa harrastuksena kasvattavalle viljelijälle tai henkilölle. Sen sijaan suomenlampaiden nähtiin sopivan hyvin perheen elämään ja toisaalta päähoitomuotona hoivakodin lapsille. Myös eläimillä itsellään oli suuri merkitys, sillä suomenlampaiden nähtiin sopeutuneen ja sopeutuvan Suomen olosuhteisiin ja olevan terveitä.

Niin yksityishenkilö kuin myöskään hoiva-alan yrittäjät eivät olleet hakeneet mitään maatalouden tukia. Alkuperäisrotutuki nähtiin byrokraattisena eikä siihen haluttu mennä mukaan. Kuitenkin annettaessa tiukempia määräyksiä esimerkiksi koskien lantalan rakentamista, toivottiin syntyviin kuluihin taloudellista tukea. Taloudellista tukea toivottiin kattamaan kuluja myös siinä tapauksessa, että maatiaiseläinten kasvattaja vapaaehtoisesti haluaisi liittää pienen lammaskatraan esimerkiksi scrabies -ohjelmaan. Taloudellista tukea merkittävämpänä nähtiin kuitenkin se, että harrastajakasvattajien arvoa pitäisi nostaa ja tehdä harrastajakasvattamisen mahdollisuuksia alkuperäisrotujen suojelutyössä tunnetuksi

”...huomioidaan hei te olette arvokkaita yhteiskunnan rakentajia tätäkin kautta”

”sillai että edellytykset niiden (suomenlampaiden) pitämiseen ettei liikaa vaikeuteta kanssa erilaisilla määräyksillä jotka on niinku tarkotettu enemmän isoille tuotantotiloille ja tavallaan vois pikkasen ei varmaan missään ole mietitty erikseen niin sanottuja harrastajia erikseen.”

Yllä oleviin asioihin voisi vaikuttaa esimerkiksi tiedottamisella eli informaatio-ohjauksella ja luomalla väyliä myös harrastajakasvattajien ajatusten ja kokemusten kuulemiseksi muun muassa maa- ja metsätalousministeriössä (taulukko 3).

5.2 Ohjauskeinot perustuen haasteisiin ja mahdollisuuksiin

Teemahaastatteluaineiston perusteella niin maatiaiseläinten kasvattamisen haasteet kuin mahdollisuudetkin jakaantuivat kolmeen aihealueeseen (osa II, s. 257-264). Haasteet ja

mahdollisuudet kumpuavat kasvattamisen tavoitteista ja perustasta, toimintaympäristöstä ja maatiaiseläimestä itsestään, sen ominaisuuksista. Näihin haasteisiin voidaan vastata ja mahdollisuuksia tukea ohjauskeinojen avulla (taulukko 4). Hiemstra ym. (2010, 146) ovat todenneet, että SWOT –analyysi on kätevä päätöksenteon työkalu ja hyödyksi alkuperäisrotujen monimutkaisen tilanteen selvittämisessä.

Taulukko 4. Maatiaiseläinten kasvattamisen ja säilyttämistyön haasteet ja mahdollisuudet sekä ohjauskeinot, joilla alkuperäisrotujen kasvattamista voitaisiin tukea ja ohjata.

Haaste	Aihealue	Mahdollisuus
Perheenjäsenten erilaiset näkemykset maatiaisten merkityksestä ja tulevaisuudesta perheessä	Kasvattamisen tavoite ja perusta	Erikoistuminen ja osaaminen, järkipäisyys (eläimet sopivat hyvin tilan tuotantosuuntaan ja -tapaan), tilalla/perheessä hyvät eläimet, eläimille kysyntää, psyykinen tulo kuten ilo ja työtyytyväisyys maatiaiseläinten kanssa työskentelemisestä
Välimatkat, vähän kasvat- taji, resurssit (mm. aika), peltoala, maatalouden ja tukipolitiikan kehitys, yh- teistyötahojen suhtautumi- nen, tukien merkitys, huo- no hinta tuotteista, tuonti ulkomailta, tiukentuvat määräykset, maankäyttö, investointitarpeet, pedot, byrokratia, taudit, harras- tuksenomaisuus (ei tuloja), tuntemattomuus, uutuus, ei erityisarvoa kasvattajille itselleen	Toimintaympäristö	Yhteistyö, yhteydenpito ja ver- kostoituminen, tuttavien koke- mukset, kasvattajatapaamiset, näyttelytoiminta, pienteurasta- mot, kesämökkiläiset, matkailu- reitit, ruokapiirit, lisääntynyt kiinnostus maatiaiseläimiä koh- taan, kuluttajat, lähikoulu
Sukusiitos, joutuu teke- mään enemmän karsin- taa	Maatiaiseläin itse, sen omi- naisuudet	Maatiaiseläinten luonne ja käyttäytyminen (mm. kiin- nostuneempia ihmisestä kuin valtarotujen yksilöt), maatiaiseläintuotteiden ominaisuudet, terveet eläi- met
<div style="text-align: center;"> <p>↑ OHJAUSKEINOT ↑</p> <p>Maatalouden ympäristötuen erityistuki alkuperäisrotujen kasvattamisesta Taloudellinen tuki pienteurastamojen toimintaedellytysten tukemiseksi Monipuolisen toiminnan takaava hallinnollinen sääntely Tiedollinen ohjaus eli informaatio-ohjaus</p> </div>		

Maatalouden ympäristötuen erityistuki alkuperäisrotujen kasvattamisesta nähtiin kan-
nustimena, ei syynä kasvattaa maatiaiseläimiä. Perheen sisällä saattoi kuitenkin olla nä-

kemyseroja. Esimerkiksi yhden haastatellun mukaan kyseinen tuki oli tärkeämpi isännälle kuin emännälle itselleen

”No siis henkilökohtaisesti mulle se ei ratkaise, meidän isännälle se merkkää paljon (...) nyt kun tuki kuitenkin nousi hänkin oli sitä mieltä, että jatketaan (...) mutta siis todella kyllä hänkin näistä erityisesti pohjoissuomeneläimistä pitää kyllä ihan todella, että ne on mukavia hänen mielestään (...)”

Haastatteluista nousi esiin myös pienteurastamojen tärkeys maatiaiseläinten kasvatus- ja suojelutyössä ja jalostamisen mahdollisuuksissa. Tämä tuli esiin niin päätoimisen suomenlampaista kasvattavan lampurin kuin myös harrastajakasvattajan puheesta. Monet pienteurastamot ovat joutuneet lopettamaan lampaiden vastaanottamisen tai toimintansa kokonaan tiukentuneiden säännösten ja määräysten takia. Pienteurastamoille toiminta ei ole ollut enää kannattavaa tai investointeja ei ole varaa tehdä. Suomenlampaan kasvattajille tämä puolestaan tarkoittaa jalostusmahdollisuuksien vähenemistä ja siten mahdollisesti toiminnan kapea-alaistumista tai ainakin nousevia kustannuksia pidempien kuljetusmatkojen vuoksi.

Haastatellut kahdeksan maatiaiseläinten kasvattajaa eivät tarvitse koulutusta tai neuvontaa maatiaiseläinten hoitotöihin, eläinjalostukseen tai muihin sellaisiin asioihin. Sen sijaan tärkeänä ja hedelmällisenä pidettiin kasvattajan omia yhteyksiä muihin maatiaiseläinten kasvattajiin. Tämä oli kuitenkin hankalaa pitkien etäisyyksien ja aikapulan vuoksi. Neuvonta- ja koulutustarpeet tulivat esiin lähinnä silloin, kun kasvattaja ajatteli lehmänmaidon jatkojalostamisen aloittamista tilalla. Tiedotusta ja neuvontaa katsottiin tarvittavan kuluttajien valistamiseksi ja uusia maatiaiseläinkasvattajia varten. Koulutusta kaivattiin myös esimerkiksi jalostussuunnittelijoille ja eläinlääkäreille, sillä maatiaiseläinten kasvattamisen nähtiin vaativan vankkaa ammattitaitoa. Tietoa maatiaiseläinten hoiva- ja terapiakäytöstä toivottiin sisällytettävän sosiaalialan opintoihin.

6 TULOSTEN TARKASTELU

6.1 Toimivimmat ohjauskeinot kasvattajatyypeittäin

Soini ja Lilja (2011) ovat todenneet, että viljelijätyypit ovat dynaamisia luonteeltaan. Käytännössä ei varmaan ole olemassa täysin puhdasta eli ideaalia viljelijätyyppiä, jossa ei olisi piirteitä jostain muusta viljelijätyypistä. Teemahaastatteluaineiston tulkinta viljelijätyypittelyn perusteella osoitti, että esimerkiksi hedonistiseksi harrastajakasvattajaksi tulkittu maatiaisia lemmikkeinä kasvattava yksityishenkilö näki perheen lampaat lemmikkeinä ja perheenjäsenenä, mutta myös kotieläiminä, joita hyödynnettiin lihan muodossa

”ne on sillai persoonia tietysti jotkut on mitä ei laiteta teuraaksi ja näin mutta (...) ei mekään olla mitenkään rakastuneita sillä tavalla meidän lampaisiin kyllä me joka vuosi laitetaan niitä teuraaksi ja katotaan kuka laitetaan tänä vuonna sillai et kyllä se joku logiikka ja järki on päässä...”

Elämäntilanteen muuttuessa, iän karttuessa ja ulkoisten tekijöiden vaikuttaessa tiettyyn viljelijätyyppiin luokiteltu viljelijä saattaa tehdä ratkaisuja, joiden myötä viljelijä siirtyy toiseen viljelijätyyppiin. Esimerkiksi teemahaastatteluaineiston kukka-alan yrittäjällä, jonka itäsuomenkarja ja suomenlampaat toimivat perinnebiotooppien hoitajina, oli ajatuksena lisätä ja monipuolistaa lihan jatkojalostusta ja myyntiä. Tämä maatiaiseläinten kasvattaja saattaisi idearikkautensa, kontaktiensa ja päätoimiseksi karjankasvattajaksi siirtymisen kautta muuttua tuote- ja palvelusuuntautuneesta monihyödyntäjästä tuotteistajaksi. Soini ja Lilja (2011) ovatkin todenneet, että viljelijätyypit eivät ole muuttumattomia.

Teemahaastatteluaineiston tulkinta viljelijätyypittelyn avulla sopi hyvin aineiston jäsentämiseen. Kaikkia viljelijä-/kasvattajatyyppejä ei haastatteluaineistossa ollut, mikä saattoi johtua aineiston koosta ja toisaalta yllä mainitusta viljelijätyyppien dynaamisuudesta. Tyypittelyn avulla haastateltujen kahdeksan maatiaiseläinten kasvattajan motivaatio, tavoitteet ja tärkeänä pitämänsä asiat tulivat näkyvämmiksi. Tätä kautta myös kunkin

viljelijätyypin maatiaiseläinten kasvattamisen tukemiseen tarvittavat ohjauskeinot terävoityivät.

Esimerkiksi kaikki haastatellut maatiaiseläinten kasvattajat kaipasivat lisää tietoa maatiaiseläimiin liittyen (taulukko 3). Tähän pystytään vastaamaan informaatio-ohjauksella. Tiedon tarve tai sen kohde kuitenkin erosi viljelijätyypeittäin. Esimerkiksi maatiaislypsykarjatilan isäntä ja karjamestari koulutilalta toivoivat saataville lisää tietoa alkuperäisroduista opiskelijoille, alan toimijoille ja kuluttajille. Sen sijaan tuote- ja palvelusuuntautuneisiin monihyödyntäjiin lukeutuneet kolme alkuperäisrotujen kasvattajaa saattaisivat tarvita tietoa, neuvontaa ja jopa koulutusta monialaisen toiminnan kehittämiseksi ja esimerkiksi jatkojalostuksen aloittamiseksi tilalla.

Erittäin ammattitaitoinen käytännölliseen harrastajasuuntautuneeseen –viljelijätyyppiin lukeutunut karjatilallinen näki tärkeäksi erityisesti ammattitaidon ja koulutuksen lisäämisen karjanjalostuspuolella. Harrastajasuuntautuneet –viljelijätyypin hedonistiset uudet kasvattajat eli yksityishenkilö suomenlampaineen ja hoiva-alan yrittäjäpariskunta lampaineen, hevosineen ja kanoineen pitivät tärkeänä, että harrastajamaisesta alkupe- räisrotujen kasvattamisesta tuotettaisiin lisää tietoa laajalle yleisölle ja alkuperäisrotujen kasvattamisesta kiinnostuneille henkilöille. Lisäksi hoiva-alan yrittäjäpariskunta alansa pioneerinä toivoi, että sosiaalialalla toimivat henkilöt saisivat jo opinnoissaan tietoa maatiaiseläinten käyttömahdollisuuksista hoiva- ja terapiaeläiminä.

Kaikki haastatellut alkuperäisrotujen kasvattajat näkivät myös taloudellisen tuen merkittävänä tai ainakin tarpeellisena ohjauskeinona (taulukko 3). Yksityishenkilöä ja hoiva-alan yrittäjäpariskuntaa lukuun ottamatta muut haastatellut maatiaiseläinten kasvattajat olivat oikeutettuja maatalouden ympäristötuen erityistukiin kuuluvaan alkuperäisrotujen kasvattamistukeen. Nämä kasvattajat kokivat kyseisen tuen olevan kannustin maatiaiseläinten kasvattamisessa ja sen jatkamisessa omalla tilallaan.

Harrastajasuuntautuneisiin uusiin kasvattajiin kuuluneet yksityishenkilö ja hoiva-alan yrittäjäpariskunta eivät siis saaneet eivätkä edes halunneet kyseistä tukea. He eivät ylipäätään halunneet hakea mitään tukia eivätkä liittyä mihinkään tukisysteemiin niiden byrokraattisuuden takia. Lisäksi yksityishenkilö koki, että tuet saattaisivat vääristää sitä,

minkä takia maatiäiseläimiä pidetään. Toisaalta tämä kasvattajatyyppejä kuitenkin näki, että maatiäiseläinten kasvattamisesta aiheutuu kuluja ja näihin olisi hyvä saada taloudellista tukea. Tällaisiksi kuluiksi mainittiin esimerkiksi korvamerkkiä ja niiden laittamiseen tarvittavat pihdit, pienellä eläinmäärällä vapaaehtoisesti eläinten terveysohjelmiin liittymisen kustannukset, sähkö ja polttoaineet. Myös velvollisuuksien täyttämiseksi ja sanktioiden välttämiseksi toivottiin taloudellista tukea esimerkiksi lantalan rakentamisen kustannuksiin. Tuen nähtiin voivan tulla esimerkiksi verohelpotuksina.

Haastatteluaineiston analysointi viljelijätyypittelyn avulla toi esiin niitä ohjauskeinoja ja ohjauskeinojen kohteita, jotka ovat merkittäviä kullekin viljelijätyypille. Tätä tietoa voidaan hyödyntää siten, että osataan tarjota ja kohdentaa oikeita keinoja kullekin viljelijätyypille alkuperäisrotujen kasvattamisen tukemiseksi ja lisäämiseksi. Kyseisellä menetelmällä voitaneen myös paremmin huomioida niiden maatiäiseläinten kasvattajien ohjauskeinotarpeet, jotka haluavat kehittää monialaista yrittäjyyttä tai haluaisivat siirtyä kasvattajatyypistä toiseen (esimerkiksi tuotantosuuntautuneesta tuote- ja palvelusuuntautuneeksi).

Tässä on paikallaan tarkastella myös analyysin luotettavuutta. Suurin kritiikki saattaa kohdistua siihen, kuinka hyvin kahdeksan haastatellun maatiäiseläinten kasvattajan sijoittaminen ”oikeisiin” viljelijätyyppeihin onnistui. Olisiko joku toinen saattanut tehdä toisenlaisen ratkaisun? Tämä kysymys saattaa herätä varsinkin tuote- ja palvelusuuntautuneiden monihyödyntäjien kohdalla. Tässä tutkimuksessa kyseiseen viljelijätyyppeihin kuuluivat viljelijä, jonka maatiäiskarja tuottaa maitoa maatilamatkailua ja suoramyyntiä harjoittavalla luomutilalla (ID-84), kukka-alan yrittäjä, jonka maatiäiset toimivat perinnebiotooppien hoitajina (ID-79) ja värillisten suomenlampaiden kasvatukseen erikoistunut lampuri (ID-363).

Näistä tuote- ja palvelusuuntautuneeseen viljelijätyyppeihin kuului selkeimmin kukka-alan yrittäjä. Hän oli erikoistunut maisemanhoitoon ja karjaan, joka sopii tähän tehtävään. Lisäksi hänellä oli jo lihan jatkojalostusta. Maidontuottajan ja lampurin maatiäiseläinten kasvatusta perustui enemmän perinteiseen maataloustuotantoon. Näillä kahdella kasvattajalla oli kuitenkin tuotantosuuntautuneeseen kasvattajatyyppeihin verrattuna monipuolisempaa toimintaa liittyen alkuperäisrotuihin. Maidontuottaja hyödynsi alku-

peräiskarjaa merenrantaniityn hoidossa. Lisäksi tilalla on maatilamatkailua ja tilamaidon myyntiä. Lampuri puolestaan oli erikoistunut taimikonhoitoon suomenlampailaan ja tätä silmällä pitäen muun muassa karsinut katraasta puita kaluavia yksilöitä. Lisäksi hän otti vastaan tilalleen esimerkiksi läheisen käsityökoulun opiskelijoita kerittämään villaa heidän omia töitään varten. Näiden syiden vuoksi sijoitin myös kyseisen monialaisen maidontuottajan ja lampurin tuote- ja palvelusuuntautuneeseen viljelijätyyppiin.

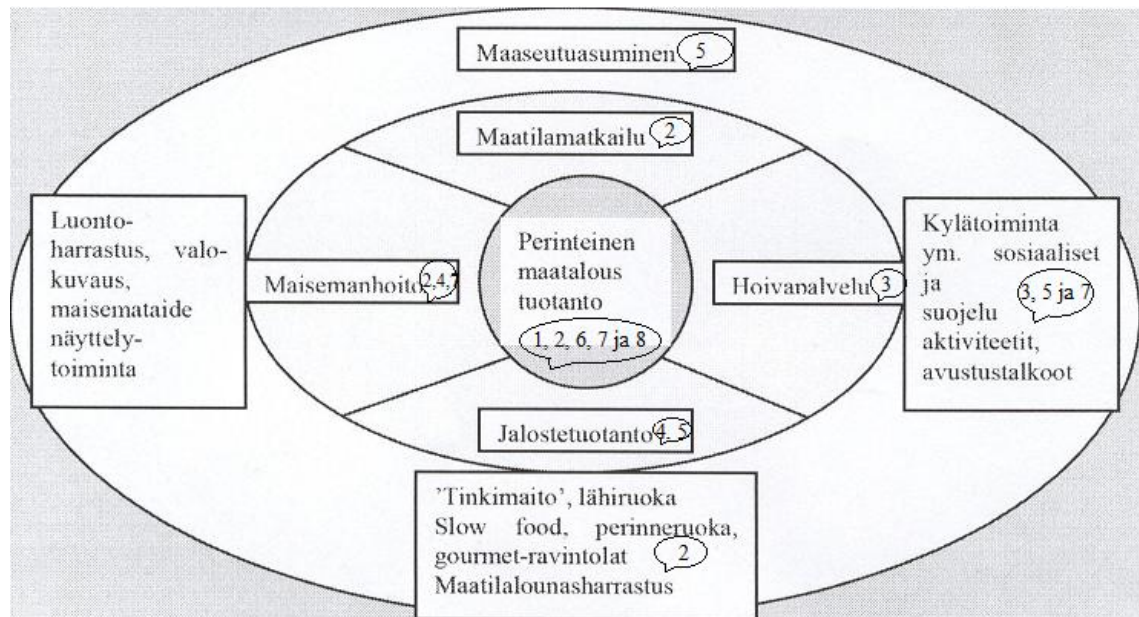
6.2 Toimintaympäristö ja ohjauskeinot

Kurppa (2007, s. 278) on laatinut maatiaiseläinten tilannetta ja roolia yhteiskunnassa ja maaseudun yrittäjyyskentässä kuvaavan kaavakuvan. Olen sijoittanut siihen haastatellut kahdeksan maatiaiseläinten kasvattajaa edustamiensa maatiaiseläinten kasvattamisen muotojen mukaisesti (kuva 7). Kyseisessä kaavakuvassa perinteisessä maidon- ja lihan tuotannossa olevat eläimet sijoittuvat keskiöön, jossa eläinten ylläpito on selvästi perusmaatalouteen liittyvää (Kurppa 2007, s. 276). Kahdeksasta haastatellusta maatiaiseläinten kasvattajasta ja heidän edustamistaan maatiaiseläinten kasvattamisen eri muodoista esimerkiksi tämän ytimen muodostavat 1) maatiaiskarja maidontuottajana maatilalla (ID-411), 2) maatiaiset maidontuotantotilalla, jossa myös maatilamatkailua ja suoramyyntiä (ID-84), 6) maatiaislehmät suurella karjatilalla valtarotuisen karjan lisänä (ID-176), 7) värillisiin suomenlampaisiin erikoistunut lampuri (ID-363) ja 8) koulutila (ID-457).

Viljelijän, jonka maatiaiset tuottavat maitoa myös maatilamatkailua ja suoramyyntiä harjoittavalla maidontuotantotilalla (ID-84) sekä viljelijän, joka on värillisiin suomenlampaisiin erikoistunut lampuri (ID-363) sijoitin tuote- ja palvelusuuntautuneen viljelijätyypin monihyödyntäjä –alatyyppiin (luku 5.1.2). Näiden viljelijöiden monipuolinen toiminta pohjautuu kuitenkin perusmaatalouteen ja siksi mielestäni on perusteltua nähdä myös näiden viljelijöiden kuuluvan kaavakuvan keskiöön.

Myös kuvan seuraava kehä kuvaa yrittäjyyttä. Tämä yrittäjyys on kuitenkin tavanomaisesta poikkeavaa, joskin usein siihen liittyvää ja monimuotoista. Tilakohtaisia yrittäjyyden muotoja on todennäköisesti hyvin paljon enemmän kuin kuvassa esille tuodut maa-

tilamatkailu-, hoivapalvelu-, jalostetuotanto- ja maisemanhoitoesimerkit (Kurppa 2007, 277). Esimerkiksi maatiaiset perinnebiotooppien hoitajina (ID-79) sijoittuu tämän kehän maisemanhoitoyrittäjyyden alle. Maisemanhoidon lisäksi kyseinen kyyttöjen ja suomenlampaiden kasvattaja myy lampaan- ja naudanlihaa ravintoloille ja suurkeittiöille sekä hyödyntää kyytönnahat. Kyseisellä maatiaiseläinten kasvattajalla on siten toimintaa myös jalostetuotannon saralla.

Kuva 7. Alkuperäisrotujen hyödyntämisen eri ulottuvuudet ja tutkittujen maatiaiseläinten kasvattamisen eri muotojen sijoittuminen yhteiskunnassa ja maaseudun yrittäjyys-/yrittävyyskentässä: 1) Maatiaiskarja maidontuottajana maatilalla (ID-411), 2) Maatiaiset maidontuotantotilalla, jossa myös maatilamatkailua ja suoramyyntiä (ID-84), 3) Maatiaiset hoivapalveluyrityksessä (ID-52), 4) Maatiaiset perinnebiotooppien hoitajina (ID-176), 5) Maatiaiset lemmikkeinä (ID-515), 6) Maatiaislehmät suurella karjatilalla valtarotuisen karjan lisänä (ID-176), 7) Värillisiin suomenlampaisiin erikoistunut lampuri (ID-363) ja 8) Koulutila (ID-457). Kuva: Kurppa (2007, 278).

Kuvan kolmas (uloin) kehä esittää ensisijaisesti yrittävyyttä. Osa tästä aktiivisuudesta liittyy monimuotoisuuskysymykseen sijoittuen todennäköisesti asutuskeskusten ympärille tai syrjäisemmille alueille, johon on muodostettu aktiivisuutta tukevia palveluja (Kurppa 2007, 277). Yksityishenkilö, jonka perheessä maatiaiset ovat lemmikkejä (ID-515), asuu eteläsuomalaisen kaupungin lähellä, kaupunginläheisellä maaseudulla. Kyseinen henkilö käy töissä kodin ulkopuolella, mutta perheellä on pieni suomenlammas-

katras (sekä lisäksi pari suomenvuohta ja maatiaiskanoja) alkuperäisrotujen säilytystarkoituksena. Lisäksi perheessä hyödynnetään lampaanlihaa, ja läheisen koulun oppilaat käyvät opettajansa kanssa tutustumassa perheen eläimiin ja muun muassa villan kerittämiseen. Tällaista sosiaalista toimeliaisuutta oli myös hoiva-alan yrittäjäpariskunnalla ja värillisten suomenlampaiden kasvattamiseen erikoistuneella lampurilla (kuva 7).

Kuvasta 7 nähdään hyvin, että osa maatiaiseläinten kasvattamisen muodoista keskittyy keskiöön tai ”vain” yhteen kehään tässä alkuperäisrotujen hyödyntämisen eri ulottuvuuksia kuvaavassa kuvassa. Esimerkiksi viljelijä, jonka itä-, länsi- ja pohjoissuomenkarjalehmät ovat osa suurta, valtarotuista karjaa (ID-176), tuottaa maitoa ja osallistuu siten perinteisen maataloustuotannon kautta alkuperäisrotujen säilyttämiseen. Värillisten suomenlampaiden kasvattamiseen erikoistunut lampuri sekä maataisia pitävä ja maatilamatkailu ja suoramyyntiä harjoittava maitotilallinen säilyttävät alkuperäisrotuja perinteisen maataloustuotannon lisäksi monimuotoisen yrittäjyyden eli kuvan toisen kehän ja yrittävyyden eli kolmannen kehän puitteissa.

Viljelijätyypittelyn (Soini & Lilja 2011) avulla saatiin esiin toimivimpia ohjauskeinoja viljelijätyyppi-kohtaisesti. Luvussa 5.2 toin esiin suomenkarjan ja suomenlampaiden suojelemisessa tarvittavia ohjauskeinoja kyseisten eläinten kasvattamiseen liittyvien haasteiden ja mahdollisuuksien pohjalta. Mielestäni Kurpan (2007, 278) laatima maatiaiseläinten tilannetta ja roolia yhteiskunnassa ja maaseudun yrittäjyyskentässä kuvaavaa kaavakuva linkittää niin maatiaiseläinten kasvattamisen eri muodot, eri viljelijätyypit kuin myös viljelijätyyppi-kohtaiset ja toimintaympäristön haasteista ja mahdollisuuksista nousevat ohjauskeinot hyvin ympäröivään todellisuuteen: Alkuperäisrotuisia eläimiä kasvatetaan niin perinteisessä maataloustuotannossa kuin myös esimerkiksi harastajamaisesti maaseutuasumisen yhteydessä (kuva 7). Tämä tosiasia vaatii monipuolisia ohjauskeinoja monipuolisille kohderyhmille sekä ohjauskeinojen kasvattajalähtöistä kehittämistä.

6.3 Monipuolisista ohjauskeinoista...

Berg (2008, 74) kirjoittaa, että yksi kestävän kulutuksen ja tuotannon ohjauskeinoja arvioineen Scope2-hankkeen tuloksista on, että eri ohjauskeinojen yhdistelmät näyttävät

olevan tehokkaampia kuin yksittäiset ohjauskeinot. Bergin mukaan kyseinen hanke tukee kokonaisvaltaista systeemilähestymistapaa ja ohjauskeinopalettien räätälöintiä. Myös niin sanotun Tinbergen säännön mukaan käytettäessä erillisiä ohjauskeinoja kullekin tavoitteelle voidaan taata ohjauksen pysyvä tehokkuus (Naskali & Suvantola 2006, s. 103-104). Mielestäni Bergin näkemys ja Tinbergen sääntö tukevat myös maatiaiseläinten kasvattajille tehdyn haastattelun tulosten pääideaa. Maatiaisten säilyttäjät intresseineen ovat erilaisia ja siten ovat myös maatiaisten kasvattamisen mahdollisuudet ja haasteet tuotantoympäristöä unohtamatta, joskin jossain määrin myös yhteneväiset. Tällaisen kokonaisuuden ohjaukseen tarvitaan monipuolisia ohjauskeinoja.

Berg (2008, 66, 76) on tutkinut kestävän kulutuksen ja tuotannon ohjauskeinojen valintaa Suomessa vuonna 2005 julkaistun KULTU-ohjelman sekä ohjelman laativeen toimikunnan jäsenten haastattelujen kautta. Bergin mukaan toimenpide-ehdotusten analyyseissä hallinnallinen sääntely näyttäytyi potentiaalisesti kankeana ja siihen liitettiin pakottamisen ja rajoittamisen ajatuksia. Kyseisessä tutkimuksessa elinkeinoelämän piirissä joitakin hallinnollisia määräyksiä tosin pidettiin järkevinä. Kuvaavaa on, että tällaisiin säännöksiin elinkeinoelämä oli päässyt vaikuttamaan jo niiden valmisteluvaiheessa. Bergin mukaan hyvä sääntely kannustaakin innovaatioihin.

Maatiaiseläinten kasvattajien haastatteluissa tuli esiin, että kasvattajat haluaisivat osallistua heitä koskevaan päätöksentekoon. Toivottiin mahdollisuutta vaikuttaa esimerkiksi alkuperäisrotujen kasvattamistuen ehtojen suunnitteluun. Näin haluttiin helpotusta ja järkevyyttä käytännön työhön. Yksi tuen saamisen ehdoista on, että eläimet ovat puhtasrotuisia. Tähän liittyen eräs haastatelluista toi esiin, että kasvattajilta olisi voitu kysyä suomenkarjan eri tyyppien (LSK, ISK ja PSK) välisten risteytysten tukikelpoisuudesta. Jos tilalla on esimerkiksi pohjoissuomenkarjan lehmä, jota ei saada tiineeksi keinosiementämällä pohjoissuomenkarjan sonnilla, mutta tilalla sattuisi olemaan siitoskäyttöön sopiva esimerkiksi länsisuomenkarjan sonni, ei mahdollinen PSK + LSK – risteytyksenä syntyvä lehmävasikka ole tukikelpoinen vaan

”niin se on taas sit semmonen jolla ei oo mitään virkaa tän tukipolitiikan kannalta”

Myös tukieläimen poistoon ja korvaavan eläimen ilmoittamismenettelyyn sekä kanta-kirjausvaatimukseen oltiin tyytymättömiä ja toivottiin kevyempää byrokratiaa. Aina ei ole itsestä kiinni, mitä eläinten kanssa tapahtuu ja siksi perättiin joustavuutta sopimus-käytänteisiin. Jos sopimukseen kuuluva eläin joudutaan poistamaan, pitää se korvata vastaavalla eläimellä ja ilmoittaa korvaavan eläimen tiedot TE-keskukseen kymmenen vuorokauden kuluessa. Korvaavan eläimen tulee olla kantakirjattu.

Kahdessa haastattelussa tuotiin esiin, että eläinten yksilöiminen sopimukseen on epä-käytännöllistä ja työlästä. Jos lehmä osoittautuu huonolypsyiseksi, pitää se korvata vas-taavalla eli samanrotuisella eläimellä. Käytännön kannalta olisi yksinkertaisempaa, jos ainakin pohjoissuomenkarjan ja itäsuomenkarjan yksilön voisi korvata kummalla tahan-sa rodulla. Kyseisistä roduista saa saman verran alkuperäisrotujen säilyttämistukea.

Eräs haastatelluista peräänkuulutti, että eläinmäärän ilmoittaminen kerran vuodessa sen sijaan, että jokaisen poiston yhteydessä on tehtävä kirjallinen selvitys, pitäisi riittää to-teamaan, että tilalla on sama määrä eläimiä kuin mille tukea on haettu. Samainen kas-vattaja toi esiin, että kantakirjaus ei ole ilmaista ja toisaalta eläimen rotupuhtaus näkyisi jo nykyään muun muassa nautaeläinrekisteristä, joten korvaavaksi eläimeksi ei pitäisi vaatia kantakirjattua eläintä. Kyseinen kuten muutkin haastatellut olivat pääsääntöisesti kuitenkin sitä mieltä, että rodut tulee pitää rotuina.

Teemahaastatteluissa nousi esiin myös, että maatiaiseläinten suojelutyössä ei riitä aino-astaan tilatason ohjauskeinot vaan ohjauksessa tulee huomioida koko ketju kasvattajista teurastamojen, meijereiden, neuvojien ja muiden yhteistyötahojen kautta kuluttajiin. Yhtenä suurena ongelmana nähtiin lähellä kasvattajaa sijaitsevien pienteurastamojen toimintaedellytysten heikkeneminen. Näyttää siltä, että pienet teurastamot eivät voi ot-taa lampaista ja lehmiä vastaan tai ovat joutuneet kokonaan lopettamaan toimintansa tiu-kentuneiden määräysten (esim. hygieniaan liittyvät) ja sitä myötä liian suureksi kasva-neiden kustannusten vuoksi. Seidl ym. (2002) ovat todenneet, että pienten ja keskisuur-ten jalostajien säilyminen on äärimmäisen tärkeää muun muassa alueellisten niche – markkinoiden perustamiseksi. Tämä tarkoittaa sitä, että harjoitettavalla politiikalla on lopetettava jalostuslaitosten edelleen keskittäminen.

Paikalliset pienteurastamot ja -ketjut ovat maksaneet vähintään kohtuullisesti myös lampaasta. Pienteurastamot koettiin tärkeiksi myös siksi, että joissakin niissä tuottajan on mahdollista jatkojalostaa liha esimerkiksi palvilihaksi. Maatiaiseläinten kasvattaja säästääkin kustannuksissa, kun sekä teurastaminen että jatkojalostus tapahtuu yhdessä paikassa. Hyvä hygienia on erittäin tärkeä ja tavoiteltava asia, johon säännöksiin ja määräyksiin vaikutetaan. Hyvä sääntely kannustaa innovaatioihin (Bergin 2008, 76). Pienteurastamot ovat yksi lenkki maatiaiseläinten säilyttämistyössä sekä paikallisen toime-
liaisuuden ja yrittävyyden ylläpitämisessä ja viriämisessä. Tämä olisi tarpeellista huomioida myös hallinnollisessa sääntelyssä.

Toinen mahdollisuus paikallisten pienteurastamoiden toimintaedellytysten turvaamiseksi on käyttää taloudellisia ohjauskeinoja. Pienille teurastamoille tulisi suunnata taloudellista tukea tilojen uusimiseen hygieniasäännösten mukaisiksi. Tuki tulisi samansuuntaiseen tarpeeseen kuin haja-asutusalueiden kyläkaupoille tarkoitettu investointituki eli toiminnan edellytysten parantamiseen haja-asutusalueen palvelurakenteen säilymiseksi (Valtioneuvoston asetus 1062/2003 haja-asutusalueiden kyläkauppojen tukemisesta www.finlex.fi 19.5.2009).

Lisäksi jo käytössä olevia taloudellisia ohjauskeinoja voitaisiin avata koskemaan suurempaa ja erityisesti monipuolisempaa maatiaiseläinten kasvattajajoukkoa. Nykyisen ohjelmakauden 2007-2013 aikana rekisteröidyillä yhdistyksillä on mahdollisuus saada maatalouden ympäristötuen erityistukiin kuuluvaa perinnebiotooppien hoitotukea sekä luonnon ja maiseman monimuotoisuuden edistämisen tukea Leader-toimintatavan kautta. Kyseisen tuen suuntaaminen muillekin kuin viljelijöille on mahdollista sen vuoksi, ettei perinnebiotooppien hoidosta tehtävän sopimuksen edellytyksenä ole ympäristötukea koskevan sitoumuksen voimassaolo (MMM 2007, osa II, 271, Mavi 2011). Tällainen rahoitus saattaisi mahdollistaa esimerkiksi kaupungin tai maaseututaajaman maisemakohteiden hoidon tai vaikka kummivasikka- ja -karitsatoiminnan. Samalla edistettäisiin kuvan 7 kolmannen kehän aktiivisuutta kaupungin ja maaseudun vuorovaikutuksen kehittämisen kautta (Kurppa 2007, 277).

Maatiaiseläinten säilyttämistyössä on oikeiden ohjauskeinojen valitsemiseksi huomioitava niin tila- /kasvattajataso kuin myös koko ketju maatiaiseläinten kasvattajasta kulut-

tajaan. Kuvan 7 esittämä toinen kehä kuvaa monimuotoista, tavanomaisesta maataloudesta poikkeavaa, mutta usein siihen liittyvää yrittäjyyttä. Monet tämän yrittäjyyden synnyttämistä palveluista ovat markkinoitavia (esimerkiksi palvattu lampaanliha) ja näiden hyödykkeiden tuotantoa tulisi tukea kysyntä- eli kuluttajalähtöisesti tukemalla markkinoiden varmistamista ja sen ohjaamana tuotekehitystä. Osa tämän monimuotoisen maatiaiseläinyrittäjyyden palveluista on puolestaan julkishyödykkeitä (esimerkiksi perhekotilasten kasvaminen yhteiskunnan jäseniksi), joiden osalta ei voi soveltaa tavanomaisia yrittäjä-asiakas-markkinointimenettelyjä. Julkishyödykkeille tulee kehittää paikallisia tai yhteisöllisiä markkinointi- tai maksumenettelyjä (Kurppa 2007, 277).

Maatiaiseläinkasvattajien toiminta voi kattaa hyvin monen sektorin asioita eläintenpidosta tuotteiden jatkojalostuksen kautta maatiaiseläimiä hyödyntävän perhekotityön arvonn ja kannattavuuden tavoitteluun. Kuva 7 viestii myös siitä, että alkuperäisrotujen suojelussa pitää kehittää toimivia ohjauskeinoja maatalouspolitiikan rinnalla myös muilla hallinnonaloilla ja yhteiskunnan sektoreilla.

6.4 ...kasvattajalähtöisyyteen

Yllä on kuvattu teemahaastatteluaineiston perusteella niitä ohjauskeinoja, joiden tuemina maatiaiseläinten kasvattajat jatkossakin kasvattaisivat suomenkarjaa ja suomenlampaita. Ohjauskeinot eivät kuitenkaan yksinään riitä. Kuten yllä todettiin, maatiaiseläinten kasvattajat toivoisivat, että heitä kuunneltaisiin ja he voisivat osallistua ohjauskeinojen kehittämiseen. Esimerkiksi Krögerin (2002, 56) tutkimuksessa yli 90 prosenttia vastaajista piti viljelijöiden osallistumista tärkeänä ja 80 prosenttia haluaisi osallistua nykyistä enemmän maataloutta koskevaan päätöksentekoon. Kuitenkin vain hieman yli 10 % kyselyyn vastanneista viljelijöistä tunsivat voivansa vaikuttaa maataloutta koskevaan päätöksentekoon. Lisäksi kenttä, jolla maatiaiseläimiä kasvatetaan, on monimuotoinen (kuva 7). Näiden syiden vuoksi näkisin, että kasvattajien ääntä olisi kuunneltava ja heidän näkemyksensä olisi otettava huomioon ohjauskeinojen kehittämisessä niin maatalouden saralla kuin koko elävän maaseudun kehittämisessä, jotta maatiaiseläimiä jatkossakin kasvatettaisiin Suomessa.

Strategisen suunnittelun avulla päätöksentekijät vahvistavat toiminnan painopistealueita, selkiyttävät tulevaisuuden suuntaa, kehittävät raamit tulevaisuuden päätöksenteolle, parantavat organisaation toimintaa muuttuvassa toimintaympäristössä, kehittävät osaamista, kiinnittävät huomiota tärkeisiin asioihin ja tekevät päätöksiä tänään huomisen valossa, ja samalla asettavat koko organisaatiokokonaisuuden tavoitteet 5-10 vuoden aikavälille. Perinteinen strateginen suunnittelu ei auta erilaisten jopa keskenään ristiriitaisten tavoitteiden yhteensovittamisessa. Siihen tarvitaan eri toimijoiden välistä vuoropuhelua. Vuorovaikutuksen avulla päätöksenteosta vastaaville viranomaisille muodostuu käsitys myös muiden toimijatahojen näkemyksistä, toteuttamisessa tärkeistä reunaehdoista ja muuttujista (Kröger 2002, 10-11).

Osallistumista korostavassa eli osallistuvassa suunnittelussa perusajatuksena on yhdistää asiantuntijatieto sekä kansalaisten kokemusperäinen tieto heidän omista elinolosuhteistaan ja jokapäiväisestä elämästään. Jo suunnitelmien laadintavaiheessa on selvitettävä niiden vaikutukset tavallisten ihmisten elämään, ja edelleen vietynä alkuperäisrotuisten eläinten säilyttämiseen ja suojeluun. Tasavertainen vuorovaikutus on ehto luottamuksen ja sitoutumisen onnistumiselle ja siten myös tavoitteiden saavuttamiselle. Tämän vuoksi tiedon on kuljettava sekä ylhäältä alas että alhaalta ylös. Sekä valtaa että vastuuta jakamalla saadaan eri tahot sitoutumaan suunnitteluprosessiin. Laaja osallistuminen jo suunnittelun alkuvaiheessa mahdollistaa jaetun vision luomisen ja edistää näin yhteisten tavoitteiden löytymistä, mikä myös edelleen sitouttaa toimijat toimimaan yhteisen päämäärän hyväksi (Kröger 2002, 14).

Viljelijät näkevät toimenpiteet mielekkäinä ja niihin myös sitoudutaan, jos viljelijöiden tarpeet ja tavoitteet otetaan huomioon jo asioiden valmisteluvaiheessa. Viljelijöiden mukaan toiminnan edellytyksenä on kuitenkin konkreettinen hyöty kuten ulkopuolisen rahoituksen tuoma kannustinlisä. Osallistumisen ollessa laajaa myös tiedonkulku hallinnosta viljelijöille kuin viljelijöiltä hallintoonkin päin helpottuisi. Tällöin viranomaiset saisivat suoraan viljelijöiltä tietoa muun muassa viljelykäytännöistä ja tilojen erityispiirteistä, viljelijät puolestaan saisivat viranomaisilta jatkuvasti ajantasaista tietoa maatalouspolitiikan kehittymisestä (Kröger 2002, 58). Tämä saattaisi hälventää yhden uhan alkuperäisrotuisten eläinten kasvattamisessa

”EU on aikamoinen uhka koskaan ei tiedä minkälaisia tempauksia sieltä tulee jos ne lopettaa yhtäkkiä kaikki koskaan ei tiedä mitä tapahtuu (...)”

Maatiaiseläimiä kasvattavat muutkin kuin viljelijät. Lisäksi maatiaiseläinten kasvattaminen kytkee sisälleen erilaisia ja monien sektoreiden asioita maaseutuasumisesta maatalon tilakohtaisiin ratkaisuihin ja maatiaiseläinten terapiakäytön tunnistamisesta hoi-va-alalla pienteurastamojen toimintaedellytysten ylläpitämiseen. Maatiaiseläinkysymys koskee siis maatalouden ja maatalouspolitiikan lisäksi muiden hallinnonalojen ohjaus-keinoja ja politiikkoja. Maatalouspolitiikassa vallitsee sektoroitunut toimintakäytännön perinne. Maatalouspolitiikan kehittämisen suunta pitäisi muuttaa ja ottaa suunnaksi integroitu maatalous-, maaseutu- ja ympäristöpolitiikka (Kröger 2002, 59). Kehittämiseen liittyvät kysymykset ovat liian monimutkaisia yhden sektorin tai viranomaisen ratkais-tavaksi. Toimijoiden välinen yhteistyö eli kumppanuus hallinnan uutena muotona on vastaus monimutkaisuuden hallintaan. Kumppanuus laajentaa päätöksenteon piiriä sekä lisää demokratiaa. Saataessa toimijat uusiin asetelmiin muodostuu kumppanuuden dy-namiikkaa, joka voi itsessään luoda uutta ja innovatiivista politiikkaa (Virkkala 2002, 13).

Haasteet alkuperäisrotuisten kotieläinten suojele- ja hoitotyössä kehitysmaissa ja kehit-tyneissä maissa ovat yhtäältä samanlaisia kuten suojeleohjelmien ja lainsäädännön puu-te ja toisaalta erilaisia. Erityisesti kehitysmaissa alkuperäisrotuisten kotieläinten suoje-lemiseen ja käyttöön tiloilla on pureuduttu yhteisölähtöisin eli viljelijäperusteisin rat-kaisu- ja projektien avulla. Perinteiset ja nykyaikaiset menettelytavat pitäisi voida yh-distää kaikenlaisissa kotieläinten tuotantojärjestelmissä. Ongelma kuitenkin on, että ko-konaisilla alueilla kuten Länsi-Afrikka ja suuremmassa osassa Aasiaa ei ole systemaat-tisia jalostusohjelmia alkuperäisroduille. Tämä johtuu usein siitä tosiasiasta, että jalos-tus perustuu useissa laiduntamiseen ja paimentamiseen perustuvissa sekä kasvinviljelyä ja kotieläintaloutta yhdistävissä tuotantojärjestelmissä epäviralliseen eläinten vaihtoon (FAO 2006). Sen sijaan esimerkiksi Suomella kehittyneenä maana on hyvät tekniset valmiudet ja järjestelmät suomenkarjan ja –lampaiden jalostustyötä varten. Sen sijaan meiltä on puuttunut viljelijä- ja kasvattajalähtöinen lähestymistapa alkuperäisrotujen säilyttämiseksi maataloustuotannossa, muussa yritystoiminnassa, harrasteena, esimerk-kinä koulutiloilla ja itseisarvoltaan tärkeinä eläiminä.

Ekosysteemien vaarantuessa hallinnon ja paikallisten yhteisöjen tai paikallistason yhdessä laatimat luonnonvarojen hoito- ja hallintastrategiat ovat saaneet lisääntyvää huomiota. Virallisen määritelmän puuttuessa, vapaasti määritettynä yhteishoito tai yhteishallinta (englanniksi co-management, joint management) tarkoittaa vallan ja vastuun jakamista luonnonvarojen hoidossa hallinnon ja luonnonvarojen paikallisten käyttäjien välillä (IISD 2007). Hallinnan muotona yhteishallinnalla viitataan prosessiin, jossa neuvotellaan erityisestä sopimuksesta ja asetetaan eri osapuolten muodostama organisaatio, ja jossa on mukana alkuperäiskansat ja paikalliset yhteisöt sekä yleensä heikommassa asemassa olevat toimijat. Prosessin luonteen ja osallistujajoukon sekä läpinäkyvyyden ja vastuun jakamisen kautta yhteishallinta vie luonnonvarojen hallintaa eteenpäin (Pimbert 2008).

Yhteishallinnassa jokaisella osallistujalla on tärkeä rooli hallinnon osallistuessa antaen hallinnollista tukea ja/tai tieteellistä asiantuntemusta ja tehden lainsäädännön mahdolliseksi. Paikalliset luonnonvarojen käyttäjät antavat tietoja perinteisistä hoitosysteemeistä ja käytänteistä, jotka ovat kehittyneet vuosien kokemuksella paikallisessa ympäristössä (IISD 2007). Luonnonvarojen yhteishallinnan ytimen muodostaa kollektiivisen ymmärtämisen ja toiminnan prosessi paikallisyhteisöjen ja muiden sosiaalisten toimijoiden kesken. Prosessin tuloksena syntyy neuvoteltu sopimus rooleista, oikeuksista ja vastuista luonnonvarojen hoidossa. Päinvastoin kuin ylhäältä alaspäin tapahtuva hallinnointi, jossa määräykset annetaan ylhäältä, yhteishallinta synnyttää hajautetun hallinnon edellytyksiä ja instituutioita. Yhteishallinnassa on tosiasiallisesti kyse vallan jakamisesta. Luonnonvarojen ja ekosysteemien yhteishallintaa luonnehditaan reiluimmaksi ja vaikuttavimmaksi hallintakeinoksi silmällä pitäen niitä luonnonvaroja ja ekosysteemejä, joita sekä käytetään että suojellaan tuleville sukupolville (Pimbert 2008).

6.5 Jatkotutkimusehdotukset

Muun muassa NordGenin kotieläinjaosto (Woolliams ym. 2005, 90) suosittelee täysin osallistuvaa lähestymistapaa jalostustavoitteiden kehittämisessä mitä tulee eläingenivarojen käyttöön ja kehittämiseen. Tämän ja edellä esitettyjen seikkojen kautta nousee mielenkiintoisia aiheita ja kysymyksiä tulevia tutkimuksia silmällä pitäen. Ehkäpä al-

kuperäisrotuisten eläinten suojelussa olisi aika siirtyä geenivarojen säilyttämisen hallinnasta geenivarojen säilyttämisen yhteishallintaan (managementista co-managementtiin)? Siksi olisi mielenkiintoista ja tähdellistä tutkia osallistuvan suunnittelun ja yhteishallinnan soveltuvuutta ja mahdollisuuksia alkuperäisrotuisten eläinten suojelamisessa siitä näkökulmasta, että maatiaiseläimiä kasvatettaisiin tulevaisuudessa jopa enenevässä määrin in situ –keinoin eli maatiloilla ja muiden kasvattajien toimesta.

Kasvavaa kiinnostusta viime aikoina ovat saaneet osakseen markkinoihin perustuvat biologisen monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön lähestymistavat. Motivaatio tähän on peräisin siitä menestyksestä, joka markkinoilla on ollut muilla aloilla. Lisäksi hallinnollisuuden ja managerismin rinnalle kaivataan uusia toimijoiden omaehtoisuuteen ja yhteistyöhön perustuvia vaihtoehtoja. Markkinaperustaisissa biologisen monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön keinoissa hallinnointi tulisi lähemmäksi yksittäisiä toimijoita kuin perinteisessä kieltoihin ja velvoitteisiin sekä virallisiin käskyihin perustuvissa lähestymistavoissa. Markkinaperustainen monimuotoisuuspolitiikka edellyttää myös alhaalta ylös –hallintaa suunnan ollessa näin alhaalta paikallisista käytännöistä ylös yhteiskunnallisiin tavoitteisiin. Paikalliset tietävät käytäntöjä harjoittaessaan, mikä on ja mikä olevaisesta on merkityksellistä. Markkinaperustaiset lähestymistavat tukevat paikallisen tiedon hyväksikäyttöä pyrkien yhdistämään perinteen, käytäntöjen ja asiantuntijatiedon monimuotoisuuden suojelussa ja kestävässä käytössä (Naskali ym. 2006, 77-80).

Seidl ym. (2003) ovat tutkineet monimuotoisuuden suojelua markkinaperusteisin keinoin elintarvikealalla. Heidän tutkimuksessaan yksi keskeisistä osa-alueista on alueellisten niche –markkinoiden pystyttäminen ja kyseisten markkinoiden muodostamiseksi vaadittavien ehtojen ylläpito kuten pienjalostajien olemassaolon turvaaminen. Kurppa (2007, 277) on todennut, että alkuperäisrotujen hyödyntämisen toisella kehällä (kuva 7) avautuu todennäköisesti uusia yrittämisen mahdollisuuksia yhteiskunnan toimintojen supistumisen myötä. Monet tämän alueen palveluista ovat markkinoitavia, osa julkishyödykkeitä. Kurpan mukaan markkinoitavien hyödykkeiden tuotantoa tulisi kehittää kysyntälähtöisesti ja julkishyödykkeille tulisi kehittää paikallisia tai yhteisöllisiä markkinointi- ja maksumenettelyjä.

Vastauksena edellä kuvattuihin tutkimuskysymyksiin MTT:ssa kehitetään Suomen Lehmä –brändin kehikossa omia juustolaatuja alkuperäisroduille ja uudentyyppistä hyödyntämistä Green Care –terapiatoiminnassa (MTT 2009b). Alkuperäisrotujen suojelua niche –tuotteiden valossa olisi ajankohtaista tutkia lisää ja tutkimusmenetelmiä kartoittaa. Lisäksi olisi tarpeellista kehittää ja tutkia uusia ohjauskeinoja ja suojelun innovaatioita alkuperäisrotuisten eläinten säilyttämiseksi. Voisiko esimerkiksi metsäluonnon suojelussa käytetty luonnonarvokauppa soveltua maatiaiseläinten suojelemisen kentällä, erityisesti maatiaiseläimiin liittyvien julkishyödyke-ominaisuuksien osalta?

Alkuperäisrotuisten eläinten käytännön suojelukysymyksiin kytkeytyvät yhteiskunnan eri sektorit ja hallinnonalat. Tutkimusta tarvittaisiin kokoamaan yhteen eri hallinnonalojen ohjauskeinot ja politiikat, jotka vaikuttavat ja joilla vaikutetaan maatiaiseläinten kasvattamiseen ruohonjuuritasolla. Lisäksi tarvittaisiin selvitystyötä näiden ohjauskeinojen ja politiikkojen nivomisesta yhteen siten, että tavoitteena olisi yhteen hiileen puhaltaminen eli tässä tapauksessa alkuperäisrotuisten eläinten suojelu maatiloilla ja muissa niitä säilyttävissä paikoissa.

Teemahaastattelut kahdeksalle suomenkarjaa ja suomenlampaita kasvattavalle viljelijälle, muun alan yrittäjälle, yksityishenkilölle ja julkisen säilyttäjätahon edustajalle tehtiin vuonna 2005. Mielenkiintoista olisi tutkia, mitä maatiaiseläinten kasvattaminen merkitsee heille tänä päivänä ja ovatko he jatkaneet työtään alkuperäisrotujen suojelemiseksi? Entä ovatko he mahdollisesti siirtyneet kasvattaja-/viljelijätyypistä toiseen esimerkiksi jatkojalostuksen aloittamisen kautta, mitkä tekijät siirtymiseen ovat vaikuttaneet ja mitä ohjauskeinoja heillä oli tällöin käytettävissään tai mitä ohjauskeinoja he olisivat kaivanneet siirtymisen tueksi? Seurantatutkimus saattaisi siten olla paikallaan.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen ja Työtehoseura ry:n sekä maatiaiseläinkasvattajien ja heidän piirissään toimivien asiantuntijoiden yhteistyönä vuosina 2004-2006 toteuttaman tutkimushankkeen taustaideana oli maatiaiseläinten säilyttämi-

sen kytkeminen nykyistä paremmin ja laajemmin yhteiskunnalliseen kehitykseen sekä maatalouden, maaseudun ja kuluttajien muuttuviin tarpeisiin.

Käsissä oleva maisterintutkielma liittyy maatiaiseläintutkimuksen osahankkeeseen sosio-kulttuurisesta merkityksestä tuotteistamisessa, jossa selvitettiin alkuperäisrotujen yhteiskunnallista ja kulttuurista merkitystä kasvattajien, kuluttajien ja kansalaisten keskuudessa sekä määriteltiin keskeiset alkuperäisrotuihin liittyvät merkitysulottuvuudet. Näihin tavoitteisiin liittyen olen maatiaiseläinhankkeen loppuraportissa tutkinut maatiaiseläinten kasvattamisen haasteita ja mahdollisuuksia ja näihin perustuen maatiaiseläinten säilyttämisen ohjauskeinoja. Maisterintutkielmani pohjautuu näihin kahden kirjoitukseen sekä esimerkkiyrityksistä laadittuihin kuvauksiin. Maisterintutkielmani tavoitteena oli täydentävän analyysin avulla etsiä vastauksia tutkimuskysymykseeni: Mitkä ohjauskeinot saattaisivat olla toimivimpia, jos halutaan, että suomenkarjan ja suomenlampaiden kasvattajat jatkossakin kasvattavat maatiaiseläimiä ja jopa lisäävät niitä?

Viljelijät, muiden alojen yrittäjät, yksityiset henkilöt, koulutilat, vankilatilat ja muut kasvattajatahot ovat avainasemassa maatiaiseläinten säilyttämistyössä; he käytännössä huolehtivat eläinten kasvattamisesta ja elävän geenipankin ylläpitämisestä. Yhteistä, ja samalla erottavaa, kasvattajille on, että he saavat jotain maatiaisten kasvattamisesta. Yhden haastatellun henkilön lausumaa: *”Lehmä on semmonen kuin isäntänsäkin”* mukaillakseni maatiaiseläin on sellainen kuin isäntänsä ja/tai emäntänsä. Se jotain osaltaan määrittää sen, mitkä keinot kasvattajien mielestä ovat toimivimmat maatiaisten kasvattamisen jatkamiseksi tilatasolla ja niiden säilyttämiseksi Suomessa. Haastatteluaineiston analyysissä viljelijätyypeittäin ei ollut juurikaan eroja siinä, mitkä ohjauskeinot nähtiin toimivimmiksi alkuperäisrotujen suojelemisessa. Sen sijaan näkemykset erosivat viljelijätyypeittäin siinä, keille esimerkiksi tiedollista ohjausta tulisi kohdentaa.

Maatiaisten kasvattaminen on osa ympäröivää todellisuutta, johon kasvattajakohtaisten tekijöiden lisäksi vaikuttavat toimintaympäristö ja yhteiskunta eri toimijoineen sekä itse maatiaiseläimen ominaisuudet. Maatiaiseläinten kasvattamisen haasteet ja mahdollisuudet nousevat tästä moninaisuudesta. Haasteiden ja mahdollisuuksien pohjalta tarkastel-

tuna kasvattajien tarvitsemat ohjauskeinot näyttäytyivät samantyyppisinä kuin viljelijätyypittelyn perusteella.

Tutkittujen maatiaiseläinten kasvattamisen muotojen sijoittaminen maatiaiseläintilannetta ja roolia yhteiskunnassa sekä maaseudun yrittäjä- ja yrittävyyskentässä kuvaavaan kaavakuvaan teki konkreettisemmaksi sen, että maatiaiseläinten kasvattaminen kytkeytyy maatalouden lisäksi moniin muihin yhteiskunnan sektoreihin ja hallinnon aloihin. Tähän pohjautuen maatiaiseläinten säilyttämiseksi tarvitaan eri ohjauskeinojen yhdistelmiä ja eri hallinnonalojen rajat ylittävää yhteistyötä.

Yllä olevien tekijöiden lisäksi haastatteluaineiston analyysi nosti esiin sen, että maatiaiseläinten kasvattajat haluavat äänensä kuuluviin heitä koskevassa päätöksenteossa kuten alkuperäisrotujen kasvattamistuen suunnittelussa. Kasvattajilla on käytännön kokemus siitä, mitä maatiaiseläinten kasvattaminen on ja mikä siinä on merkityksellistä. Esimerkiksi pienteurastamojen toimintaedellytysten tukeminen tärkeänä maatiaiseläintuotteiden jatkojalostusmahdollisuuksien edellytyksenä nousi esiin haastatteluissa ja saaden tukea muun muassa maatiaiseläinhankkeen loppuseminaarissa syksyllä 2007.

Tutkimusta tehdessäni opin, että toimivimpien ohjauskeinojen lisäksi tarvitaan kasvattajälähtöistä ja eri toimijat sitouttavaa alkuperäisrotujen monimuotoisuuden hallintaa esimerkiksi osallistuvan suunnittelun, yhteishallinnan (co-management) ja monimuotoisuuden markkinaperusteisten keinojen mahdollisuuksia edelleen tutkien, jotta suomenkarjan ja suomenlampaiden kasvattajat jatkossakin kasvattavat ja jopa lisäävät maatiaiseläimiä. Näin toimien: ”Kauan eläkööt maatiaiseläimet!”

8 KIITOKSET

Itsekseen tietokoneen ääressä puurtamisen lisäksi tämän tutkielman tekemisen prosessiin sekä oppimiseeni ovat tärkeän panoksensa antaneet useat henkilöt, joita haluan kiittää. Parhaimmat kiitokset hyvästä ohjauksesta ja neuvoista työn ohjaajille agroekologian professori Juha Heleniukselle ja erikoistutkija, filosofian tohtori Katriina Soinille.

Iloinen ja kaunis kiitos maatiaiseläinten kasvattajille, jotka jakoivat kokemuksensa ja tietonsa maatiaiseläinten kasvattamisesta sekä antoivat kallisarvoista aikaansa maatiaiseläintutkimukselle. Suuri kiitos myös Pohjoismaisen geenivarakeskuksen (Nord-Gen) kotieläinjaostolle stipendi-mahdollisuudesta.

Iloiset kiitokset haluan osoittaa myös maatiaiseläinhankkeen johtajalle professori Sirpa Kurpalle kuten koko maatiaiseläintutkimusryhmälle ja muille MTT:n työkavereilleni innostavasta työympäristöstä ja eteenpäin vieneistä neuvoista tutkielman laatimisen eri vaiheissa. Iloiset kiitokset myös työni opponenteille Niina Niemiselle ja Marjaana Toivoselle hyvistä vinkeistä ja mielenkiintoisista kysymyksistä maisteriseminaarin tiimoilta. Kiitos Rural Studies -opintojen gradupolun ohjaajille ja kanssaopiskelijoille inspiroivista tapaamisista ja tunnelmasta.

Mimille sinne pilven reunalle kauneimmat kiitokset antoisista ja lämminhenkisistä gradu-keskusteluhetkistä. Iloiset ja suurikokoiset kiitokset lähipiirille, Kallen mummilta ja vaarilta ajasta ja avusta sekä ystäville kannustuksesta. Viimeisenä, muttei vähäisimpinä tosi, tosi, tosi iso halaus Kallelle.

LÄHTEET

- CBD. 2009. Convention on Biological Diversity. COP 5 Decision V/5. Agricultural biological diversity: review of phase I of the programme of work and adoption of a multi-year work programme. <http://www.cbd.int/decision/cop/?id=7147#fn-05-78>. Viitattu 16.7.2009.
- Commission on Genetic Resources for Food and Agriculture. 2007. Global Plan of Action for Animal Genetic Resources and the Interlaken Declaration. FAO, Rome. 37 s.
- Drucker, A. G. & Scarpa, R. 2003. Introduction and overview to the special issue on animal genetic resources. *Ecological Economics* 45 (2003): 315-317.
- Eläingenivaratyöryhmä. 2004. Suomen kansallinen eläingenivaraohjelma. Maa- ja metsätalousministeriö. 34 s.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Osuuskunta Vastapaino. Gummerus Kirjapaino, Jyväskylä. 268 s.
- European Regional Focal Point for Animal Genetic Resources. 2009a. About ERFP; Framework. <http://efabis.tzv.fal.de/> Viitattu 26.7.2009.
- FABA Palvelu. 2009. Toimintakertomus ja tilastot 2009. 39 s. Viitattu 28.4.2011. http://www.faba.fi/files/1702/Faba_Palvelun_toimintakertomus_2009.pdf.
- FAO. 2005. Report on strategic priorities for action for the sustainable use, development and conservation of animal genetic resources for food and agriculture. Second draft. 65 pp. <http://dad.fao.org/cgi-bin/getblob.cgi?sid=4e001fe4ea4ede4b9315c6339479bc86,50005926>

- FAO. 2006. Farm animal diversity. Magazine spotlight 2006. Agriculture and Consumer Protection Department. <http://www.fao.org/Ag/magazine/0609sp1.htm> Viitattu 28.7.2009.
- FAO. 2007. Rischkowsky, B. & Pilling, D. (ed.) The State of the World's Animal Genetic Resources for Food and Agriculture. Rome: FAO. 511 pp.
- FAO. 2009a. Rome Declaration on World Food Security and World Food Summit Plan of Action. FAO Corporate Document repository. <http://www.fao.org/docrep/003/w3613e/w3613e00.HTM> Viitattu 21.7.2009.
- FAO. 2009b. FAO and domestic animal genetic diversity. <http://www.fao.org/biodiversity/geneticresources/bio-domesticanimals/en/>. Viitattu 28.7.2009.
- FAO. 2009c. Domestic Animal Diversity Information System. <http://dad.fao.org/> Viitattu 28.7.2009.
- Gandini, G. C. & Villa, E. 2003. Analysis of the cultural value of local livestock breeds: a methodology. *Journal of Animal Breeding and Genetics* 120 (2003): 1-11.
- Geenivaraneuvottelukunta. 2008. Vetoamus maa- ja metsätalouden geenivaraohjelmien resurssien lisäämiseksi. Geenivaraneuvottelukunnan jäsenet. Helsinki 3.4.2008. 12 s.
- Hiemstra, S. J., Mäki-Tanila, A. & Gandini, G. 2010. Recommendations for the management of local cattle breeds in Europe. In: Hiemstra ym. Local cattle breeds in Europe. Development of policies and strategies for self-sustaining breeds. Wageningen Academic Publisher, The Netherlands 2010. 153 pp.
- IISD. 2007. International Institute for Sustainable Development. <http://www.iisd.org>. Viitattu 11.1.2007.

- Järvinen, J.-P. 2007. Informaatio-ohjauksen kehittäminen ympäristölupiin liittyvissä prosesseissa Pohjois-Savon ympäristökeskuksessa. Metsäympäristön hoidon ja suojelun pro gradu. Joensuun yliopisto. Metsätieteellinen tiedekunta. Luettavissa <http://www.miljo.fi/download.asp?contentid=75539&lan=fi>. 99 s.
- Kantanen, J. 2007. Mitä ovat maatiaiseläimet genetiikan näkökulmasta? Teoksessa: Karja, M. & Lilja, T. (toim.). Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat. Jokioinen: Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. s. 41-51.
- Kurkela, M. K. 2007. Osuuskunta kylätoiminnassa – tapausesimerkinä Rämsöön kyläosuuskunta. Pro gradu –tutkielma. Aluetiede. Yhdyskuntatieteiden laitos. Kauppa- ja hallintotieteiden tiedekunta. Tampereen yliopisto. 68 s. Saatavilla: <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu01678.pdf>
- Kurppa, S. 2007. Maatiaiseläintilanne ja sen tulevaisuus. Teoksessa: Karja, M. & Lilja, T. (toim.). Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat. Jokioinen: Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. s. 276-281.
- Kröger, L. 2002. Osallistuva suunnittelu maatalouden ympäristöpolitiikassa. Viljelijöiden näkemyksiä osallistumisesta, vaikuttamismahdollisuuksista ja ympäristönhoidosta. MTT Taloustutkimus. Data Com Finland Oy. 63 s.
- Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma. 2007. http://www.maaseutu.fi/attachments/maaseutu/maaseudunkehittamisohjelmat/ohjelmatkaudel-20072013/5o8EMV39Y/MannerSuomen_maaseudun_kehittamisohjelman_muutos_230109_FI.pdf . Viitattu 5.8.2009.
- Mavi, 2011. Hakuopas 2011. Maaseutuviraston julkaisuja: Hakuoppaita ja ohjeita. Edita Prima Oy. Helsinki 2/2011. 154 s.

- Mendelsohn, R. 2003. The challenge of conserving indigenous domesticated animals. *Ecological Economics* 45 (2003): 501-510.
- Meuwissen, T. 2007. Operation of conservation schemes. In: Oldenbroek, K. (ed.) *Utilisation and conservation of farm animal genetic resources*.
- MTT. 2009a. Suomen alkuperäisrodut. Monimuotoisuus-tietopaketti.
<https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/www/Tietopaketit/Monimuotoisuus/Maatalousymp%20rist%20ja%20el%20imet/Maatiaiset/Alkuper%20isrodut>.
 Viitattu 15.8.2009.
- MTT. 2009b. Itä-, länsi- ja pohjoissuomenkarjan erityisominaisuudet käyttöön. Suomen Lehmä –brändi. Hankkeen tiedot.
https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/mtt/tutkimus/hankehaku/Hankeentiedot?pkielikoodi=FI&p_hanke_seqno=349681&p_kysely_seqno=44766.
 Viitattu 27.4.2011.
- MTT. 2011. Eläingenivarat.
<https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/www/Tietopaketit/Eläingenivarat>
 Viitattu 2.5.2011.
- Naskali, A. 2004. Arvot, kannustimet ja markkinoiden luominen; biodiversiteetin taloudellisten näkökohtien tarkastelu OECD:ssä. Esitys Metsien monimuotoisuuden ohjauskeinot – Oikeus- ja taloustieteellisessä seminaarissa 15.1.2004 Säätytalo, Helsinki. Luettavissa:
- Naskali, A., Hiedanpää, J. & Suvantola, L. 2006. Biologinen monimuotoisuus talouskysymyksenä. *Suomen ympäristö* 48/2006. Ympäristöministeriö, Alueiden käytön osasto. Edita Prima Oy, Helsinki 2006. 141 s.
- NordGen. 2009. Nordic Baltic Farm Animal Database. Viitattu 29.7.2009.
<http://www.nordgen.org/index.php/en/Husdjur/Innehaall/Husdyrdatabasen>.

- Pimbert, M. 2008. Guest Article No. 41. MEA Bulletin. IISD Reporting Services. <http://www.iisd.ca/mea-l/guestarticle41.html>. Viitattu 26.4.2011.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV- Menetelmäopetuksen tietovaranto (verkkojulkaisu). Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>. Viitattu 12.4.2011.
- Scarpa, R., Ruto, E. S. K., Kristjanson, P., Radeny, M., Drucker, A. G. & Rege, J. E. O. 2003. Valuing indigenous breeds in Kenya: an empirical comparison of stated and revealed preference value estimates. *Ecological Economics* 45 (2003): 409-426.
- SCBD. 2007. An exploration of tools and methodologies for valuation of biodiversity and biodiversity resources and functions. Technical Series nro. 28. Montreal, Canada. 71 pp.
- Scherf, B. D. 2000. (ed.). The World Watch List for Domestic Animal Diversity. 3rd edition. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations. 726 pp.
- Seidl, I., Schelske, O. & Joshi, J. 2003. Entrepreneurship in biodiversity conservation and regional development. *Entrepreneurship & Regional Development*, 15, October-December (2003), 333-350.
- Signorello, G. & Pappalardo, G. 2003. Domestic animal biodiversity conservation: a case study of rural development plans in the European Union. *Ecological Economics* 45 (2003) 487-499.
- Skaniakos, T. 2004. Mikä ihmeen monimuotogradu? Jyväskylän yliopiston taide- ja kulttuuriaineiden muuntokoulutuksen julkaisuja 3 / Artes Liberales. Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä. 36 s.
- Luettavissa: https://www.jyu.fi/hum/laitokset/taiku/julkaisut/julkaisu3_www.pdf

- Soini, K. 2007. Maatiaiseläinten monet arvot. Teoksessa: Karja, M. & Lilja, T. (toim.). Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat. Jokioinen: Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. s. 17-40.
- Soini, K. & Lilja, T. 2011. Exploring the diversity of local cattle breed farmers in Europe with a help of farmer typology. Julkaistavaksi lähetettävä käsikirjoitus. Versio 1.4.2011.
- Takamaa, H. & Soini, K. 2007. Kuvaus maatiaislampaiden ja -karjan kasvattajista 2000-luvulla. Teoksessa: Karja, M. & Lilja, T. (toim.). Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat. Jokioinen: Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. s. 136-159.
- Ulkoasiainministeriö. 2009. YK:n vuosituhat tavoitteet.
<http://www.vuosituhattavoitteet.fi/>. Viitattu 24.7.2009.
- United Nations. 2009. Promoting sustainable agriculture & rural development. Agenda 21. Core Publications. UN Departement of Economic and Social Affairs. Division for Sustainable Development. <http://www.un.org/esa/dsd/agenda21/index.shtml>. Viitattu 21.7.2009.
- Valtion ympäristöhallinnon verkkopalvelu. 2009. Biodiversiteettisopimus.
<http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=27959>. Päivitetty 14.8.2008. Viitattu 13.7.2009.
- Verdung, E. 1998. Policy instruments: typologies and instruments. In: Bemelmans-Videc, M.-L., Rist, R. C. & Vedung, E. (ed.). Carrots, sticks & sermons. Policy instruments & their evalution. Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey. 277 pp.
- Virkkala, S. 2002. Kumppanuus alueellisen kehittämisen hallintana. Suomi ja muut Pohjoismaat. Jyväskylän yliopisto. Chydenius-instituutti. Selosteita ja katsauksia nro 42. Kokkola 2002. 58 s.

Wollny, C. B. A. 2003. The need to conserve farm animal genetic resources in Africa: should policy makers be concerned? *Ecological Economics* 45 (2003) 341-351.

Woolliams, J., Berg, P., Mäki-Tanila, A., Meuwissen, T. & Fimland, E. 2005. Sustainable management of animal genetic resources. *Nordic Gene Bank Farm Animals. Prinfo Unique, Larvik.* 95 s.

LIITE 1: Teemahaastattelurunko

Haastatteluteemat:

1. Taustatiedot (Kyselyissä on jo taustatietoa, mutta haastattelu aloitetaan ko. asioista)
 - haastateltavan taustatiedot (nimi, ikä, koulutustausta, syntymäpaikka, suhde maatalouden harjoittamiseen ja karjanhoitoon)
 - tilahistoria (mistä lähtien maataloutta harjoitettu, mitä tuotantosuuntia, millaista karjataloutta jne.)
 - nykytilanteen kartoitus (tilalla asuvat henkilöt, maataloudesta/yritystoiminnasta elannon saavien lukumäärä, kuinka moni työskentelee, kuka mistäkin vastuussa, mikä on maatalouden osuus tuloista (noin), mitä muita tuloja)
 - jatkonäkymät
 - onko jatkaja
 - monialayrittäjäyys jatkossa? vai maataloustuotanto?
 - laajentaminen, vähentäminen, alasajaminen
 - mikä on tuotannon harjoittamisen tavoite (esim. elinkeino, asuminen maalla, sukutilan toiminnan jatkuminen/jatkaminen jne.). Tätä kysymystä täytyy muokata ei-viljelijä säilyttäjiä varten.

MAATIAISELÄINYRITTÄJYYDEN MOTIIVIT, KÄYTÄNNÖT JA KEHITTÄMISTARPEET

2. Maatiaisrotujen kasvattamisen taustalla vaikuttavat motiivit: (Syvällisemmin siitä, miksi tila aloittanut maatiaiseläinten pidon / miksi maatiaisia)
 - mistä kiinnostus tuli, milloin, miksi
 - mistä maatiaiset hankittu, hankitaan
 - maatiaisrodun valinnan perusteet (ISK/LSK/PSK)
 - mikä pitänyt kiinnostuksen yllä - onko maatiaisten historialla merkitystä
 - millaisia muutoksia maatiaiset ovat tuoneet tilan elämään
3. Maatiaiset tilan yritystoiminnassa
 - maatiaiseläimet tuotantoeläiminä
 - kannattavuus (oleellista katsoa, miten kannattavuus määritellään)
 - onko maatiaisilla muita merkityksiä taloudellisen toiminnan rinnalla (maatiais-ten lisäarvo)
 - millaisia esteitä, mahdollisuuksia, uhkia, vahvuuksia maatiaisten kasvattamisella on yritystoiminnalle (maatiais- & yritystoiminta -swot)
 - mitä erityisominaisuuksia (=vahvuuksia, lisää SWOTiin) maatiaisilla yritystoiminnan kannalta, liittyvätkö jollain muulla tavalla kuin muun rotuiset (onko maatiaisilla erityisrooli → tämä selvitettävä haastateltavien puheen kautta, ei suorana kysymyksenä; tai jos tulee esiin yritystoiminnan kautta, pyydetään tarkentamaan) → näin esiin, onko maatiaisten roolit tietoisesti tiedostettu)
 - ketkä, mitkä tahot ovat tilojen asiakkaita (miten asiakkuus ymmärretään maati-loilla; ovatko meijerit asiakkaita vai pitääkö asiakkaan olla jotain ”erityistä” kuten tilalla käyviä ostajia tai matkailijoita.
 - miten tuotteet markkinoidaan (mihin maito/liha myydään, miten jatkojalostus on järjestetty, kuka vastaa markkinoinnista, millä tavoin tuotteita markkinoidaan,

millaisia ominaisuuksia maatiaisista tuodaan markkinoinnissa esille jne.), millaista muuta yritystoimintaa tilalla on/on suunnitteilla/voisi olla

- miten maatiaiset liittyvät/tai miten niitä voisi hyödyntää muussa yritystoiminnassa

4. Yritystoimintaan liittyvä sidosryhmätyö ja ulkoinen tuki:

- millaista tukea (taloudellinen + henkinen), koulutusta, neuvontaa, yhteistyötä, rahallista tukea, markkinoiden ja verkostojen kehittämistä kaipaaisivat, tarvitsisivat vai tarvitsevatko
 - olisi hyvä puhua tuen osalta myös muustakin kuin rahallisesta tuesta
- ilmapiiri
- neuvojien asenteet
- miten siitostoiminta, jalostustoiminta on onnistunut, onko kehitettävää (yhteistyö seminologien, siemennysosuuskuntien, SKJOn, jalostussuunnitelman laatijoiden ym. kanssa), kuinka suomenkarjan erityisvaatimukset (oman rodun siemen jne.) esim. siementämisen osalta osataan huomioida, otetaan huomioon
- millaisia käytännön tilanteita tai ongelmia maatiaiseläimiin on liittynyt
 - kenen puoleen kääntyy ongelmatilanteissa
 - onko maatiaisten koko aiheuttanut ongelmia suhteessa parsien kokoon, voiko parren kokoon vaikuttaa rakennussuunnitelmissa
 - millaista tukea saavat yritystoimintaan, keneltä (taloudellinen ja henkinen)
 - millaista tukea kaivataan, tarvitaan vai tarvitaanko
 - kuuluminen alan yhdistykseen (MTT:n geenipankkirekisteri, Suomen Alkuperäiskarja ry:n toiminta)
 - miksi liittyneet (odotukset?)
 - millaista toimintaa
 - mikä on paras anti
 - kehitettävää ko. toiminnassa

MAATIAISTEN HOITOON LIITTYVIÄ KÄYTÄNNÖN KYSYMYKSIÄ

5. Maatiaiset ja tuotantoteknologia

- millainen on tilan nykyinen tuotantoteknologia (eläinten ruokinta, navettatyypit, kuivikkeet, lypsy jne.)
- HUOM. Maatiaisten ajatellaan olevan tiloilla, joilla navetat yms. ovat vanhoja. Pitääkö tämä (haastateltavien) mielestä paikkansa? Nimittäin ovatko valtarodut maatiaisia uudemmissa tuotantotiloissa? Vai onko niin, että maatiaiset ja valtarodut ovat samantasoisissa karjasuojissa, ja isot pihatot, lypsyrobotit jne. on niillä tiloilla, jotka laajentavat, investoivat (siis rotu ei määritä, vaan halukkuus jatkaa tuotantoa)
- millaisia kehittämissuunnitelmia tai -tarpeita
- millainen tuotantoympäristö ja rehu olisi mielestänne maatiaiseläimille parasta; poikkeako maatiaisille paras rehu valtaroduille parhaasta rehusta
- poikkeako muun rotuisten hoidosta; sopiiko maatiainen tilan navettaan samoin muun rotuiset (navetan mitoituksen (siis parsien yms.) sopivuus maatiaisille); sopivatko maatiaiset pihattoihin, isoihin yksiköihin, parsinavettaan, vanhoihin tiloihin, lypsyrobotille

6. Maatiaiset laiduneläiminä

- miten luonnehtisitte maatiaisten laidunkäyttäytymistä

- millainen olisi hyvä laidun maatiaisille, onko sopivia laidunmaita, maatiaiset muille laitumille kuin muut rodut?
- millaisia asioita painotatte laitumen valinnassa (maisemalliset, ohikulkijat, laitumen tuottokyky (siis maaperä yms.)
- kuinka pitkä laidunkausi on, eroaako maatiaisten ja muun rotuisten välillä
- millaisia ongelmia, kehittämistarpeita maatiaisten laiduntamisessa
- mitä tuen suuntaaminen laiduntamiseen voisi käytännössä tarkoittaa

MAATIAISELÄINTEN OMINAISUUDET, KASVATTAJIEN SUHDE ELÄIMIIN

7. Maatiaiseläinten luonnehdinta

- miten luonnehtisitte tyypillistä maatiaiseläintä (hyvät ja huonot puolet, käyttäytymisen verrattuna muihin rotuihin)
- millainen on hyvä maatiaislehmä, -lammas (mitä hyvä vastaajalle tarkoittaa, merkitsee; tuotos, ilo, monipuolisuus, taloudellinen, historia jne.)
- miten suhtaudutte maatiaisrotujen jalostukseen, miten rotuja pitäisi mielestänne jalostaa, mitä ominaisuuksia pitäisi vahvistaa
- mihin asioihin ja miten ulkopuoliset ihmiset (ketkä?) kiinnittävät eläimissä huomiot

8. Ihminen - eläin -suhde

- kuvaa lyhyesti miten maatiaiset ovat mukana päivän kulussa
→ miten eläimiin, maatiaisiin saa muodostettua hyvän suhteen?
- millaisia hyviä hetkiä, muistoja liittyy maatiaisiin
- liittyykö jotain ikävää
- miten kesä- ja talviaika poikkeaa hoidon suhteen; onko rotujen välillä eroja
- onko maatiaisten pitäminen muuttunut sitten omien vanhempien ajoista
- ovatko eläimet, maatiaiset, osa perhettä? Ovatko erityisesti maatiaiset osa perhettä? Mitä eläimet, maatiaiset tuovat perheeseen, yritystoimintaan?
- ovatko eläimenne persoonia (siis jokainen omanlaisensa)? Onko tämä havaittavissa erityisesti maatiaisista?

OHJAUSKEINOT

9. Maatalouden ympäristötuki

- mihin tukiin sitouduttu? Miksi? Ympäristötuen perustuki? Erityistuki, -tuet?
- mistä saanut tietoa mahdollisuudesta hakea erityistukea?
- miksi haettu? Onko tuki ratkaissut sen, että maatiaisia on alettu kasvattaa tai niiden pitämistä jatketaan?
- mitä mieltä haastateltava on siitä, että onko kasvattajakyselyn kysymykseen 22 erityistuen määrän muutoksesta mahdollisesti vastattu sillä silmällä, ettei tukia vähennettäisi tai ainakaan lakkautettaisi?
- miten erityistuen haku tapahtunut? Hakuprosessi ko. tilan kohdalla.
 - mikä erityistuen hakemisessa on vaikeaa, hankalaa, monimutkaista
- miten arvioisitte ympäristötuen taloudellista merkitystä tilan kohdalla, yleensä
- olisiko teillä ideoita ympäristötuen, maatiaisrotujen suojelun edistämiseksi sekä yhteistyön kehittämiseksi

- miten, millaisin käytännön toimin maatiaisiin liittyvää tukea suunnattaisiin esim. laiduntamiseen, tilakohtaiseen kehittämiseen.
- miten tukijärjestelmää voisi kehittää?

10. Yleinen suhtautuminen maatiaiseläimiin ja niiden suojeluun

- miten yhteiskunnassa suhtaudutaan maatiaisiin, millaisia omakohtaisia kokemuksia teillä on siitä (esim. miten vieraat, eri toimijatahot, media suhtautuvat maatiaisiin)
- vaikuttaako ihmisten, toimijoiden asenteet ja arvostukset maatiaisten kasvattamisen motivaatioon
- miten muut viljelijät suhtautuvat tilan maatiaisiin
- mihin muiden viljelijöiden ja muiden tahojen kielteinen suhtautuminen liittyy, mistä johtuu? (esim. ”näristääkö” muita viljelijöitä alkuperäisrotutuki)
- mikä on yleinen tietoisuus maatiaiseläintilanteesta
- kuka on tai ei ole kiinnostunut maatiaiseläimistä ja miksi
- jos eläimiä pidetty tilalla pitkään, miten suhtautuminen yhteiskunnassa suhteessa maatiaisiin on muuttunut?
- miksi ja miten teidän mielestänne maatiaiseläimiä tulisi säilyttää
- mitkä olisivat parhaimpia keinoja maatiaisten säilyttämiseksi, miksi?
- kuka on vastuussa siitä, säilyvätkö maatiaiseläimet vai eivät
- miten maatiaiseläinkysymys pitäisi hoitaa (osana yritystoimintaa, maataloustuotannossa, suojelukarjoina, geenipankeissa jne.)
- millainen on maatiaiseläinten tulevaisuus teidän mielestänne
- kuuluvatko maatiaiset tulevaisuuteen
- millaisen rooli näette maatiaisilla olevan tulevaisuuden maataloudessa?
- entä maatalouden ulkopuolella? Onko maatiaisten tulevaisuus esim. kotieläinpuistoissa?
- tulevaisuuden visioita: näkisikö viljelijä mahdolliseksi tuottavansa maitoa esim. maatiaisbrändiä, -tuoteryhmää varten? Tai tuottavansa maatiaislihaa? Tai tuottavansa nimenomaan maatiaisia siitos-, jalostustoimintaan? Olevansa maatiaisten esittelytila (samaa tapaan kuin on perinnebiotooppi-esittelytiloja K-Suomessa ja Pohjanmaalla)? Alkiohuuhtelut, alkiohuuhtelurenkaan perustaminen? Olisiko tällaisille asioille haastateltavien mielestä kysyntää yhteiskunnassamme ja viljelijöiden keskuudessa nyt, tulevaisuudessa?

Haastattelujen lisäksi tilaa valokuvataan ja mahdollisuuksien mukaan videokuvataan. Erityisesti huomiota pyritään kiinnittämään seuraaviin seikkoihin

- navettaympäristö
- laitumet
- tilan erityispiirteet (sijainti, matkailulliset trapit jne.)
- tapaan, jolla maatiaiseläimistä puhutaan

Osa II: Esimerkkiyrityskuvaukset, maatiaiseläinten kasvattamisen haasteet ja mahdollisuudet sekä maatiaiseläinten säilyttämisen ohjauskeinot Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat -raportissa

Mutta mihin tyyppiin kuuluivat he, jotka yhdistivät maatiaisrotujen kasvatamiseen isänmaallisuuden, ylpeyden ja rakkauden ja arvostivat maatiaisten ulkoiset ominaisuudet tuotanto-ominaisuuksien ohi. He, joita suomenayrshiren -kasvattajat pitivät vanhoillisina ja jälkeenjääneinä. Samoja piirteitä heistä löytynee kun tämän päivän arvorationaalisesti suuntautuneista kasvattajista, joille maatiaiset ovat harrastus ja mielihyvän lähde. Affektiivisesti suuntautuneita kasvattajia on yhtä vaikea löytää sadan vuoden takaa kuin tänä päivänäkin.

Nykyään samoin kuin 1900-luvun vaihteessa maatiaisrodut kokivat laskusuhdanteen jälkeen nousukauden ja uuden arvostuksen ajan. Mutta miten tyypittely olisi onnistunut sodan jälkeen, 50- ja 60-luvun maatiaisten kasvattajien piirissä? Silloin, kun vain harva traditionaaliseksi lukeutuva kasvattaja sitkeästi ja jälkeenjääneen maineesta välittämättä piti maatiaisiaan. Onko sosiaalisen toiminnan typologia erilainen silloin, kun toiminta elää nousukautta tai laskukautta?

Kuva 68. Kauan eläkööt maatiaiseläimet (Kuva: Outi Leppäkumpu)

11 Esimerkkiyrietykset

Taina Lilja¹⁾ ja Miia Karja²⁾

¹⁾Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, Taloustutkimus, Luutnantintie 13, 00410 Helsinki, etunimi.sukunimi@mtt.fi,

²⁾Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, Kasvintuotannon tutkimus, 31600 Jokioinen, etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Tutkimuksessamme oli kahdeksan case -tapausta. Maatiaiseläinten kasvattamista tarkastellaan viljelijöiden, muun alan yrittäjien, yksityishenkilön ja koulutilan eli julkisen säilyttäjätahon edustajan kautta. Lisäksi käytiin tutustumassa toiseen koulutilaan ja kahteen vankilatilaan, joista Pelson vankilati-

lasta on kuvaus case-esimerkkitulojen yhteydessä. Otos kuvastaa maatiaiseläinten kasvattamisen eri vaihtoehtoja. Kyseiset kahdeksan haastateltua valittiin keväällä 2005 maatiaiseläinten kasvattamista käsitelleeseen kyselyyn (jatkossa kasvattajakysely) vastanneen 310 kasvattajan joukosta. Case -tilojemme kautta saatu tieto ei varmaankaan anna täydellistä kuvaa maatiaiseläinyrittäjyydestä ja maatiaiseläinten muista kasvattamisenmuodoista Suomessa. Haastateltujen löytämiseksi kyselyyn vastanneiden kasvattajien joukosta asetettiin kuitenkin kriteeriksi, että haastateltavat edustaisivat mahdollisimman kuvaavasti ja monipuolisesti maatiaiseläinten kasvattamisen eri vaihtoehtoja, jotka tulivat esiin kasvattajakyselyn vastauksia läpikäydessä. Kriteerin valinta oli onnistunut ja sen myötä valitun kahdeksan erilaisen tilan tai muun kasvattajatahon kautta voidaan tarkastella maatiaiseläinten kasvattamisen ja säilyttämisen monipuolista kenttää. Eskolan ja Suorannan (2001) laadullisen tutkimuksen menetelmistä kertovan kirjan mukaan tällainen aineistolähtöinen analyysi on tarpeellista erityisesti tarvittaessa perustietoa jonkin ilmiön olemuksesta. Aineistolähtöinen lähestymistapa sopii hyvin maatiaiseläintutkimukseemme.

Aineiston muodostavat kahdeksan maatilaa tai muuta kasvattajatahoa ovat erilaisia, mutta niitä yhdistää maatiaiseläimet. Haastatteluun valitut viljelijät ja muut kasvattajat edustavat erilaisia maatiaiseläinten kasvattamisen tapoja. Kasvattajakyselyn aineiston perusteella lähempään tarkasteluun valittiin taulukossa X kuvaillut pääasiassa maatiaislehmiä tai -lampaita kasvattavat tahot (osalla kasvattajista oli vähäisessä määrin myös muita alkuperäisrotuisia eläimiä: kanoja, vuohia, hevosia, koiria).

Taulukko 9. Maatiaiseläintutkimukseen haastatellut tahot ja niiden edustamat maatiaiseläinten kasvattamisen muodot

- 1) Maatiaiskarja maidontuottajana maatilalla (ID-411)
- 2) Maatiaiset maidontuotantotilalla, jossa myös maatilamatkailua ja suoramyyntiä (ID-84)
- 3) Maatiaiset hoivapalveluyrityksessä (ID-526)
- 4) Maatiaiset perinnebiotooppien hoitajina (ID-79)
- 5) Maatiaiset lemmikkeinä (ID-515)
- 6) Maatiaislehmät suurella karjatilalla valtarotuisen karjan lisänä (ID-176)
- 7) Värillisiin suomenlampaisiin erikoistunut lampuri (ID-363)
- 8) Koulutila (ID-457)

Haastattelut case -kohteilla tehtiin loppukesästä ja alkusyksystä 2005 noin 116 kilometrin säteellä Jokioisista lähimmän paikan sijaitessa noin 80 kilometrin ja kauimmaisen noin 160 kilometrin päässä. Jokioisilla sijaitsee Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus (MTT). Kukin haastattelu kesti noin

kaksi tuntia. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin eli kirjoitettiin auki (äänitteet siirrettiin kirjoitusasuun). Haastattelujen lisäksi kasvattajien eläimiä kuvattiin. Haastatteluihin osallistui viisi miestä ja viisi naista, sillä haastatteluissa saattoi olla mukana sekä isäntä että emäntä tai yrittäjäpariskunta; yleensä haastateltuja oli kuitenkin vain yksi. Haastateltujen keski-ikä oli 39,9 vuotta, mikä vastaa myös kasvattajakyselyn tulosta. Ikä ei kuitenkaan ollut kriteeri case -tilojen valinnassa vaan saada kuva erilaisista tavoista kasvattaa maatiaiseläimiä.

Teemahaastatteluissa kasvattajien kanssa keskusteltiin ja heiltä kysyttiin suomenkarjan ja suomenlampaiden kasvattamisesta. Teemoja ja niihin liittyviä tarkentavia kysymyksiä olivat muun muassa:

Tilaan ja/tai kasvattajaan liittyvät tiedot, tilahistoria, nykytilanne ja jatko-suunnitelmat, maatiaiseläinyrittäjyyden motiivit, käytännöt ja kehittämistarpeet: miksi tila on aloittanut maatiaiseläinten kasvattamisen ja mikä on pitänyt kiinnostusta yllä; maatiaiset tilan (yritys)toiminnassa, maatiaisten merkitykset (taloudelliset ja muut), maatiaisten erityisominaisuudet (yritys)toiminnan näkökulmasta; maatiaisten uhat ja mahdollisuudet; asiakaskunta; tuotteiden markkinointi; (yritys)toimintaan liittyvä yhteistyö, sidosryhmätyö, ulkoinen tuki ja kuuluminen alan yhdistykseen, maatiaisten hoitoon liittyvät käytännön kysymykset: maatiaiseläimet ja tuotantoteknologia; maatiaisten ruokinta valtarotuihin nähden; maatiaisten laitumenkäyttö, maatiaiseläinten ominaisuudet ja kasvattajien suhde eläimiin: millainen on hyvä maatiaiseläin; maatiaiseläinten jalostaminen; ja ohjauskeinot ja tulevaisuus: kokemuksia maatalouden ympäristötuen erityistukiin kuuluvasta alkuperäisrotujen kasvattamistuesta ja ko. tuen merkityksestä; suhtautuminen maatiaisiin suomalaisessa yhteiskunnassa; maatiaisten rooli tulevaisuuden maataloudessa ja yleensä Suomessa; maatiaistuotteiden mahdollisuudet.

11.1 Maatiaiskarja maidontuottajana maatilalla

Tällä lypsykarjatilalla on keskitytty suomenkarjan kasvattamiseen. Haastattelun aikaan tilalla oli noin 30 lehmää ja saman verran nuortakarjaa, joista pääosa on länsisuomenkarjaa sekä muutama pohjoissuomenkarja- ja itäsuomenkarjaeläin. Tila työllistää nuoren isännän ja hänen äitinsä. Tilalla on tehty sukupolvenvaihdos, joten nuori isäntä vastaa tilasta vanhan emännän auttaessa lypsytyöissä. Kaksi muuta lasta asuvat tahoillaan. Vanhan emännän lapsuudenkodissa on ollut aina karjaa. Hänen äitinsä oli tuonut kyyttölehmän mukanaan Karjalasta. Emäntä toi naimisiin mentyään taloon kaksi nuorta länsisuomenkarjalehmää. Talossa ei entuudestaan ollut kuin kolme ayrshire-rotuista lehmää, joista yksi maho ja kaksi vanhoja lehmiä. Emännän mukaan hänen miehensä ja tämän sisko: ”(...) *ne ei ollu vissiin oikein hyviä karjaimisia*”. Sitten emäntä osti miehensä kanssa kaksi länsisuomenkarjaeläintä lisää lähitienoilta ja siitä lähtien suomenkarjan määrä tilalla on kasvanut. Emäntä kuvaileekin itseään sanoen: ”*Mä olen ollut ikäni lehmiin hullu kuten näkyy tuolla pellolla*”.

Kuva 69. Suomenkarjatilán eläimiä laitumella (Kuva: Miia Karja)

Tila on läheisen päätilán vanha torppa. Alun perin tilalla oli seitsemán hehtaaria peltoa, mutta nykyään vuokrapellot mukaan lukien peltopinta-ala on noin 60 hehtaaria. Tilalla eikä lähitiloillakaan ole perinnebiotooppeja tai muita luonnonlaitumia, sillä jos hakamaita onkin ollut, ne on raivattu jo kauan sitten pelloiksi. Metsää on muutama hehtaari, mutta sieltä saa puutavaraa lähinnä omaa käyttöön. Tilán päätuotantosunta on aina ollut lypsykarjatalous. Nuori isäntä voisi ajatella koneurakointia lisätoimeksi tilalle. Lehmät ovat olleet aina suomenkarjaneläimiä, lähinnä länsisuomenkarjaa. Joskus on ollut myös muutama holstein-friisiläinen ja 1970-luvulla suomenkarja- ja holstein-friisiläisristeytys. Tilán pohjoissuomenlehmistä paras lypsää yli 7500 kiloa vuodessa. Maito myydään meijeriin. Ternimaidolle on kysyntää lähiympäristössä, ja se myydään kaikki mitä vaan tarjolla on. Suomenkarjan maidossa on valtarotuja hieman enemmän valkuaista, ja koska valkuaisesta maksetaan, näkyy se, joskin vain vähän, maitotilissä. Isäntä näkee, että periaatteessa maataislehmien maidolle pitäisi olla omat markkinat. Se ei vaan onnistu, koska meijerit ovat keskittyneet muutamaán isoon yksikköön. Lisäksi maidon keräily olisi haasteellista, koska pelkkiä suomenkarjatiloja ei ole kuin kourallinen ja toisaalta valtarotuisten joukossa olevien maito pitäisi ottaa talteen erikseen. Tila myy eloon menevät eläimet pääasiassa kotieläinjalostuskeskuksen kautta, sillä se on varmempi tapa saada hyvä paikka eläimelle. Myös tilalta suoraan osataan kysyä myytävissä olevia eläimiä. Lihaksi menevät eläimet myydään teuraiksi Paimioon tai Helsinkiin. Osa lihoiksi menevistä vasikoista kasvatetaan itse, mutta pääasiassa vasikat toimitetaan kahdelle lihakarjaa kasvattavalle naapurille. Jos vasikoita ei ole saanut toimitettua naapuritiloille, niin A-tuottajat on ostanut ne ternivasikoiksi kasvatukseen; käsiin eläimet eivät siis koskaan ole jääneet.

Kuva 70. Tilan nuorkarja poseeraa, ujoin on takarivissä (Kuva: Miia Karja)

Karja on pääosin omien eläinten jälkeläisiä ja tilalla on kokeiltu alkionhuuhtelua. Haastatteluhetkellä tilalla olikin yksi alkiovasikka. Nykyisillä hinnoilla hyötyihin nähden isäntä ei kuitenkaan näe alkiohuuhtelua kannattavana toimintana varsinkin, kun suomenkarjalla siihen liittyy riski, että hyvästäkin emästä voi tulla tuottamaton jälkeläinen. Tilalle myös ostetaan aina silloin tällöin hyviä yksilöitä. Suomenkarjan jalostuksessa tilalla kiinnitetään huomiota mm. rakenteeseen, kokoon, jalkoihin, yleiseen rakenteeseen, hyvään utarerakenteeseen ja tiinehtyvyyteen. Eläimille jutellaan paljon ja niitä rapsutellaan, jotta niistä tulisi helppoja käsitellä. Hiehoja myydään vuosittain muutamia ja osa tilan sonneista on jalostussonneja. Tilan eläimillä on siis menekiä ja näyttelytoiminta lisää tilan tunnettuutta ja eläinten menestystä. Välitöntä eläinmäärän lisäystä ei ole tiedossa tilalla, mutta isäntää lainaten: *”Niin no ei sitä nyt eläkeikään kyllä pääse tolla systeemillä millään”*. Koneyhteistyötä on muutaman naapurin kanssa. Tilalla on parsinavetta, jossa on lyhytparsisysteemi ja automaattiruokinta. Navetan vanha osa on rakennettu 1940-luvun lopulla. Remontointi ja laajennus on tehty 1990-luvun lopussa. Navetan rakentamisessa on otettu huomioon, että osa eläimistä saattaa olla isompikokoisia ja sen takia navetan toisessa päässä parret ovat pidempiä kuin navetan toisessa päässä. Eläinten ruokinnassa käytetään erittäin hyviä rehuja hyvän tuotoksen saavuttamiseksi ja eläinten hyvän terveyden vuoksi. Ruokintasysteemiä on järjeistetty automaattisella ruokinnalla. Myös säilörehu tulee tornista automaattisesti, jolloin talvipakkasilla, jos traktorille ei muutakaan käyttöä ole, sitä ei tarvitse käynnistää pelkästään rehunhakuun. Myös kuivaheinää annetaan erityisesti vasikoille, mutta myös lehmille vähän, poikiville enemmänkin. Vanhan emännän mukaan: *”Se on sellanen hyvä terveysrehu lehmille”*.

Suomenkarjan kasvattamisen motiiveista vanha emäntä sanoo, että hän on ollut aina tykännyt niistä ja toisaalta ne ovat aina lypsäneet. Emännän mu-

kaan suomenkarjaa heillä ei varmaan olisikaan, jos ne eivät olisi lypsäneet. Suomenkarjaa pidetäänkin tilalla tuotantomielessä kuten valtarotuja muilla tiloilla. Myös nuoren isännän mukaan suomenkarja on kilpailukykyinen ayrshiren kanssa varsinkin, kun suomenkarjalle saa alkuperäisrotutuen. Suomenkarjan pitämisen etuina molemmat haastattelut mainitsivat myös sarvettomuuden ja sen, ettei niitä tarvitse nupouttaa. Varsinkaan vanha emäntä ei tykkää siitä touhusta. Eläimet ovat yhtä terveitä kuin muidenkin viljelijöiden eläimet. Luonteeltaan ne ovat temperamenttisempia kuin valtarodut, mutta eläinten välillä on paljon eroa. Päämääränä tuotannossa on se, että tilan suomenkarjalehmien tulee tuottaa, jotta karjan taso pysyy hyvänä.

Nuoren isännän mukaan suomenkarja tai maatiaislehmät eivät tee yrittäjyydestä sen kummempaa kuin mitä se varmaan olisi minkä tahansa rotuisen lehmän kanssa ”*ei se kysymys muutu siitä sen kummemmaksi*”. Tuotos onkin se tekijä, mikä tekee suomenkarjanpidosta kannattavaa. Lisäksi hiehoista on saanut valtarodun hiehoja paremman hinnan. Tämä tosin ei isännän mukaan ole välttämättä pysyvä tilanne. Toimintaa hankaloittaa toisaalta se, että suomenkarjan joukossa joutuu tekemään karsintaa enemmän kuin valtarotuisilla. Valtaroduilla tätä jalostusta on tehty jo vuosikymmeniä ja huonot suvut on jalostettu pois. Isännän mukaan maatiaiskarja ei ole uhka maatilán pitämislle, päinvastoin mahdollisesti vahvuus pitkällä juoksulla. Suomenkarjan pitämisen motiiveista yksi on se, että täytyyhän jonkun pitää niitä, sillä muuten eläimet loppuvat kokonaan. Isäntäväki ei osaa mainita mitään erityisominaisuuksia, joita suomenkarjalla saattaisi olla heidän maatilán toiminnassa. Suomenkarja on tällä tilalla maidontuottajina.

Siten suomenkarjaa ei tilalla taloudellisesti hyödynnetä muutoin kuin maidontuotannossa. Lehmä voi kyllä niin halutessaan aivan vapaasti käydä kat-somassa laitumella. Lähiseuduilla ei ole muita suomenkarjan kasvattajia, joten yhteistyömahdollisuudet suomenkarja-asioissa alueella ovat heikkoja. Yhteydenpito muihin suomenkarjakasvattajiin tapahtuu lähinnä puhelimitse. Silloin kyseessä ovat lähinnä jalostukseen liittyvät kysymykset. Koulutukseen tai neuvontaan suomenkarja-asioissa ei ole tarvetta, sillä nuoren isännän sanoin: ”*onko ne nyt sinänsä sen kummempia elukoita ku mitkään muut-kaan*”. Lisäksi tosiasia on, että useilla suomenkarjakasvattajilla on itsellään hyvin paljon käytännön kokemuksen mukanaan tuomaa tietoa maatiaislehmi-en kasvattamisesta, enemmän kuin muilla. Isäntäväen mukaan yhteistyö siementäjien, jalostusneuvojen, viranomaisten ja muiden tahojen kanssa toimii hyvin. FABA:n jalostusneuvoja tekee jalostussuunnitelman tilán eläimille. Emäntä on käynyt muutamia kertoja Suomen Alkuperäiskarja ry:n tilaisuuksissa kuten suomenkarjakasvattajien tapaamisessa, joka on kerran pidetty myös kyseisellä tilalla. Tila ei kuitenkaan ole ko. yhdistyksen jäsen. Etäisyydet suomenkarjatilojen välillä ovat pitkät ja siksi tapaamisiin pystyy osallistumaan vain harvoin. Yhteistyö maatiaiskarjan kasvattajien välillä olisi nuoresta isännästä kuitenkin paikallaan. Välimatkojen vuoksi ajatuksia voisi vaihtaa vaikka internetissä, tosin sellainen yhteydenpito vie paljon aikaa, joka muutenkin on kortilla. Tila on lypsykarjakerhon jäsen ja nuori isäntä toimii

sen johtokunnan jäsenenä aktiivisesti. Isäntä on valittu johtokunnan jäseneksi nimenomaan suomenkarjatilallisten edustajaksi; kerho kun on kaikkien rotujen yhteinen. Lypsykarjakerho järjestää näyttelyitä, tuotoskilpailuja ja retkiä sekä matkoja kotimaassa että ulkomailla. Maaseutukeskuksen alainen maitotilavaliokunta puolestaan päättää mm. tarkkailun sisällöstä ja tarkkailumaksuista. Karjakerhon toiminnan tärkein anti nuoren isännän mukaan on se, että tapaa muita eteenpäin pyrkiviä viljelijöitä, joita muuten ei kerhon laajan toimialueen vuoksi pysty tapaamaan. Nuori isäntä on myös meijerin johtokunnassa. Se on hyvä näköalapaikka meijerialan suhdanteisiin ja siellä meijerin väki ja viljelijäporras vaihtavat näkemyksiä ja kuulumisia.

Tila on hakenut ja saanut alkuperäisrotutukea vuodesta 1995 alkaen. Tuki ei ole elinehto suomenkarjan kasvattamiselle tilalla, mutta kannustimena se toimii hyvin: *”Niin kai niitä ois muutenkin mutta ainahan se tietysti on eteenpäin niin kuin mä sanoin kai se euro kannattaa ottaa mistä sen sattuu saamaan”*. Tuen saaminen on *”aina kotiin päin”*. Mihin tahansa ehtoihin tilalla ei kuitenkaan haluta sitoutua, vaan tuen saamisen ehdoilla on suuri merkitys: *”No se taas riippuu kyllähän raha aina kelpaa mutta mitä mitä tota se tuo vaatimuksia sitten ne se on vähän siitä ki”*. Sopimuskauden päättyessä uusi sopimus tehdään, jos ehdot ovat kunnossa. Tilalla ollaan oltu tyytyväisiä alkuperäisrotutukeen, mutta sopimuseläinten yksilöintiä ja sitä kautta seuraavaa välitöntä ilmoitusvelvollisuutta ja korvaavien eläimien hankintaa pidetään hankalana ja paljon työtä teettävänä. Isännän mukaan käteväämpää olisi, jos sopimukseen voisi ilmoittaa vaikka eläinten keskiluvun. Lemmikieläiminä suomenkarjaa pitävien ja siis heidän, jotka eivät eläimiä tarvitse, ei nuoren isännän mielestä tarvitsisi saada tukea, emännän mielestä heille voisi suunnata pienempää tukea. Isäntäväen mielestä olisi hyvä, että suomenkarjaa olisi valtarotuisten joukossa jokaisessa navetassa. Siten myös suurempi joukko viljelijöitä huomaisi, että suomenkarja kyllä lypsää.

Kuva 71. Välkky-karjatilannäyttelyssä Tampereella (Kuva: Miia Karja)

Suhtautuminen maatiaiseläimiin on kohentunut viime aikoina vaikkakin jotkut tehotuottaja-viljelijät eivät ymmärrä suomenkarjan kasvattamista. Yleensä muut viljelijät ovat joko kiinnostuneita tai sitten he eivät välitä lainkaan suomenkarjasta. Emännän mukaan maatiaiseläimistä kiinnostuneita on nyt enemmän kuin esimerkiksi 1970-luvulla. Tosin haastattelussa tuli myös esiin, että tilalla käyvät ihmiset eivät välttämättä tunnista rotua suomenkarjaksi. Isäntäväen mielestä luomuviljelijät saattaisivat olla kiinnostuneita maatiaiseläinten kasvattamisesta. Nuoren isännän mukaan suomenkarjan kasvatamisesta saatetaan myös hänen tilansa kohdalla vetää usein se johtopäätös, että tilan tuotanto on luonnonmukaista tuotantoa. Haastattelulla tilalla viljellään ja hoidetaan karjaa kuitenkin tavanomaisin tuotantomenetelmin. Isännän sanoin: *”Se on aika jännä että joskus kun tulee puhetta että mulla on suomenkarjaa niin kaikki meinaa ilman muuta että sä oot luomussa muutenkin en kyllä satu oleen enkä peltoviljelyssä ikinä siirrykään tai no eihän sitä tiedä mutta ei nyt ainakaan näillä näkymin”*. Suomenkarja sopii luomutuotantoon mm. luonnollisen nupoutensa ansiosta. Myös sellaiset viljelijät voisivat olla kiinnostuneita suomenkarjasta, jotka vaan haluavat vaihtelua. Valtarotujen joukkoon muutaman maatiaislehmän haluavia voisi myös olla. Isännän mielestä maatiaislehmien mahdollisuuksista suomenkarjanmaidon korkeampi valkuaispitoisuus ja sen myötä paremmat juustoutumisominaisuudet ovat jääneet maatiaisväen keskuudessa suuremmatta huomiotta. Ajatus, että meijeri saa maatiaislehmien maidosta enemmän juustoa ja siksi voisi maksaa niiden maidosta parempaa hintaa, ei saa kuitenkaan suurta kannatusta isännältä, koska juuston valmistus ei ole kannattavaa kotimaisen juuston kulutuksen vähetessä ja koska katteet tehdään tuoretuotteilla.

Suomenkarja tulee isäntäväen mielestä säilyttää perinteiden vuoksi ja koska erityisesti länsisuomenkarja lypsää lähes yhtä hyvin kuin valtarotuiset. Tilalla nähdään, että suomenkarja on tuotantorotu siinä kuin valtarodutkin. Tilan suhtautumista maatiaiseläimiin kuvannee hyvin isännän lausahdukset: *”Niin kai se nyt rikkaus on kun oma lehmärotu on olemassa vaikka kai niitä on melki joka maalla omansa mutta niistä on varmaan jo osa kuollu sukupuuttoon mutta onhan sillä tiedä nyt niin tärkeä mutta oma lisänsä kuitenkin”* ja *”En mä niitä koskaan oo pitänyt ihmeellisinä joku joskus ihmettelee että kun on tollasia lehmiä mutta niihin kun on tottunut ja niitä on aina ollu niin eihin niihin suhtaudu sen ihmeellisimmin joku muu suhtautuu ayrshireihin”*. Isännän mielestä maatiaislehmät lisäävät monimuotoisuutta.

Isäntäväki näkee, että suomenkarja säilyy parhaiten tuotantoeläimenä lypsykarjataloudessa. Imettäjäemoksi suomenkarjasta ei ole, ainakaan suurilypsyisistä länsisuomenlehmistä, ja itäsuomenkarja on puolestaan hyvin pienikokoista emolehmäksi; emännän mukaan: *”Se on vaan koriste”*. Isännän mielestä kukaan ei erityisemmin ole vastuussa suomenkarjan säilymisestä, mutta huonolla politiikalla maatiaiseläimet saadaan loppumaan. Tehotuotantoyksiköiden lisääntyminen saattaa isännän mielestä olla uhka maatiaiseläinten kasvattamisen jatkumiselle, mutta toisaalta hän näkee suomenkarjan kasvattamisen sadan lehmän yksikössä aivan yhtä mahdolliseksi kuin valtarotuistenkin

kasvattamisen. Alkuperäisrotutuella on merkityksensä kannattavuudessa. Isännän mielestä maataislehmät säilyvät parhaiten ja luontaisesti tuotannossa kuten tähänkin asti: ”*No en mä sitä nyt oikeen kestäväenä ratkaisuna pidä että kyllä se maataloustuotannon kautta täytyy hoitua että tietysti kyllähän näillä kotieläinpihoillakin on niilläkin oma merkityksensä ja kaikki kunnia sille asialle mutta en mä nyt oikeen pitkässä juoksussa jaksa uskoa niitten säilyttämiseen pelkästään siinä muodossa*”. Vaikka tällä hetkellä maatiaisten rooli maataloussektorilla on aika marginaalinen, toivoo isäntä niiden roolin näkyvyyden kirkastuvan jatkossa: ”*(...) mutta voihan olla jossain vaiheessa just näitä maidon juustoutumisominaisuuksia sun muita tarvitaan niin sittenhän se voi olla hyvinkin tärkeä voihan sitä tulla periaatteessa vaikka yhdessä yössä isojakin muutoksia maidon hinnoitteluun että siinä mielessä ei nyt ainakaan hukkamaan pidä päästää*”.

11.2 Maataiset maidontuotantotilalla, jossa myös maatilamatkailua ja suoramyyntiä

Rannikkoalueella sijaitsevalla kotieläintilalla on yli 450 vuoden historia kyseisellä paikalla. Aikaisemmin kalastus oli tilan pääelinkeino, mutta myös maataloutta on harjoitettu aina. Sittenmin kalastuksesta on luovuttu ja maataloudesta on muodostunut pääelinkeino. Tilalla on tehty viimeisin sukupolvenvaihdos vuodenvaihteessa 2004/2005. Tilan emäntä on syntynyt 1980-luvun alussa ja on koulutustaustaltaan agrologi (AMK). Lypsykarjataloudesta muodostui päätuotantosuunta 1970-luvulta lähtien, jolloin emännän vanhemmat alkoivat pitää tilaa. Tilalla oli suomenayrshirejä ja holsteinfriisiläisiä, ja vielä 1970-luvulla muutama maatiainen. Suomenkarjasta luovuttiin 1960- ja -70-luvuilla silloisen trendin mukaisesti.

Ennen sukupolvenvaihdosta tilalla oli reilusti alle kymmenen lypsävää ja tilan tuotantosuuntaa oli alettu muuttaa kohti luonnonmukaista emolehmätuotantoa. Haastattelun aikaan tilalla oli 19 lypsävää, joista 11 länsisuomenkarjan, kolme itäsuomenkarjan, yksi pohjoissuomenkarjan ja neljä holsteinfriisiläistä lehmää. Nuorkarjaa on suurin piirtein samassa suhteessa kuin lemmiä. Lypsykarjatalouden lisäksi tilalla viljellään avomaan- ja puutarhakasveja kuten porkkanaa, punajuurta ja perunaa. Peltoviljelytuotteet ja tinkimaitoa myydään suoraan tilalta ja parin turkulaisen ruokapiirin kautta. Suoramyyn-tiasiakkaita käy tilalla kolmen päivän aukioloaikoina kesäisin 10–15 asiakasta päivässä, mutta talviaikaan voi olla, ettei päivässä käy ketään. Kesäaikana käy mökkiläisiä (kunta on kesämökkialuetta; kunnassa on asukkaita 250 ja kesämökkiläisiä reilusti yli tuhat) ja muita lomanviettäjiä. Lisäksi tilalla käy paikkakuntalaisia ja kauempanakin asuvia vakioasiakkaita. Maitoa suoraan tilalta hakevat asiakkaat ostavat nimenomaan luomumaitoa eivätkä suomenkarjan maitoa. Emännän mukaan he eivät ole niin tietoisia koko suomenkarjan asiasta, että osaisivat kysyä suomenkarjamaitoa. Suurempia juuresmääriä myydään tilalta Sipooseen, jossa isompi ostaja pesee, pakkaa ja lähettää tuotteet eteenpäin. Nämä isommat määrät tila toimittaa ensin lähikaupunkiin,

mistä toinen luomuviljelijä toimittaa tuotteet eteenpäin samalla, kun vie omia tuotteitaan. Tilan tuottama luomumaito menee tavallisen maidon joukkoon, sillä sikäläisen meijerin mukaan maidon haku tilalta luomumaitona ei ole kannattavaa syrjäisen sijainnin vuoksi: tila ei sijaitse luomumaidon keruureitien varrella. Näin tilalta jää saamatta maidon luomulisä, joka emännän muisteleman mukaan oli vuonna 2005 viisi senttiä per litra.

Kuvat 72a ja b. Lypsylle menossa (Kuvat: Miia Karja)

Tilan holstein-friisiläiset eivät ole jalostuksellisesti kauhean hyviä, minkä vuoksi erityisesti kaksi niistä lypsää hyvin laihaa eli vähän rasvaa ja valkuaisista sisältävää maitoa vaikkakin litroissa enemmän kuin suomenkarja. Tämä näkyy siten, että holstein-friisiläisten ollessa ummessa, maidon rasva ja valkuainen nousevat ja poikimisen jälkeen maidon rasva on keskimääräistä alempi. Emännän mukaan suomenkarja nostaa maidon keskimääräistä valkuais- ja rasvapitoisuutta ja ”pitää sen jossain kohtuudessa”. Tilan sonnivasikat menevät ternivasikoina LSO Foodsin kautta välitykseen. Vasikat menevät tavanomaisille tiloille, sillä lähiseudulla ei ole muita luomukotieläintiloja. Myös teuraseläimet menevät LSO:n kautta usein Paimioon teurastettaviksi. Vasikat saa välitykseen ja eläimet teuraaksi hyvin vaikka emännällä onkin ollut puhetta teurasauto- ja välitysaotokuljettajien kanssa, etteivät he mielellään ota suomenkarjivasikoita, mutta isomman vasikkamäärän mukana ne kyllä menevät.

Metsätalous on luonnollinen osa tilan toimintaa. Lisäksi tilalla on maatilamajoitusta sivuelinkeinona. Tilalla on hyvät edellytykset matkailutoimintaan jo lähtökohtaisesti, sillä tila sijaitsee aivan Saariston rengasreitin varrella. Tilan peltoviljely on ollut luonnonmukaisen tuotannon mukaista 1990-luvun alusta. Tilalla siirryttiin luonnonmukaiseen kotieläintuotantoon ja samalla suomenkarjan kasvattamiseen lypsylehminä 2000-luvun alussa navettapalon myötä: silloin piti miettiä, kuinka jatkaa eteenpäin. Tilalla haluttiin pitää karjaa edelleen ja siinä samalla täytyi hankkia lähes kaikki uudet eläimet. Emännän mukaan tilalla on palattu entiseen: pelloille ehdittiin ajaa apulantaa noin 50 vuotta ja pitää holstein-friisiläis- ja ayrshirelehmii, mutta nyt on palattu suomenkarjan kasvattamiseen ja pellotkin hoidetaan niin kuin aikaisemmin.

Suomenkarjaa oli ollut tilalla syksyn 2005 haastatteluun mennessä neljä vuotta. Emännän mukaan suomenkarjan pidosta on alettu saada tuntumaa ja navetta on ollut täysi vuodesta 2004 lukien. Lehmien tuotoksista ei vielä kevään 2005 maatiaiskarjankasvattajakyselyn aikaan ollut varmaa kuvaa, sillä vielä siinä vaiheessa navetta oli vajaatoiminnassa ja tilalla karsittiin huonompia yksilöitä pois. Tilalla on maatalouden ympäristötuen erityistukiin kuuluva sopimus alkuperäiskarjan ja maatiaiskanojen kasvattamisesta. Tilalla harjoitettavan luonnonmukaisen tuotannon vuoksi tilalle on tehty myös vastaava erityistukisopimus. Lisäksi tilalla on perinnebiotooppien hoitosopimus merenrantalaitumen hoidosta. Aluetta laiduntavat hiehot.

Kuva 73. Tilan nuorkarja hoitaa merenrantalaidunta (Kuva: Miia Karja)

Tilan matkailutoiminta on alkanut jo vuonna 1995 kysynnän myötä: Tilalla kävi matkailijoita kysymässä majoitusta ja nuoren emännän vanhemmat päättivät vastata kysyntään rakentamalla ensin yöpymistilaa ja sitten edelleen kysynnän myötä myös pesu- ja keittiötilat. Tilan maatilamajoitustoiminnassa on käytössä piharakennukset. Luhtiaitassa ja toisessa piharakennuksessa on majoitustiloja yöpyjille. Tavallisesti matkailijat viettävät yhden tai kaksi yötä tilalla. Kesäisin yöpyjille on tarjolla aamiainen. Tilan asiakaskunta muodostuu kesällä Saariston rengasreitin pyöräilijöistä ja talvisin kalastajista. Emännän mukaan esimerkiksi heinäkuisin on toistasataa yöpymistä, mutta toisaalta huonona jää- ja kalatalvena ei ole paljon kävijöitä. Emäntä sanoo matkailun harjoittamisesta tilalla: ”(...) *mut on se nyt kuitenkin jonkunmoinen lisä tähän toimintaan*”. Tilan resurssit riittävät yöpymis- ja aamiaistarjontaan, muuta ohjelmaa ei ole järjestetty. Mutta niille matkailijoille, jotka ovat kiinnostuneita, esitellään maatilaa ja maataloutta. Tällaisia matkailijoita on noin muutama kymmenen vuosittain. Tilan maatilamajoitusta mainostetaan pienemmissä oppaissa, mutta ei suurella volyymillä. Tila on mukana Suomen Vihreässä loma-oppaassa, jossa on esitelty luomumatkailutiloja. Kyseisen oppaan kautta tilalla on ollut yöpyjiä, jotka haluavat nähdä luomutilan arkea ja tulevat

ihan sen takia tilalle. Vieraiden kanssa saattaa mennä monta tuntia tilan toimintaan tutustuessa. Se on ongelmallista, sillä se vie aikaa ja tilalla on myös muita töitä. Toisaalta majoitustoiminta on niin pientä, ettei tilalle voi palkata ketään sitä varten.

Tila työllistää noin 2,5 henkilöä kokopäiväisesti. Emännän avomies käy tilan ulkopuolella töissä, mutta työskentelee tilan töissä iltaisin, viikonloppuisin ja lomien aikana. Emännän vanhemmat asuvat lähellä ja varsinkin vanha isäntä käy lähes päivittäin työskentelemässä tilalla. Emännän sisko käy auttamassa tilan töissä aina silloin tällöin ja sisaruksista vanhin, veli, asuu perheineen muualla. Säilörehu teetetään pyöröpaaliurakoitsijalla. Tuotannonharjoittamisen tavoite tilalla on saada kustannukset katettua ja itselle jonkinlainen palkka. Emännän mukaan tärkein tavoite on pitää toimintaa yllä, pellot viljelyksessä, ravinnekierto kunnossa ja eläimet pitkäikäisinä ja terveinä. Emännän mukaan ennemminkin tuotoksesta voi vähän tinkiä: *”Se on luomutila kuitenkin ni pitää olla itte vähä sit ajatella myös sen mukaisesti et ei ne korkeet tuotokset oo se pääasia pitää se tila elinkelpoisena se ois oikeestaan se tavoite”*.

Muutos luomukotieläintuotantoon ei ollut suuri tilalla, koska lehmät oli ruokittu kotoisella viljalla ja laidunnettu. Vain melassia tai valkuaislisää oli ostettu. Yksi suuremmista muutoksista oli se, että navetan täytyi täyttää luomuvaatimukset. Navettapalon jälkeen tilalle rakennettiin pihatto, jossa mm. ikkunoiden määrä ja pinta-ala sekä kirjanpitosysteemi, ruokintasuunnitelmat ja nupoutukseen (holstein-friisiläiset) liittyvät asiat täyttävät luonnonmukaisen kotieläintuotannon vaatimukset. Emännän mukaan ainut ero heidän tilallaan siirtymisessä luomuvälvonnasta takaisin tavanomaiseen kotieläintuotantoon on se, ettei eläinten osalta tarvitsisi tehdä niin paljon paperitöitä eikä olisi luonnonmukaisen tuotannon tarkastusmaksuja. Nykyisellä eläinmäärällä tilan peltopinta-ala ei riitä rehun tuottamiseen eläimille. Muutaman kilometrin päässä sijaitsee pari luomutilaa, joilta on tehty säilörehua. Rehuviljaa tila ostaa jonkun verran myös muilta luomuviljelijöiltä. Tämän vuoksi ja koska tila ei saa maidosta luomulisää ja koska eläimiä laitetaan harvoin pois (jolloin lihasta saa luomulisän), emäntä olikin miettinyt vuonna 2004, ettei eläinten pitämisessä luomuna ole järkeä; vain turhaa paperityötä. Tilanne kuitenkin muuttui vuonna 2005, mistä lähtien on ollut mahdollista saada maatalouden ympäristötuen erityistukea luonnonmukaiseen kotieläintuotantoon.

Innostus suomenkarjan kasvattamiseen lähti maatalousalan lehdestä, jossa oli artikkeli suomenkarjaa kasvattavasta tilasta. Emännän isä oli lukenut jutun ja alkanut ajatella, että suomenkarja voisi emännän kuvailuin: *”(...) et se nyt siltaval vois sopii tähän luomumeininkiin jotenki et niinku vähä tilan imagoon sopii sit myöskin”*. Lisäksi emännän mielestä nykyajan jalostetut suomenayrshiret ja holstein-friisiläiset tuottavat hyvin paljon ja niille pitää olla hyvät, korkealaatuiset rehut. Maatiaiseläimet puolestaan tulevat toimeen huonommillaakin rehuilla ja pysyvät terveinä ja lypsävät. Emännän mukaan hän kyllä tiesi suomenkarjaa olevan, mutta hän ei ollut erityisemmin kiinnos-

tunut rodusta. Idea rodun vaihtamisesta maatiaisiin oli siis lähtöisin emännän isältä ja: ”(...) *Siit sesit siltaval vähä vahingos lähti et*”. Emäntä on ollut tyytyväinen suomenkarjaan ja neljän vuoden aikana hän on kiintynyt eläimiin sen verran, että hänen mielestään ratkaisu siirtyä maatiaisiin oli oikea. Ensimmäiset suomenkarjaneläimet hankittiin tilalle Sukevan vankilasta ja Varsinais-Suomen alueelta. Tilalla on toistaiseksi myös pari holstein-friisiläistä. Niitä pidetään ainakin niin kauan, että suomenkarjan tuotosta saa vähän nostettua. Mielenkiintoa suomenkarjan kasvattamiseen tilalla on pitänyt yllä se, että eläimet ovat emännän mielestä mielenkiintoisempia, uteliaampia ja fiksumpia. Maatiaislehmät eivät ole tavallisia ja siksi niiden kanssa on mielekkäämpää työskennellä. Emännän mielestä heidän maatiaisiaan voisi ajatella hieman niin kuin lemmikkeinä. Koska suomenkarjaa on ollut tilalla vasta muutaman vuoden, näyttäisivät kannattavuuslaskelmat vielä tässä vaiheessa aika paljon miinusta. Vaikka suomenkarjalehmät tuottavat vähemmän ovat ne muun muassa terveempiä. Siten vaikka tuotoksissa tulee tappiota, tila säästää tuotantopanoksissa.

Taloudellisen näkökulman lisäksi tilan suomenkarjalla on merkitystä perinnebiotooppien hoidossa. Emännän mielestä suomenkarja perinteisenä lypsykarjarotuna sopii tehtävään paremmin kuin valtarodut. Lisäksi jopa lypsy-lehmille saattaa maistua paremmin ”(...) *ojanpohjalt sitä vanhaa kulottunutta ruohoo ku vieres olis ihan hyvää apilapeltoo* (...)”. Emännän mielestä suomenkarja käyttää huonommatkin laitumet hyväkseen. Lisäksi suomenkarjan kasvattaminen on imagokysymys. Vaikka suurin osa esimerkiksi matkailijoista ei tiedä eri lehmärotujen eroista, kiinnittävät he enemmän huomiota tilan suomenkarjan eläimiin. He, jotka asiasta tietävät, kysyvät ja kommentoivat maatiaiskarjan kasvatusta. Emännän mielestä suomenkarja on osa koko tilaa ja koska kyseessä on luomutila, niin kokonaisuuteen kuuluu alkuperäisrotujen vaaliminen.

Yhteistyö eri tahojen kuten maaseutukeskuksen neuvojan kanssa ruokintasuunnitelman osalta on ollut hyvää ja emäntä luottaa eri toimijoihin. Jalostusneuvoja tekee jalostussuunnitelman tilan koko karjalle. Emännän mielestä neuvoja on pätevä, sillä hän on kiinnostunut suomenkarjasta. Toisaalta siementäjän kanssa oli alussa ongelmia, sillä ensimmäisiä suomenkarjahiehoja siemennettäessä hän oli emännän mukaan ollut: ”(...) *oli tosi tylkee ja sanos et kaikenmaailman tämmössi uusii hullutuksii tulee niinku et tätä tämmöst suomenkarjaa*”. Sitten suhtautuminen on muuttunut. Toiseksi alueen eläinlääkärit eivät ymmärrä suomenkarjasta mitään ja siksi emäntä on kääntynyt muiden kuntien eläinlääkärien puoleen, jotka ovat suhtautuneet myönteisesti asiaan. Muut viljelijät ovat suhtautuneet neutraalisti tilan suomenkarjan kasvattamiseen. Tietämys suomenkarjasta saattaa viljelijöidenkin keskuudessa olla vähäistä, sillä eräs viljatilallinen oli luullut, että tilalla on aloitettu emolehmätuotanto, sillä eläimet olivat erinäköisiä kuin valtarotujen lypsylehmät. Emäntä on Suomen Alkuperäiskarjayhdistyksen jäsen. Hänen mielestään yhdistyksen toiminta on keskittynyt pohjoiseen eikä pitkän matkan takaa ole resursseja osallistua tapahtumiin. Lisäksi emäntä pitää toimin-

taa vähän yksipuolisena ja vain tiettyjen aika harvojen henkilöiden pyörittämänä. Varsinais-Suomessa on vähän suomenkarjakasvattajia, joten emännän mielestä kehitettävää kyllä olisi. Hän kuitenkin toivoisi suomenkarja-alalla vasta-alkajana olevana, että suomenkarjaväen kasvattajatapaamisia ja niiden kaltaisia tapahtumia olisi enemmän. Emännän mielestä suomenkarja on selvästi erilainen rotu ja siksi on tärkeää kuulla kasvattajien kokemuksia ja erilaisia juttuja suomenkarjaeläimistä ja niiden kasvattamisesta. Erään kotiseutumuseon karjanhoitajan kanssa emäntä on ollut puhelimitse yhteydessä ja he ovat keskenään sopineet tutustumiskäynneistä toistensa luona. Emäntä näkee karjanhoitajan potentiaalisena yhteistyötahona: ”(...) *et se ole nyt oikeestaan semmonen mikä tulee mieleen et kenen kans täs nyt jonkun verran ollut puheissa kenen kans vois sit tehdäkin jotain yhteistyötä mut ei tosiaan sitten täs niinku sanotaan muuten 50 kilometrin säteellä mun tietääkseni oo muita suomenkarjakasvattajia*”.

Emännän mielestä suomenkarja ei kuulu valtarotuja paremmin vanhoihin navetoihin. Päinvastoin hän oli opiskelujensa yhteydessä tehdyillä tilavierailuilla nähnyt monessa uudessa navetassa yksi tai kaksi maatiaislehmää. Lisäksi emännän kertoman mukaan: ”(...) *oon kyselty et miten ne niinku pärjää siel ja muuta niin paremminki melkein ku muut esimerkiksi robottinavetassa et lähinnä ongelmaksi tulee se et ne olis koko ajan menossa sinne robotille (...)*”. Lisäksi emäntä on omassa pihatossaan huomannut, että kun suomenkarja saa olla vapaana, niin silloin niiden uteliaisuus ja oppivaisuus korostuu. Emännän mukaan koko karja (sekä valtarotuiset että suomenkarja) on omatoimista: suomenkarjan joukossa ”(...) *on ne tietyt suomenkarjalehmät ku osaa avata ne lukot ni ne omatoimisesti lähtevät (talvella) ulkoilemaan ei tartte sit nähdä sitä vaivaa et käy avaamassa*”. Toisaalta emäntä näkee, että jos vanhaan parsinavettaan ei ole mahdollisuutta tehdä esimerkiksi ruokintalaitteinvestointia, pienikokoisemmille ja siten vähempiruokaisille suomenkarjaeläimille voisi käsin jakaa tarvittavan rehumäärän, mikä ei valtarotuisten kohdalla tulisi kysymykseen. Omaan pihattoon emäntä on suunnitellut väkirehukioskia. Tähän asti väkirehut on jaettu kaksi kertaa päivässä lypsyn yhteydessä (nelipaikkainen kalanruotoasema). Kaksi jakokertaa päivässä ei kuitenkaan riitä holstein-friisiläisille ja emäntä oli puhunut terveydenhuoltoeläinlääkäriin kanssa, että myös suomenkarjalehmillä väkirehun jako useammassa kuin kahdessa erässä saattaisi vaikuttaa tuotokseenkin ja ruokinnassa olisi vara lisätä väkirehumäärää. Emäntä on huomannut, että ruokintaopillisesti hyvän (D- eli sulavuusarvo 69) rehun syöttämisestä maatiaisten maha on mennyt sekaisin. Maatiaisille maittaa vähän huonompilaatuinenkin säilörehu ja laitumilla ne eivät ronkeleita vaan ”*just niinko välillä ihmettelee et mitä kaikkee rikkaruohoo ne syövät (...)*”. Lisäksi suomenkarja liikkuu laitumella aktiivisemmin kuin holstein-friisiläiset. Laitumien aitaamisessa pidetään huoli, että eläimet pääsevät myös varjoon niin halutessaan.

Pyöröpaaliurakoitsija oli emännän mukaan ottanut kerran puheeksi suomenkarjan luonteen ja kysynyt ”*eiks noi suomenkarjalehmät o ihan kauhei ällipäit ja vikureit?*”. Olivat tilalla vastanneet, ettei se pidä paikkaansa vaan ne

ovat rauhallisia ja ihan hyvin lypsettäviä. Maatiaislehmistä ei voi sanoa, että ne olisivat äksympiä tai kiukkuisempia. Päinvastoin emäntä on huomannut laumasta, että *”vaik niil friisiläisil ei niit sarvii olekaan ni kyl ne sit aina huomaa et ku ole vähän isompi sitä voi sit vähä toisel tehdä kiusaa”*. Sekä holstein-friisiläiset että suomenkarja hoidetaan tilalla yhtä hyvin, mutta ro-tueroista johtuen suomenkarjaan saa enemmän kontaktia, sillä holstein-friisiläiset eivät ole emännän mukaan kiinnostuneita esimerkiksi rapsuttelusta ja seurustelusta ja toisaalta suomenkarjajavasikat tulevat laumasta ensimmäisi-nä tervehtimään. Emännän mielestä hyvä maatiaislehmä on hyvärakenteinen, pitkäikäinen, terve ja kohtuullisesti lypsävä. Suomenkarjan jalostamisessa pitäisi kiinnittää huomiota utarerakenteeseen ja lypsettävyyteen. Tämä on kuitenkin haasteellista, sillä suppean valikoiman vuoksi sonnivalinnoissa joutuu ensimmäisenä kiinnittämään huomiota vähiten sukua olevaan sonniin. Emännän mielestä suomenkarjan säilyttämiseksi voitaisiin käyttää myös al-kionhuuhtelua vaikka heidän tilallaan se ei tulisi kysymykseen luonnonmu-kaisen tuotannon ehtojen vuoksi. Alkioitten pakastamista voisi ajatella hätä-varana, ei hyvän maidontuottajan huuhteluun ja sen ominaisuuksien tehok-kaaseen levittämiseen.

Emännän mielestä suomenkarjan perusominaisuuksia eli pienikokoisuutta, sitkeyttä ja kestävyyttä ei pidä jalostaa pois, vaan tulee keskittyä karsimaan virheitä kuten huonoa utarerakennetta. Emännän mielestä maatiaisten pitämi-nen ilman maidontuotantoa ei ole uhka rodun säilymiselle, vaan tärkeää on, että rotu saadaan säilytettyä välttämällä sukusiitosta. Emännän mielestä on kui-tenkin tärkeää, että suomenkarja pidetään maidontuottajarotuna, jotta mai-dontuotto-ominaisuuksia saadaan jalostettua. Kyytön ja pohjoissuomenkarjan eroista maidontuottajina emäntä on huomannut, että ainakin heidän puhdas pohjoissuomenkarjalehmänsä on pitkämaitoinen tuotoskäyrän ollessa hyvin tasainen, kun taas itäsuomenkarjan lehmät voivat olla kolmesta neljään kuu-kauteen ummessa.

Kuva 74. Luomutilan lypsylehmiä (Kuva: Miia Karja)

Tila on sitoutunut maatalouden ympäristötuen erityistukeen alkuperäisrotujen kasvattamisesta. Emännän mielestä sopimukset voisivat olla viittä vuotta pidempiä, sillä se toisi varmuutta jatkuvuudesta. Emäntä pitää epäkäytännöllisenä eläinten yksilöimistä sopimukseen, mistä saattaa seurata hankaluuksia eläimen korvaamisella vastaavalla eläimellä esimerkiksi tilanteessa, jossa eläin osoittautuu huonolypsyiseksi. Koska kyseisellä tilalla on erirotuisia suomenkarjaeläimiä, olisi käytännön kannalta yksinkertaisempaa, jos ainakin pohjoissuomenkarjan ja itäsuomenkarjan osalta (tukimäärä sama) yksilön voisi korvata kummalla tahansa rodulla. Emäntä perää siis joustavuutta sopimuskäytänteisiin, sillä aina ei ole itsestä kiinni, mitä eläinten kanssa tapahtuu. Tilalla on myös maatiaiskanoja ja niidenkin säilyttämistä varten on tehty alkuperäisrotujen kasvattamissopimus.

Alkuperäisrotutuki ei ole ratkaiseva tekijä suomenkarjan kasvattamisessa tilalla, mutta yksi kannustimista se kuitenkin on. Emäntä oli laskenut, että alkuperäisrotutuki oli vuoden 2005 tukimäärillä yhteensä noin yhden kuukauden maitotili eli sen verran kuin yksi hyvä holstein-friisiläislehmä lypsää vuodessa. Emännän sanoin alkuperäisrotutuki on *”ihan hyvä lisä siin”*, mutta *”jos mennään konkurssiin ni sit mennään ilman sitä alkuperäisrotutukeakin olipa sitä sitten tai ei”*. Toisaalta jos alkuperäisrotutukea ei tulisi lainakaan, emännän mukaan joutuisi miettimään, mistä nekin rahat nipistetään. Tuki ei kuitenkaan ole toiminnan tarkoitus. Emäntä tuo myös esiin, että tila sijaitsee B-saaristoalueella ja siksi tila saa lypsylehmistä kotieläin- ja kansalliset kotieläintuet. Emännän mielestä, jos näitä tukia ei olisi, niin silloin tilalla pitäisi miettiä lehmien pidon kannattavuutta ja sitä, pitäisikö rotu vaihtaa: *”(...) et sais vähän niit maitolitroja ki enempi”*.

Emäntä ei ole huomattavan suuren tukimäärän kannalla, koska silloin maatiaiseläimiä saatettaisiin alkaa pitää maisemanhoitajina ja tällöin – koska emännän mielestä kaikki suomenkarjatyypit ovat lypsyrotuja – ei olisi väliä vaikka suomenkarja ei lypsäisi ollenkaan ja tällöin maidontuotosominaisuuksiin ei kiinnitettäisi enää huomiota. Emännän mielestä maidontuotantominaisuuksia pitää vaalia edelleen, sillä hän on lukenut, että osa itäsuomenkarjasta lypsi aikoinaan 9000–10 000 kiloa vuodessa sen aikaisilla rehuilla. Koska suomenkarja on uhanalainen, emännän mielestä myös harrastajakasvattajat olisivat oikeutettuja alkuperäisrotujen kasvattamistukeen esimerkiksi hieman alennetulla tukimäärällä. Emännän mielestä on hyvä, että alkuperäisrotujen kasvattamistuki on kyyttöjen ja pohjoissuomenkarjan kohdalla korkeampi kuin länsisuomenkarjalla; näin voisi ainakin olla mahdollista, että länsisuomenlehmien lisäksi näitä kahta muutakin alkaisi näkyä valtarotuisilla tiloilla.

Emännän mielestä tavallisille kuluttajille pitäisi tehdä tunnetuksi maatiaisrotuja *”ettei ne nyt aattele et lehmä ku lehmä et mitä välii sil on”*. Kuluttajille pitäisi kertoa esimerkiksi suomenkarjan arvosta ja merkityksestä erilaisena rotuna esimerkiksi, jos sattuisi tulemaan jokin tautiepidemia. Emäntä tuo esiin, että *”kyl kaikki tietää et suomenhevosii näin mut kuin moni sit taas*

ymmärtää et mitä eroo sil on suomenhevonen vai joku muu rotu et mitä se oikeesti tarkoittaa". Kun 1960-luvulla tuli mitä tahansa uudistuksia, niin kaikki tehtiin samalla tavalla kuin naapurissa asioita kyseenalaistamatta. Haastattelussa sivuttiin sitä, että ehkä nyt ollaan yksilöllisempiä. Emäntä sanookin, että on kannustavaa kuulla positiivisia asioita suomenkarjan kasvattamisesta tilalla, mutta ei hän eläimiä poiskaan laittaisi vaikka joku tilan suomenkarjaa parjaisi. Emännän mielestä suomenkarja kannattaa säilyttää muuttuviin olosuhteisiin sopeutumisen takaamiseksi ja koska suomenkarja on Suomen oma rotu ja sillä on hyviä ominaisuuksia: "minkä takii niit tuotanto-panoksii siihen lehmäänkään sit satsaa et niinku vähän halvemmalla voi tuottaa vähän vähemmän ku sit taas kalliimmalla voi tuottaa enempi mut mitä sit sitten se on kuitenkin se suhtkoht plusmiinusnolla mitä siitä sitten ittel jää käteen".

Maatiaiskarja säilyy parhaiten tuotannossa maataloilla, mutta esimerkiksi kotieläinpihoilla emäntä näkee olevan tärkeä roolinsa. Kotieläinpihoilla suomenkarja tulee tutuksi tavalliselle kuluttajalle. Emäntä näkee viljelijöiden olevan vastuussa maatiaiseläinten säilymisestä, mutta myös koko yhteiskunnan merkitys asiassa tulee esiin siinä, että kuinka kauan Suomessa saa ja pysyy tuottamaan maitoa. Maatiaiseläinten määrässä on näkynyt ja jatkossakin näkyy kasvua, mutta mitään huippusuosiota tai erittäin merkittävää roolia maatiaiseläimet eivät emännän mukaan tule saavuttamaan, vaan *"kyl se varmaan aina jää vähän tämmöseks erikoisuudeks"*. Toisaalta suomenkarja osaltaan tukee EU:n maatalouspolitiikkaa, jonka mukaisesti maatalous alkaa olla ympäristön hoitoa. Maatalouden ulkopuolella maatiaislehmillä ja karjanhoitotöillä voisi olla merkitystä vankeinhoidossa ja toisaalta lapsillekin, joita myös tilalla käy vasikoitten kanssa puhelemassa. Näin lapset voisivat saada tuntumaa eläimiin ja maatalouteen ja saattaisi siinä olla takana muutakin kuin pelkästään maatalous. Suomen maatalouselinkeinoa ajatellen suomenkarjan pohjalta voisi kehittää jotakin, sillä maatalouden mennessä pehmeämpään suuntaan, kaikki muut kuin tuotosominaisuudet tulevat esiin. Lisäksi emäntä viittaa siihen, että länsisuomenkarja on maailman maatiaisroduista tuottoisimpien joukossa. Emäntä näkee, että kuluttajilla voisi olla kysyntää maatiaiseläinbrändituotteita kuten maatiaiseläinten lihaa tai juustoja kohtaan. Tämä vaatisi kuitenkin kuluttajien valistamista. Esimerkiksi luomumaidosta on ylitarjontaa kulutukseen nähden, joten jo sillä puolella pitäisi tapahtua jotain ihmeellistä kuluttajien mielikuvissa, jotta edes tilan tuottama luomumaito saataisiin myytyä meijerille luomuna ja tila saisi ansaitsemansa lisän tuottamastaan maidosta.

Haastattelun aikaan sukupolvenvaihdoksesta tilalla oli kulunut vasta vajaa vuosi. Haastattelussa nuori emäntä toikin esiin, että lähitulevaisuudessa on harkinnassa, mitä toimintoja hän haluaa jatkaa tilalla. Luonnonmukainen tuotanto tulee jatkumaan joka tapauksessa. Tilan toimintaa jatkossa nuori emäntä kuvailee seuraavasti: *"Kyl näil näkymin just toi maidontuotanto on kuitenkin semmonen mikä ittee eniten kiinnostaa et koittaa nyt niin kauan kuin se suinkin on kannattavaa niin sitä ja toi maatilamajotus tos menee vielä*

siinä sivussa mutta vihannesviljely ja nää rupee olemaan silleen vähäsen jo et täytyy tosa miättii sit ens kesää jo kui pal sit itte ehtii tekemään se voi olla et se jää sitten”. Emännän mukaan vallitsevan trendin mukaan pitäisi olla vähintään 40 lehmää. Seudulla ei kuitenkaan ole resursseja kuten vuokrapeltoa laajentamista silmällä pitäen. Lisäksi emäntä näkee, ettei hänellä ole edes intoa laajentaa navettaa, sillä nykyisessä 19 lypsävässä on tarpeeksi työtä jo senkin vuoksi, että tilan pitäisi elättää yhden ihmisen nykyisellä eläinmäärällä. Uhkaksi maatiaiseläinten kasvattamiselle emäntä näkee mahdollisen eläintaudin puhkeamisen. Myös taloudelliset asiat ja kannattavuus voivat aiheuttaa epävarmuutta. Emännän mielestä, jos rotua jouduttaisiin alkamaan vaihtaa, niin siinä tilanteessa ennemmin lehmät lähtevät kokonaan tai sitten tilalla vaihdetaan tuotantosuuntaa emolehmätuotantoon. Maatiaiseläinten roolin matkailutoiminnassa emäntä näkee lähinnä mielikuviin liittyvänä, ei niinkään taloudellisena hyödyntämismahdollisuutena.

Maatiaisten merkitys tilalla tulee olemaan yksi osa toimeentulosta ja pääosa työnkuvaa. Koska tila ei saa tuottamaansa luomumaitoa luomumaitona meijeriin ja jää siten ilman luomulisää, on moni henkilö, jonka kanssa asia on tullut esille, ehdottanut juustolan perustamista ja siten maidon jatkojalostamista tilalla. Emäntä sanookin haastattelussa, että pitäisi itse kehittää joku keino saada markkinoitua tuottamansa luomutuote luomuna. Emäntä on ajatellut, että noin kymmenen vuoden päästä hän voisi luopua holstein-friisiläisistä, jolloin maidon pitoisuudet olisivat toista luokkaa ja sopisivat juuston tuottamiseen. Tällainen muutos tilan toiminnassa vaatisi kuitenkin investointeja ja itsensä kurssittamista. Emäntä epäileekin, että uskaltaisiko juustolaa alkaa rakentaa vaikka puhtaasti suomenkarjalehmätuotteen tuottaminen voisikin olla jonkinlainen markkinointikikka. Haastattelussa tulee esille, että jo nykyisellään emännällä on monta roolia karjanhoitajana, viljelijänä, yöpyjien palvelijana ja aamupalan tarjoilijana. Ja jatkossa ehkä meijeristinäkin vaikka emäntä kyllä epäilee juustola-ajatuksen toteutumista. Emäntä haluaisi pitää sonnivasikat itsellään, sillä hän ei haluaisi luopua mistään eläimistä ja toisaalta, jos niistä pitää luopua, hän pistää ne ”*mielummin teurastamoon ku minnekkään muual ku aina aattelee et mihi ne pienet sonnitkaan joutuu*”. Lihalle olisi kuitenkin kysyntää, mutta kotiteurastettua lihaa ei saa myydä ja toisaalta liha tulee liian arvokkaaksi, jos eläimen ensin pistää teurastamoon ja ottaa lihat takaisin palautuksena. Emäntä tuo esiin, että hänellä on kaikenlaisia ajatuksia sen suhteen, mitä olisi kiva tehdä – jos olisi aikaa ja rahaa.

Kuva 75. Uteliaat aidalla; luomutilan nuorkarjaa (Kuva: Miia Karja)

11.3 Maatiaiset hoivapalveluyrityksessä

Eteläsuomalainen perhekotiyritys on toiminut vuodesta 2003 haja-asutusalueella aluksi kolmipaikkaisena nyt viisipaikkaisena. Perhekodilla ei ole laitoslupaa vaan se toimii lastensuojelulaitoksen alaisena lääninhallituksen luvalla ja valvonnassa.

Aikaisemmin yrittäjäpariskunta asui kaupungissa ja vaimo työskenteli sairaanhoitajana ja mies sosiaalikasvattajana. Kummallakin on lähes kolmenkymmenen vuoden työkokemus sosiaali- ja terveyshuollossa. Oma yritys perustettiin maalle muuton jälkeen. Yrittäjät ovat maalta kotoisin ja kummallekin maalla eläminen ja kotieläimet ovat tuttuja. Vaimon kotitilaa viljelee nykyään hänen veljensä. Miehen lapsuudenkoti ei ole ollut maatila, mutta se sijaitsi maalla ja lähempiin maatilanaapureihin oli paljon yhteyksiä ja kanssakäymistä.

Mies käy kolmena päivää viikossa töissä kaupungissa lastenkodissa. Perhekodin ulkopuolella työskentelyllä on ansion lisäksi merkitystä ammattitaidolle ja keskusteluyhteyksien ylläpitäminen sosiaalipuolen muihin toimijoihin on yrittäjäparin mielestä tärkeää. Vaimo työskentelee omassa perhekodissa päätoimisesti ja tarpeen vaatiessa on vierastyöntekijä.

Yrittäjät ovat 50-luvun alussa syntyneitä ja heillä on aikuisia muualla asuvia lapsia. Tilalla on harjoitettu karjataloutta yhdeksänkymmentä luvun lopulle asti. Vanhojen viljelijöiden kuoltua perikunta myi tilan naapurille, joka edelleen omistaa ja viljelee pelloja. Rakennukset myytiin vuonna 2003 nykyiselle yrittäjäpariskunnalle.

Heti tilalle muuttaessaan yrittäjät hankkivat viisi karitsaa.

Perhekotitoiminnan lisäksi seitsemän hehtaarin pikkutilalla kasvatetaan alku-peräisrotuisia suomenlampaita (vuonna 2005 14 kpl) ja lisäksi tilalla on suomenhevonen, kanoja, kissoja ja koira.

Peltoa rakennusten oston yhteydessä tuli muutama hehtaari ja myöhemmin yrittäjäpariskunta osti peltojen rajalla sijaitsevat rakennukset ja muutaman peltohehtaarin, joten nyt kokonaispinta-ala on seitsemän hehtaaria. Nämä rakennukset eivät ole perhekodin käytössä vaan lähinnä yrittäjäpariskunnan vapaa-ajan käytössä.

Perhekoti toimii maatilan matalamallisessa päärakennuksessa, joka on todennäköisesti 60 tai 70- luvulla rakennettu ja yrittäjien toimesta se on korjattu perhekodin toimintaan sopivaksi (lapsille omat huoneet). Vanhassa navetassa on tilat kotieläimille ja muuten ulkorakennuksia hyödynnetään mm. sisäliikunta tiloissa, moponkorjausverstaana. Piha on laaja ja pellot rajoittuvat pihaan. Maantie kulkee läheltä rakennuksia ja osa pelloista on tien toisella puolella. Naapureita on lähellä, mutta pihapiiriin ei rakennuksia näy.

Perhekoti sijaitsee laajan piha-alueen ja peltojen ympäröimänä. Perhekodin omat pellot ovat lampaiden ja hevosen laitumina tai niiltä kootaan rehua eläimille talven varalle. Aivan talon lähellä kulkeva maantie on yrittäjäpariskunnan mukaan ongelma eläinten laidunnusta ajatellen, mutta itse perhekodin toiminnalle siitä ei ole haittaa. Laaja piha ja pellot mahdollistavat lasten vapaan liikkumisen.

...saat vapaasti kulkea tässä hehtaarin palstalla...

Ensimmäisiä karitsoita ostaessaan perhekotiyrittäjillä ei ollut tietoa lampaiden rodusta, mutta heti alussa he huomasivat, että yksi hankituista lampaista ei kuin kulunut joukkoon. Se olikin todennäköisesti oxfordilainen ja siitä he myöhemmin luopuivat.

...toi lammas ei kuulu tohon joukkoon toi on ihan iso ja röyhäke paljon semmonen vaativampi ja näin nää toiset on sellaisia lellukoita ja lällyköitä...

Varsinainen rotuasioihin herääminen tapahtui internetin Maatiaislammassivujen ja yhdistyksen lehtien välityksellä. Lammastietoisuuden lisääntyessä tilalle hankittiin ensimmäinen kainuunharmaa. Maatiaislampaiden ominaisuuksista yrittäjäpari arvostavat erityisesti eläinten terveyttä ja maatiaisten geeni- ja kulttuuriperimän säilyttäminen on heille myös tärkeää.

...tämmönen päahoitomuoto on tää eläimet lapsille...

Pientilasta ja kotieläimistä tulee tällä hetkellä ainoastaan menoja ja lampaat ja muut eläimet ovat perhekotiyrittäjille harrastus. Eläimillä on kuitenkin heidän mukaansa suuri merkitys lapsille ja heidän hyvinvoinnilleen ja samoin heille itselleen, mutta lasten eläinten läsnäolosta saamaa hyvinvointia on mahdoton mitata rahassa.

Kuva 76. Perhekodin alkuperäisrotuisten eläinten välistä ystävyyttä; lapinporokoiras ja kainuunharmaspässi (Kuva: Miia Karja)

...joka päivä on ollu tosi rikkaus noi lapset ja eläimet opettaa koko ajan se myös terapoit jos aatellaan jos on nuorille tää terapia näin näissä kyl tää on myös meikäläisille työntekijöille...

...mikä on rahassa mitattuna se hyvinvointi silloin kun nuori tai lapsi se on myös tuotantoo ...

Maatilan vaihtelevista töistä ja eläinhoidosta saadaan mielekästä toimintaa perhekotiin sijoitetuille lapsille ja nuorille ja erityisen tärkeänä perhekotiyritykset pitävät sitä, että lapset näkevät vanhempien työskentelevän.

...eläinten ja työnteon kautta niin ku kasvamista yhteiskuntaan takaisin perinteiseen yhteiskuntaan jäseneksi tulemista...

...nuoret ja lapset saa sen kuvan että ei tehdä töitä aina vanhemmat aikuiset työntekijät ne ovat aina lapsien kans..

Yrittäjät eivät halua teurastuttaa lampaita, mutta ovat valmiit myymään niitä pitoeläimiksi. Samoin lampaita annetaan maiseman- ja pihanhoitajiksi naapureihin. Vaimo keritsee villan itse, mutta kaupallista menekkiä sillä ei ole. Villaa voisi ilmaiseksi tarjota esim. kansalaisopistolle, joissa tehdään huovutustöitä. Hän on huovuttanut villaa yhdessä lasten kanssa. Perhekodin taloudessa ei käytetä lampaanlihaa.

Heinä lampaille saadaan omilta pelloilta, mutta kaura joudutaan ostamaan.

Kotieläimillä on ollut suuri merkitys luotaessa yhteyksiä naapuristoon ja lampaiden kautta on muutenkin tullut uusia kontakteja.

...eläinten kautta on tullut on tullut säpinää...

Kunnan maataloussihteeriin yrittäjät ovat olleet yhteydessä, mutta lammas-neuvojalle heillä ei ole ollut asiaa.

Lampaiden ja maatiaisyhdistyksen kautta he ovat saaneet paljon kontakteja lammassiireihin.

Karjankasvatukseen ja peltoviljelyyn yrittäjät eivät saa alkuperäisrotutukea eivätkä muitakaan maataloustukia, mutta miehen mukaan olisi tärkeää, että pienetkin EU-tukien ulkopuoliset tilat pääsisivät vaikuttamaan asioihin, jotka liittyvät kotieläinten kasvattamiseen.

...ihan konkreettisesti rahaa EU-tukia ja tämmösiä me ei olle edes aateltu me ei lähdetä siihen mukaan

Kuva 77. Eläinten hoitaminen tuottaa iloa ja kontakteja lapsille ja nuorille. Kuva ei liity case-perhekotiin. (Kuva: Maija Häggblom)

Kuva 78. Perhekodin suomenhevonen (Kuva: Miia Karja)

Yrittäjä vitsailee, että

...niitten pitää pitää näitä lampaista tai muita jotka ovat vähän päästänsä vialla niihin on iskeny se maatiaistauti ...

Tällä hetkellä ei vielä yrittäjien mukaan osata sosiaalitoimessa arvostaa asioita ja toimintatapoja, joita heillä on käytössä perhekodissaan. Ympäristön, eläinten ja työn merkityksestä puhutaan juhlapuheissa, mutta käytännön työssä kentällä ne ovat outoja, mutta tulevaisuudessa he uskovat suhtautumisen olevan toisenlaisen.

...jotenkin aktiviteetit ja nää nää ei oikein mallaa tänä päivänä vielä mutta mä uskon tulevaisuus mutta ollaanko me sitten enää sitä ei tiedä...

Keskustelu yrittäjien kanssa sivuaa myös sitä, että tuleeko joskus aika jolloin tällaisista asioista ollaan valmiit maksamaan ja mikä maksajataho mahdollisesti on.

Kuva 79. Värien kirjoja; kainuunharmaspässi ja suomenlammaspässejä hoivayrityksessä (Kuva: Miia Karja)

11.4 Maatiaisat perinnebiotooppien hoitajina

Tilan yrittäjäisäntä on syntynyt vuonna 1961. Hänen vanhempansa olivat metallialan yrittäjiä ja ainut maatalousyhteys hänellä lapsuudessa olivat naapuritilat ja niiden karjat. Lapsesta asti isännällä on ollut voimakas kiinnostus lehmistä ja niiden hoitamista kohtaan, vaikka mahdollisuudet toteuttaa itseään

olivat rajoitetut. Ammatinvalintavaiheessa hän ei kuitenkaan hakeutunut kotteläinammattiin vaan kouluttautui puutarha-alalle ja toimii nykyään kukka-alan yrittäjänä. Karjanhoidon hän on itseoppinut.

...mulla on ollu jatkuva kiinnostus ihan seitsemän vuotiaasta lähtien mä muistan aina halusin jos jossain vain näin lehmä mä tungin sinne navetoihin yritin päästä hoitamaan siellä ei ollu paljon mahdollisuuksia siihen että ...

Tila on vanha pappila, jonka isäntä sai kumppaninsa kanssa vuokrata yksitoista vuotta sitten ja myöhemmin ostaa omaksi. Pihapiirissä on vanha päärakennus vuodelta 1872 ja 30-luvulla rakennettu navetta. Suurin osa pihapiirin lukuista rakennuksista on jo ennen nykyisten omistajien aikaa siirretty museoalueelle. Pihapiirissä lähellä päärakennusta on vanha sauna, jonka omistajat ovat vastikään kauempaa siirtäneet ja korjanneet.

Rakennusten ympärillä on omaa maa-aluetta 3,9 hehtaaria ja sen lisäksi on naapureilta ja seurakunnalta vuokrattua aluetta. Tilan pääasiallinen tulonlähde on kukkien viljely myyntiin Helsingissä sijaitsevan kukkakaupan kautta.

Tilan rakennuksissa järjestetään tilauksesta juhlatilaisuuksia. Ruokatarjoilun tilaisuuksiin isäntä kumppaneineen järjestää itse tai ostaa paikallisilta pitopalveluyrittäjiltä. Alkuvuosina toiminta oli vilkasta, mutta nyt juhlien järjestäminen on vähentynyt. Isännän mukaan asiaan on vaikuttanut se, että lähiympäristöön on perustettu lukuisia vastaavia yrityksiä, ja kilpailu on kova. Kysyntää eniten on navetan vintissä olevalle juhlatilalle hääkäyttöön ja sitä heillä onkin aikomuksena ensi kesänä kunnostaa. Pienet tilat päärakennuksessa rajoittavat järjestettävien juhlien ja tilaisuuksien kokoa.

Maatiaisten rooli tilan matkailutoiminnassa on ajatuksissa ollut esillä, mutta käytännön toiminnalle sillä ei ole merkitystä. Kysyntää olisi lähinnä ainoastaan sille, että lapsiryhmät pääsisivät katsomaan eläimiä. Tästä toiminnasta ei kuitenkaan ole tuloja ja se vie aikaa. Isännän mukaan ihmiset eivät ymmärrä maatiaisten päälle.

...mut se on kyllä vaikeeta tosi vaikeeta se matkailuala kyllä helpommallakin voi saada sen toimeentulon ...

Yhdeksänkymmentä luvun lopulla isäntä näki Helsingissä Miina Äkkijyrkän karjaa ja halusi itselleenkin kyyttöjä. Miina Äkkijyrkkä oli silloin ainoa karjan kasvattaja, jolla hän tiesi olevan maataisia.

...suurin käänteentekevä kohta olis kun mä näin Äkkijyrkän lehmät siellä Helsingissä nautavaelluksella joskus kahdeksänkymmentä luvun lopulla...

Isäntä arvostaa kyytöissä erityisesti ulkonäköä.

...ne on navetasta tai laitumelle se on kyllä se kuulu se on kuin suomenlippu se on niin sen näköinen...

Isäntä yhdistää kyytöt äitinsä karjalaiseen kotitaustaan ja hän muistaa nähneensä valokuvia, missä kyyttöjä talutetaan pois sodan jalosta.

Kuva 80. Tilan kyyttöjä (Kuva: Miia Karja)

Tällä hetkellä isännälle maatiaiseläimet ovat lähinnä elämäntapa, eivät niinkään taloudellisesti kannattavaa toimintaa....*ei ne ole kannattavia ne on vieny rahaa ihan älyttömästi koko ajan...* Toisaalta hän uskoo, että eläimiä mahdollisimman hyvin hyödyntämällä niistä saattaisi saada taloudellistakin kannattavuutta.

Kymmenisen vuotta sitten isäntä osti Miina Äkkijyrkän Helvi Tossavaisen karjasta kuusi lehmää ja kaksi nuorta vasikkaa. Toissa keväänä hän osti Majurilta Nenosen karjasta sonninin. Tästä karja on lisääntynyt ja nyt nautoja on yhteensä noin 80. Talveksi tilat ovat noin 50 eläimelle, joten sonneja ja tiineeksi tulemattomia lehmiä täytyy syksyllä teurastaa kolmisenkymmentä. Pitoeläimillä on ollut niukasti kysyntää. Teurastukset tehdään pienteurastamolla ja lihat myydään suoramyyntinä ravintoloille ja suurkeittiöille eli asiakkaille, jotka ovat tulleet tutuksi kukkabisneksen kautta.

Suomenlompaita tilalla on seitsemänkymmentä.

Lehmiä ei lypsetä vaan ne ovat laiduneläimiä ja imettävät itse vasikkansa. Tilalla ei ole sen kaltaisia tiloja, joissa lypsykarjaa voitaisiin hoitaa ja tilojen remontoiminen tulisi kalliiksi.

Isäntä laiduntaa maatiaislehmiä ja suomenlompaita kuudella eri alueella Metsähallituksen ja Helsingin kaupungin laitumilla. Laiduneläimille on kasvavaa kysyntää. Oman tilan ympärillä on laidunalueena kaksitoista hehtaaria entistä metsämaata, joka on raivattu ja kaskettu. Alue on noin kuusikymmentä vuotta sitten ollut niitty, jossa karja laidunsi, mutta myöhemmin alue pääsi kasvaamaan umpeen. Laidunalueille haetaan EU:n perinnebiotooppitukea.

Kuva 81. Tilan kyytöillä ympäristönhoitajiksi on kysyntää (Kuva: Miia Karja)

...se ilo muille ihmisellä ja eläimillä ja samalla linnut ja luonnoneläimet siitä hyötyy hirveesti kokonaisvaltainen juttu ...

Rantalaitumilla nauta on lammasta parempi laiduntaja, sillä se menee lähemmäksi vettä ja jopa veteenkin.

Eläinten siirtämisen laitumille ja takaisin kotiin hoitaa paikallinen karjankuljetusliike ja yhteistyö on toiminut hyvin.

Maatiaisien kautta isäntä on saanut paljon uusia ystäviä. Hän kuuluu maatiaisyhdistykseen, mutta pääosin kontakteista on tullut muun kuin yhdistyksen kautta. Ihmiset ovat kasvavassa määrin kiinnostuneita maataisista.

...on on valtavasti hirveesti uusia ystäviä siis kaikki tää maataisaate sehän on levinny aika paljon koko ajan puhelin soi ihan joka päivä tulee joka uus puhelinsoitto...

Naapuriviljelijät suhtautuvat isännän mielestä hänen karjaan positiivisesti. Samoin eläinlääkäri suhtautuu kannustavasti kyyttöjen kasvattamiseen ja yhteistyö naapureiden kanssa toimii. Heinänurmea kasvattavilta naapureilta, jotka EU-tukisäädösten vuoksi paalaavat, mutta eivät itse tarvitse rehua, kyytöille saadaan rehua.

Karja elää perinteisesti kasvukauden mukaan. Vasikat syntyvät maaliskuusta alkaen ja keväällä karja päästetään mahdollisimman varhain laitumille. Lehmät imettävät vasikoitaan ja ruoho on ravintorikasta. Syksyä kohden tultaessa laitumien ravinto vähenee ja lehmät menevät umpeen. Sisäruokintakauden alkaessa vasikat erotetaan emistään.

Laidunkautena maatiaiset saavat ruohon lisäksi ainoastaan kivennäisiä. Talvet lehmät tulevat toimeen kivennäisillä ja korsirehulla, joka on tehty säilörehuksi tai kuivaksi heinäksi. Perinnebiotooppilaitumilla lisäruokinta on kielletty ja isännän mukaan karja tulee näin hyvin toimeen.

Isännän mukaan hänen karjansa yksilöt ovat vaikeasti käsiteltäviä, mutta laumana karjaa on helppo käsitellä.

...yksilönä vaikee käsitellä nää meidän kyytöt laumana helppo ...

Tila on sekä ympäristötuen että alkuperäisrotutuen piirissä. Hankalaa on, että karjasta saatava alkuperäisrotujen tuki on sidottu peltotehtaareihin.

...se on hölmö sinä suhteessa että se on sidottu peltotehtaareihin elikä se menee poikki siitä kuinka paljon sulla on pelto...

Tukien saamien ei kuitenkaan ole tilalla karjan pitämisen edellytys.

...mää pidin seitsemän vuotta ilman tukia...

Karjaa ei ole koskaan keinosiemennetty vaan lehmien joukossa on sonni. Isäntä tietää, että Tossavaisen karja on sisäsiittoista, koska se on lisääntynyt omassa keskuudessaan viisikymmentäluvulta lähtien. Eläimet kuitenkin lisääntyvät hyvin ja syntyvät vasikat ovat terveitä. Runsas vuosi sitten Nenosen karjasta ostetun sonnin jälkeläiset ovat kuitenkin isompikokoisia kun puhtaat Tossavaiset.

...Nenosen sonnin ja vähän käytän sitä mukaan ne pojat taas jotka synty siltä voin käyttää taas niitä tulee vähän uutta verta se on hyvä sen näkee niistä vasikoista kyllä ne on kookkaampia nytte se teki sen heti se tapahtui ihan heti...

Isännän mukaan hyvällä lehmällä on matalat jalat, pitkänomainen pää, suoraselkä ja hyvä utarerakenne. Lehmä ei saa olla lihava. Vanhimmat lehmät karjassa ovat poikineet yhdeksän kertaa ja ovat yksitoista vuotta vanhoja.

...mitä tuolla laitumella laiduntaa nää on semmosia puol puol tehosiä ei ole liian lihavia eikä liian laihoja...

Isäntä toivoo tulevaisuudessa voivansa keskittyä maatalaan ja karjanhoitoon ja vähentää työskentelyä muussa yritystoiminnassa. Erityisesti maatiaisten laiduntaminen kiinnostaa häntä.

...kaikista paras olis musta toi karjanpito ja laiduntaminen niillä se olis kaikista yksinkertaisinta jos sillai tulis toimeen ...

Kuva 82. Kainuunharma lammas ja kyyttölehmä (Kuva: Miia Karja)

Isäntä ei näe alkuperäisrotujen tulevaisuutta kovinkaan valoisana, koska eläimiä hänen mielestään kasvatetaan suurissa yksiköissä. Suuren yksikön tuhoutuminen tautien tai tulipalon takia hävittää suuren osan harvinaisesta karjasta. Maatiaispienkarjoja ja maatiaisia suurissa valtarotuisissa karjoissa hän pitää rotujen säilymien kannalta tärkeänä. Alkuperäisrotujen ja erityisesti kyyttöjen saamasta julkisuudesta hän on tyytyväinen. Maatiaiseläintuotteille hän uskoo löytyvän markkinoita, mutta se vaatii kovaa työtä ja eri tahojen yhteistyötä.

...varmaan vaatii kovan markkinoinnin kovan työn se kuka sen tekee niitä on kumminkin niin vähän se vaatis sellaista yhteiseen hiileen puhaltamista kailta yksi tila ei siihen pysty alkaan ...

...ei tarvis olla kun vähän parempaa sitä vois sillä tavalla markkinoida...

Yhtenä tulevaisuuden uhkana isäntä näkee EU:n kiristyvät määräykset.

Lammaskatraan isäntä aikoo uusia kokonaan. Nykyisten lampaiden tilalle hän aikoo hankkia tautivapaita lampaita (status M3) ja samalla aikoo tulevaisuudessa panostaa lampaiden lihantuotanto-ominaisuuksiin.

11.5 Maatiaiset lemmikkeinä

Helsingissä vuonna 1967 syntynyt maatiaislampaiden harrastajakasvattaja on ammatiltaan toimintaterapeutti ja neljän lapsen äiti. Perheen isä on myös taustaltaan helsinkiläinen ja tällä hetkellä kummallakin on työpaikka Helsingissä. Harrastajakasvattajan työ on puolipäiväistä ja lasten ja lampaiden hoitamiselle jää aikaa.

Vuonna 1999 perhe muutti maalle. Muutaman hehtaarin maatila sijaitsee aivan kaupungin ja junaradan läheisyydessä. Kaupunkitaustasta huolimatta maaseutu ja kotieläimet ovat pariskunnalle tuttuja, sillä kumpikin heistä on viettänyt lapsuudenkesät maaseudulla sukulaisten luona. Perheellä oli jo Helsingissä asuessaan muutama kesälammas ja vuohi ja kanoja ympäri vuodenkin. Tilalle lampaat, vuohet ja kanat tulivat kesällä 2000.

Kasvattaja on allerginen eläimille, mutta tulee omien sanojensa mukaan toimeen lampaiden kanssa, joilla on rasvainen villa, mutta lehmien tai hevosten kanssa hän ei pystyisi olemaan samoissa tiloissa.

Tilan pinta-ala on 6,2 hehtaaria, josta metsää on 0,2 hehtaaria. Kaupungin ja radan läheisyydestä huolimatta alue on maaseutua, jota nyt kaavoitetaan omakotialueeksi. Tavallisesti uuhia on ollut kolmesta viiteen, mutta nyt niitä on seitsemän. Lampolarakennus on vanha navetta, jossa aikaisemmat asukkaat ovat pitäneet lehtiä.

Tärkeintä suomenlampaiden kasvattamisessa on harvinaisen rodun säilyttäminen, vaikka maatalous onkin vierasta.

...oikeesti aika vieras kuitenkin tavallaan sellaisena sellaisena just sanoit taloutena tä on meille enemmän sellainen elämäntapa...

Maatiaisrotuiset kotieläimet sopivat parhaiten tilan olosuhteisiin ja jo lapsuudesta kasvattaja muistaa suomenlampaat ja myös hänen tuttavillaan on niitä ollut.

Suomenlampaat ovat hänelle selkeästi tuotantoeläimiä, joista saatavaa lihaa, villaa ja taljoja hän arvostaa. Lampaat ovat osa kasvattajan ja hänen perheensä elämäntapaa, jossa lapsetkin pienestä pitäen oppivat elämän perusasiat kuten sen, että ruoka ei tule kaupanhyllyltä.

Kuva 83. Harrastaja-kasvattajan uuhikatras (Kuva: Miia Karja)

...sillai lapsillekin ihan hyödyllistä tavallaan niin ku elämän perusasiat mistä ruoka tulee... lapsillekin selvä että osa menee teuraaksi ...

Kasvattajan mukaan lampaita hoitaessa tärkeää on kärsivällisyys, mutta liikaa ”paapominen” ja syöttäminen on pahasta.

Heinät saatiin haastattelu-kesänä omasta pellosta, mutta aikaisemmin ne on jouduttu ostamaan. Laidunta on omasta takaa. Traktorityöt on teetetty naapurilla, koska heillä itsellään ei ole koneita. Lampaille annetaan talvella heinän lisäksi kaupasta ostettua kivennäisrehua, ja kasvattajan äidin työpaikalta suurkeittiöstä Helsingistä lampaat saavat leipää, joka korvaa viljaruokinnan. Ainoastaan tiineille lampaille annetaan valkuaisrehua, soijaa tai hernetta. Lampaiden ruokinnassa vältetään teollisten rehujen käyttöä. Kesäisin lampaat laiduntavat pellolla ja metsässä, uuhet ja pässit eri laitumilla. Kasvattaja uskoo, että paremmasta ruokinnasta johtuen maatiaiset voivat nykyään paremmin kuin ennen vanhaan.

Kuva 84. Harrastaja-kasvattajalle lampaat ovat rakkaita perheenjäseniä, mutta myös lihan-, villan- ja nahkojen lähteitä. Lisäksi lähikoulun lapset sekä naapuruston lapset käyvät tutustumassa perheen eläimiin. (Kuva: Miia Karja)

Vaikka lampaat ovat tuotantoeläimiä, niihin suhtautuu yksilöinä ja lampaisissa on persoonia, joita ei haluta lähettää teurastamoon.

...ei mekään olla mitenkään rakastuneita sillä tavalla meidän lampaisiin kyllä me joka vuosi laitetaan niitä teuraaksi ja katotaan kuka laitetaan tänä vuonna sillä et kyllä se joku logiikka ja järki on päässä...

Aikaisemmin lampaat teurastettiin muutaman kilometrin päässä tilateurastamolla, mutta enää sinne ei oteta lampaita, joten tästä lähtien teurastukset tul-

laan hoitamaan huomattavasti kauempana. Pitempi matka teurastamolle lisää kustannuksia.

Maatiaislampaiden kasvattamisesta tulee enemmän menoja kuin tuloja.

Lampaista saatavat lihat syödään pääosin perhe ja sukulaisten voimin. Jonkun verran myydään esimerkiksi kasvattajan vanhempien työkavereille tai heidän kauttaan ja lihalla tuntuu olevan kysyntää. Tulevaisuudessa aiotaan myydä lihaa siinä määrin, mikä on mahdollista ilman, että joutuu maksamaan arvonalisäveroä (v. 2005 8500 euroa).

Kasvattaja ei yritä lihottaa lampaita vaan lähettää karitsat teuraaksi esimerkiksi silloin kun talja on sopivimman näköinen. Taljoja on omassa käytössä samoin kun niitä on sukulaisille ja ystäville jaettu lahjoina. Kasvattaja keritsee lampaat itse ja vaikka hän ei itseään pidä käsityöihmisenä muutaman huovutuskurssin hän on käynyt ja huovutustöitä tehtyä lähinnä omaan käyttöön.

Lampaiden lihantuotannolliset ominaisuudet eivät ole merkittävässä asemassa, kun valitaan lampaita. Kasvatuksessa suositaan pirteitä, pienikokoisia ja siroja lampaita, koska niiden uskotaan olevan terveempiä ja niiden ulkonäkö miellyttää kasvattajaa.

Kasvattajan mukaan suomenlampaalla on paljon hyviä ominaisuuksia joten hän ei halua jalostaa mihinkään suuntaa.

...olisin tyytyväinen jos säilytys tällasina...

Aluksi maaseudulla kasvattajasta tuntui, että ympäristön ihmisten oli vaikea ymmärtää heidän perheensä elämäntapaa.

...ei me nyt ihan hörhöjä olla mitenkään meillä on kaikki viimistä teknologiaa täällä muuten ja sit muuten eläinten ja luonnon suhteen ollaan tavallaan maatiaiskannalla se on kauheen vaikee joidenkin käsittää miten teillä on sit niin kun tietokoneet ja hohojaa...

Pitkään he olivat kyläläisten silmissä...*niitä helsinkiläisiä joilla on lampaita...*, mutta ajan myötä kun on tutustuttu puolin ja toisin paremmin ympäristön suhtautuminen on kasvattajan mukaan ollut myönteistä. Hän uskoo, että naapuriviljelijät suhtautuva heidän lammastouhuunsa asiallisemmin kuin esim. hevosharrastajiin. Tutustuminen paikkakuntalaisiin on tapahtunut pääosin lasten koulun ja esim. partioharrastuksen kautta.

Lähikoulusta koululaiset käyvät katsomassa lampaita samoin kuin käsityönopettaja tuo oppilaat katsomassa lampaiden keritsemistä ja villan karstaamista. Näin oppilailla on mahdollisuus nähdä, mistä lanka kaupan hyllyille tulee. Kontaktit kouluun ovat muodostuneet kasvattajan oman koululaisen kautta.

Muutenkin lähiseudun lapset ovat lampaista kiinnostuneita ja kasvattajasta on mukavaa, että lapsia käy lampaita katsomassa. Tärkeänä hän pitää, että vie-

raat ilmoittavat tulostaan, sillä lammaslaidun on aivan tienvarrella ja emäntä pelkää ilkivaltaa, jolta eläimet ainakin toistaiseksi ovat kuitenkin välttyneet.

Ongelmia kasvattajalla ei ole erikoisemmin ollut lampaiden kanssa ollut ja tarpeen vaatiessa hän ottaa yhteyttä eläinlääkäriin. Eläinlääkäri on myös ainoa virkamies, josta hänellä on kokemusta maatiaisasioissa. Hän tietää, että lammasneuvoja on sekä Tampereella että Uudellamaalla. Tampereen neuvojaan hän on ollut yhteydessä, kun olisi halunnut hankkia ruskeita lampaita eikä tiennyt mistä niitä olisi voinut kysyä. Emäntä on kuullut, että neuvojat ovat kiireisiä.

Kasvattaja maksaa maatiaisyhdistyksen jäsenmaksun ja lukee yhdistyksen lehdet ja nettisivut, mutta aktiivisessa yhdistystoiminnassa hän ei ole mukana. Maatiaisyhdistyksen kautta kasvattaja on saanut muiden lampureiden yhteystietoja ja soittanutkin heille, mutta muut tapaamiset pitkien etäisyyksien vuoksi ovat jääneet vähiin.

Kasvattaja liittää suomenlampaisiinsa monia hyviä hetkiä ja kauniita muistoja,

...no kauneimmat on nytkin tässä syksyllä kun ilta-aurinko paistaa tuolta pellon yli sit ne siellä kirmailee rauhallisesti ja määkii ja karitsoiden kasvu nyt aika hellyyttävää siitä ihan syntymästä sit just nää vanhemmat tutut jotka on niin kesyntyneet sillä tavalla että...

mutta ikäviä asioita ei paljoa hänen mukaansa suomenlampaiden kasvattamiseen liity. Ikävää on kuitenkin esim. karitsan kuoleminen.

Kuva 85. Harrastaja-kasvattajan perheessä on myös muutama suomenvuohi (Kuva: Miia Karja)

Lampaista ja peltoviljelystä kasvattaja ei saa alkuperäisrotutukea eikä muita-
kaan maataloustukia. Hän on tutustunut EU-tukiin ja niiden hakuprosessiin,
mutta pitää tukien hakemista suurena työnä verrattuna saatavaan hyötyyn.

Kasvattaja ei pidä tarpeellisena taloudellista tukea, sillä hänen mielestään
...se tavallaan voi taas vääristää sitä miksi niitä eläimiä....., mutta jos eläi-
miä pidetään *suomen ruokahuollon kannalta voi eri juttu...*

Jos eläinten pitämiselle asetetaan uusia velvoitteita kuten korvamerkit, terve-
ysohjelmat tai lantalan rakentaminen niihin pitäisi kasvattajan mukaan saada
jotain tukea esim. verohelpotusta niidenkin jotka eivät kasvata eläimiä tulon-
hankintatarkoituksessa. Kasvattajan lampaat eivät katraan pienuuden vuoksi
ole scrapie-ohjelmassa, koska siitä tulevat kustannukset pitää maksaa itse.

Tulevaisuudessakin pientilalla on vahva aikomus pitää lampaita.

*...ne on osa meidän perhettä eikä me niistä luovuta jos ei mitään katastrofia
tapahdu...*

Hänellä on tällä hetkellä viisi erisukuista pässiä ja hän ei aio osta katraaseen
uusia lampaita vaan lisää tulevaisuudessa lampaitaan mahdollisimman sulje-
tussa piirissä. *...kahdenkymmenen vuoden kuluttua millainen suljettu popu-
laatio joku ihan oman sorttinen...*

Kasvattaja toivoo lihan menekin kasvamisen mahdollistavan lampaiden mää-
rän lisäämiseen. Sisätilat navetassa kuitenkin ovat pienet ja tulevaisuudessa
hän yrittää järjestää karitsoinnin ajankohdan niin, että sisäruokintaa ja sisäti-
loja tarvitaan lampaiden kasvatuksessa mahdollisimman vähän.

Uhkana tulevaisuudessa tilalla on elintilan kaventuminen, joka johtuu raken-
tamisesta ja kaavoituksesta. Asutuksen siirtyessä lähemmäksi tilaa on pelko-
na, että naapurit valittavat esim. kotieläimistä tulevasta hajusta, mutta muuten
kasvattaja uskoo maataisrotujen arvostuksen vahvistuvan tulevaisuudessa,
vaikkakin hänen mukaan ainoastaan maataispiireissä osataan arvostaa lam-
pureita, joilla on pieni katras säilytystarkoituksessa.

11.6 Maataislehmät suurella karjatilalla valtarotui- sen karjan joukossa

Vuonna 1961 syntynyt emäntä on ollut miehensä kotitalalle vuodesta 1983.
Hänen lapsuudenkotinsa lypsylehmät olivat suomenkarjaa, jotka vähitellen
paremman lihantuotannon toivossa risteytettiin holstein-friisiläisiksi.

*...mutta kyllä se käytännössä on ollut niin 70 ja 80 luvulla kuitenkin että ko-
vastihan sitä on panostettu neuvonnan puolelta...*

1990-luvun alussa emännän veli otti kotitalan hallintaansa, luopui lypsyleh-
mistä ja perusti 200 lihasonnin kasvattamon.

Emännällä on maatalousalan koulutus ja hän on toiminut toistakymmentä
vuotta jalostustoimikunnassa keinosiemennyssonneja valitsemassa.

Karjan jalostaminen ja korkeatuottoisuus ovat emännälle tärkeitä asioita, mutta puheessaan hän korostaa myös eläinten hyvää hoitoa ja eläinten mahdollisimman hyviä olosuhteita. Tilan karjalla on talvellakin ollut jo parsinavetan aikana mahdollisuus ulkojaloitteluun. Emäntä ei myöskään myy eläimiä tiloille, joissa karjaa ei laidunneta.

...meillä sillä lailla yritetään hoitaa eläimet todella hyvin että niillä olis hyvät olot viihtyisää ja pidetään niistä huoli ...

Tila on ollut saman suvun hallinnassa 1500-luvulta lähtien ja suvusta on tehty tutkimusta ja sukukirja. Tilalla on aina ollut karjaa ja sukupolven vaihdoksen aikoihin 80-luvun alussa karja oli vielä suomenkarjaa ja suomenkarjasta risteytettyjä holstein-friisiläisiä. Suomenkarja hävisi erinäisistä syistä mm. heikon utarerakenteen takia ja karja muuttui holstein-friisiläiseksi lehmäostojen myötä.

...nythän se vasta on 90 luvulla taas uudestaan sillai heränny ihmisten kiinnostus siihen ...

Tilalla asuu emännän ja isännän lisäksi yksi aikuinen henkilö ja neljä alaikäistä lasta. Toimeentulonsa isäntäpari saa 95 % maataloudesta ja 5 % metsätaloudesta. Tilalla on vieraana työvoimana naapuri, joka on aikaisemmin ollut maatalouslomittaja.

Tilalla on peltoa 45 ja metsää 80 hehtaaria. Peltomaasta 10 hehtaaria on vuokramaata ja laidunta pelloista on 10 hehtaaria. Viidellä alle hehtaarin kokoisella metsäisellä talosta kauempana olevalla luonnonalueella laidunetaan ummessa olevia lehmii ja hiehoja. Nämä laitumet pääsevät mahdollisesti tulevaisuudessa erityistukialueiksi.

Kuvat 86a ja b. Monimuotoista karjaa (Kuva: Miia Karja)

Tilalla on kuutisenkymmentä holstein-friisiläis- ja ayrshire-lehmää ja joitakin liharoturisteytyslehmii. Tilan päätuotantosunta ja samalla ainoa tuotantosunta on maidontuotanto. Tilalla ei ole muuta yritystoimintaa. Sonnit rodusta riippumatta lähetetään emännän veljen lihasonnikasvattamoon.

Tilalla on uudehko lämmin makuuparsipihatto ja keväällä 2005 siirryttiin robottilypsyyn. Aikaisemmin oli ollut käytössä lypsyasema.

Alkuperäisen sukupuuttoon kuolleen suomenkarja tilalle Emäntä alkoi 90-luvun alussa kysellä uutta suomenkarjan lehmävasikkaa. Puhdasrotuista suomenkarjaa oli silloin kuitenkin vähän myynnissä. Kuusjoelta saatiin länsisuomen- ja pohjoissuomenkarjan risteytyshieho, joka osoittautui todella hyväksi lypsäjäksi ja menestyi näyttelyissään. Ensimmäisen lehmän jäljiltä tilalla on puhdasrotuisia länsisuomen- ja pohjoissuomenlehmä.

Kiinnostusta maatiaisiin emäntä perustelee lapsuuden kodin länsisuomenkarjalla. Hänen äitinsä taas on siirtokarjalaisia ja sillä on oma yhteytensä kyytöihin. Lapinlehmien pitämiselle ei ole perusteista lapsuudesta tai taustasta, mutta niiden emäntä sano olevan luonteeltaan kaikkein ihmisystävällisimpiä ja mukavampia. Ja hän tietää, että isännänkin, joka ei maatiaisista erikoisemmin ole innostunut, mielestä lapinlehmät ovat helppoja ja mukavia käsitellä.

Emännän mukaan tärkeintä maatiaisrotuisten lehmien pitämisessä on rotujen säilyminen.

...no tietysti se on ihan sekin että mä olen kerta kaikkiaan sitä mieltä että Suomesta ei sai tämä rotu loppua niitä ihan se että niitä nyt halutaan sen takia pitää että se rotu säilyy ...

Emäntä arvostaa myös maatiaisten valtaroduista poikkeavaa luonnetta. Ne ovat hänestä ihmisistä kiinnostuneempia ja reippaampia kuin valtarotuiset lehmät.

...mut kyl ne jollain lailla semmosia erilaisia on luonteeltaan kuitenkin kuitenkin että ne on ehkä kiinnostuneempia ihmisestä kun noi muut rodut ...

Kuva 87. Tilan maatiaisvasikoita holstein-friisiläisvasikoiden seurassa (Kuva: Miia Karja)

Karja on korkea tuottoinen ja näyttelyissä ovat menestyneet niin suomenkarjan kuin valtarotujenkin lehmät. Tilalta on myyty maatiaislehmiä muualle ja sonneja keinosiemennykseen. Suomenkarjanlehmille samoin kuin muullekin karjalle on tehty alkionhuuteluja. Maatiaisten maito menee samaan tankkiin kuin muidenkin lehmien ja sitä ei koskaan erotella esimerkiksi omaan käyttöön.

Emännän mukaan maatiaista pitäminen kannattaa, kun lehmä poikimisen jälkeen lypsää parikymmentä litraa maitoa. Maatiaislehmät ovat tottuneet robotille samoin kuin muutkin lehmät. Poikkeuksena on kuitenkin tiukkalypsyinen kyyttö, jota ei robotille voida panna vaan se, kun tuottaa ainoastaan neljä viisitoista litraa päivässä, saa imettää vasikkaansa.

Maatiaislehmällä on emännän mukaan monia hyviä ominaisuuksia, kunhan maidontuotanto on riittävä.

...on niitä jotain yksilöitä ollut mitkä on heikkoja mutta mutta että sitten myös tää että se maidontuotanto olis riittävä kyllähän se siitä sitten noin kokonaisuutena tekee sen hyvän eläimen ...

Länsisuomenlehmistä löytyy emännän mukaansa hyviä lypsäjiä, mutta itäsuomen- ja pohjoissuomenlehmien arvo on jossain muussa kuin maidon tuotannossa. Tuet toisaalta taas jonkin verran parantavat niiden asemaa.

...no se on nimenomaan tää että koetaan tärkeeksi se suomalainen karjarotu perimä pystyttäs säilyttään tässä mutta jos niistä ei mitään tuloo tuottoa tule eihän niistä sitten tietysti pidettäis ainakaan noin montaa noinkin montaa lehmää ...

Tilan suuressa karjassa maatiaislehmien hoito ja ruokinta ei voi poikkea muun karjan hoidosta ja ruokinnasta.

...ei se poikke ei se tällaisessa karjassa voi poiketa siinä ne on kuin muutkin...

Emännän mielestä kaikki lehmät tulee ruokkia hyvin rotuun katsomatta, jos haluaa niiden lypsävän, mutta hän on huomannut, että jos suomenkarjan hiehot ruokkivat samalla tavalla kuin holstein-friisiläisrotuiset niin ne lihovat.

Eri rotujen laiduntaessaan emäntä on huomannut sellaisen eron, että maatiaiset liikkuvat laitumella valtarotuja enemmän ja ovat innokkaita seuraamaan ihmistä. Lypsyrobotista johtuen laidunten tulee sijaita lähellä navettaa, jotta lehmillä on lyhyt matka kulkea lypsylle ja takaisin ja siitä johtuen kauempana sijaitsevilla ranta- ja luonnonlaitumilla ei lypsyssä olevia lehmiä voi pitää.

Pahoja potkureitakin löytyy myös enemmän kuin muista roduista

...no niistä huonoista mä sanoisin että kyllähän toiset niistä potkii railakkaasti kun ensimmäisen kerran poikiikin totta kai niitä löytyy muistakin roduista mutta hyvin harvon ...

Välttämättä emäntä ei tuomitse hankalasti lypsettävää hiehoa teuraaksi vaan ensimmäisenä vuonna lypsyn sijaan vasikka saa imeä emäänsä ja toisena vuonna lypsy jo tavallisesti onnistuu.

...hiehona ei lypsetty jätettiin vasikka mukaan kun toisen kerran poiki sai jo lypsettyä...

Kuva 88. Kyyttövasikka emänsä kanssa (Kuva: Miia Karja)

Emännän mukaan maatiaisrotuiset eläimet antavat tilasta positiivisen kuvan ulospäin. Maatiaislehmät karjan joukossa herättävät kiinnostusta ohikulkijoissa, tutuissa niin kuin vieraissakin. Niistä kysellään ja niitä käydään katsomassa. Ympäristön suhtautuminen tilan maatiaisrotuisiin lehmiin on taustasta riippuvaista.

Emännän mukaan monet maanviljelijät hämmästelevät, miten pidetään tuottamattomia lehmiä korkeatuottoisessa karjassa ja samanaikaisesti muut ihmiset ihastelevat, kun joku haluaa säilyttää harvinaista alkuperäiskarjaa.

...se herättää ihmetystä minkä tähden te noita täällä pidätte et kyl se välillä tuntee itsensä semmoseksi omituiseksi että kun halutaan pitää niitä sellaisia häivähdyksiä välillä tulee...

Ihmisten asenteilla ei kuitenkaan ole sanottavasti vaikutusta emännän toimintaan maatiaisrotujen parissa.

...ei se oikeastaan mun tekemisiini ainakaan kun mä haluun että niitä mulla on niitä sit on sanoo toiset mitä hyvänsä onhan se tietysti kiva tunne jos joku näkee sen positiivisena...

Maatiaisrotuisia eläimiä osataan kysellä myös ostotarkoituksessa. Erityisesti itäsuomenkarjan eläimistä ollaan kiinnostuneita ja niitä haluttaisiin ostaa. Emäntä myy alkuperäisrotuisia eläimiä sekä lemmikeiksi että tuotantoeläimiksi ja ottaa mahdollisimman hyvin selville minkälaisiin olosuhteisiin

eläimet joutuvat. Lemmikeiksi soveltuvat ne yksilöt, joiden maidontuotanto on pieni ja toisaalta suurempi tuottoiset myydään tuotantoeläimiksi.

Emäntä ei tarvitse koulutusta tai neuvontaa maatiaiseläimiin liittyvissä asioissa, sillä hän tuntee monia suomenkarjan kasvattajia ja saattaa tarvittaessa ottaa heihin yhteyttä. Tuttavuuksia on syntynyt karjanäyttelyissä ja Alkuperäiskarja ry:n tapaamisilla. Suomenkarjan kasvattajaverkostoa hän pitää tärkeänä, koska joskus tulee esimerkiksi tarve saada korvauseläin tukieläimen tilalle ja kyseleminen on helpompaa kun tuntee muita kasvattajia. Yhteistyö muiden maatiaisten kasvattajien kanssa on ajatusten ja kokemusten vaihtoa ja eläinten ostoa, myyntiä ja välitystä.

Alkuperäisrotu ry:n lemmikki- ja metsälehmätouhuja emäntä piti hömpötyksinä ja hän oli kuullut, että länsisuomenkarjalle on suunnitteilla oma yhdistys. Emännän mukaan maatiaislehmät ovat koko historiansa ajan olleet maidontuottajia ja sitä niiden pitää olla tulevaisuudessakin. Erityisesti hän harmittelee itäsuomenkarjan tuotanto-ominaisuuksien katoamista ja jalostuksen häviämistä.

...siinä alkuperäiskarjatouhussa on mun mielestäni vasta vähän omituista hömpötystä kyllä osittain että osahan on sitä mieltä että niitä lehmii ei tarvi todellakaan lypsää pitäis olla ihan vaan imettäjinä tämmösiä metsälehminä mä en kuitenkaan sitä mieltä ole...

Tilalle on maatiaislehmiä ostettu lopettavista karjoista. Suomenkarjoistaan luopuvat henkilöt osaavat soittaa suoraan emännälle ja kysyä, ottaisiko hän lehmät, kun ne muuten joutuvat teurastamoon.

...meillä on just sen tähden jotenkin säählitti se joutu teurastamoon näin niitä on kertyny ...

Suomenkarjan jalostukseen liittyvissä asioissa emäntä on saanut apua jalostuskonsulentilta, joka suhtautuu myönteisesti suomenkarjaan samoin kun Alkuperäiskarja ry:n tapaamisilla tutuksi tulleelta ”suomenkarja-asiantuntijalta”. MTT:n ja JSK:n yhteistä EVA-ohjelmaa (sukusiitosta arvioiva ohjelma) hän pitää myös hyvänä. Tilalla on oma typpisäiliö ja siihen tilataan ajoissa tarvittavaa siementä. Yleensä yhteistyö jalostuspuolen kanssa on toiminut hyvin. Ainoastaan jalostusyhdistysten johtajien suhtautumista suomenkarjan sonnien hankkimiseen keinosiemennykseen emäntä arvostelee.

... kyllä noitten keinosiemennysjohtajien suhtautuminen suomenkarjaan hyvin semmonen niin kun siis sanotaan että pitävät sitä aika lailla mitättömänä ja jos ei karjanomistajat itse pitäis huolta ja koittais näitä asioita viedä eteenpäin ne jäis kyllä ihan unohduksiin ...

Emännän mukaan maatiaiset eivät tuo hänelle ja hänen perheelleen varsinaista taloudellista hyötyä vaan lähinnä vaihtelua, virkistystä ja iloa. Hänen mielestä suomenkarjassa kuten kaikissa roduissa on mukavia yksilöitä.

...mun mielestä niitä ei saa suututtaa komennella että yleensä ne on vasikka-na kovin seurallisia täytyy vaan seurustella niitten kans ahkerasti ja jatkuvas-ti pienestä saakka ja sillä lailla koittaa vähän juonien ja luovien asioita niille ei mitenkään sillai väkipakolla ...

Erityisesti näyttelyissä käytetyistä lehmistä tulee perheenjäseniä ja mukavia muistoja suomenkarjan lehmistä näyttelyissä on jäänyt koko perheelle. Ylei-sön kiinnostus erikoisen näköisiä eläimiä kohtaan on toisinaan ollut suurta. Emännän mukaan näyttelyissä olleita lehmiä on erikoisen vaikea laittaa teu-raaksi, koska lehmät ovat tottuneet menemään autoon kun on lähdetty näytte-lyyn.

...näyttelyssä se herätti ihan mahdotonta huomiota ja mielenkiintoo siellä siellä oli jatkuvasti lauma ihmisiä kysymässä että mikä tää on ja mistä täm-mönen on tullu sitä kuvattiin se oli sellainen tolkuton mielenkiinnon kohde meidän tyttö meinas vallon hermostua tietenkin se oli ujo sillai vastaila kaikkiin kysymyksiin se nyt ainakin on tämä joka ei lypsä kauheesti se on hirveen kurja laittaa teuraaksi sellainen eläin minkä kans on paljon näytte-lyssä oltu rotu kun rotu se on kun ne on tottunu meneen autoon lähteen näyt-telyyn ...

...ne ovat ikään kuin heidän nimikko eläimiään tää Kirsikka lehmä on tän meidän yhden tytön lehmä ja sitten PSK:t on taas tän vanhemman tytön sillai erityislemmikkejä...

Joskus myös joku mukavan näköinen maatiaissonni saatetaan jättää kotiin lemmikiksi.

...jätetty joku tänne kotiin ihan sillai lemmikiksikin joku hauskan näköinen PSK välillä on ollu tossa nytkin on yksi sellainen vasikka...

Kuva 89. Näyttelykehässä Tampereen Farmari-messujen aikaan 2005 (Kuva: Miia Karja)

Yhteiskunnan suhtautuminen alkuperäisrotuihin on emännän mukaan parantunut vuosien mittaan.

Tila sijaitsee EU-tukialueella B ja on sitoutunut ympäristötukijärjestelmään vuonna 2000 ja erityisympäristötukisopimus on tila tehnyt alkuperäisrotujen kasvattamisen osalta. EU-tukipapereihin on merkitty kuusi länsisuomenlehmää, kaksi pohjoissuomenlehmää ja yksi itäsuomenlehmä.

Uudesta pihattonavetasta ja lypsyrobotista johtuen tuetkaan eivät tee maatiaisten kasvattamista kannattavaksi tilalla. Alkuperäistukien loppuminen vähentäisi maatiaisten määrää emännän mukaan tilalla, mutta missään tapauksessa niistä kaikista hän ei luopuisi.

...ei ne kaikki meiltä kyllä lähde missään tapauksessa mutta kyllä ne oletettavasti vähenis vaikka eihän se käytännössä se raha eihän se jos ei se lehmä paljon mitään lypsäkkään eihän se siitä kannattavaa tee toi tuki...

Isännälle tuet sen sijaan ovat tärkeä asia kasvatettaessa alkuperäisrotuja.

(tuet)...no siis henkilökohtaisesti mulle se ei ratkaise meidän isännälle se merkkää paljon hän ei myöskään hirveesti niitten kannalla ole mä niitä meillä haluan kaiken eniten pitää ja tytöt varmaankin myös ...

...nyt kun tuki kuitenkin nousi hänkin (isäntä) oli sitä mieltä että jatketaan ...

Emäntä pitää ristiriitaisena sitä, että tukikelpoisia ovat toisen polven eläimet, vaikka taustalta löytyisi suomenayrshireä tai holstein-friisiläistä. Geenipankkiin taas kelpaavat ainoastaan eläimet, jotka koko tiedetyltä taustaltaan ovat puhdasrotuisia.

...kyllä sitä mun mielestä voi lemmikeillekin antaa mutta sit toisaalta mä olen nyt ihmetelly alun perin sitä et kun sitä saa toisen polven eläimiin vaikka siellä on friisiläinen tai ayrshire takana kun emän ja isän emä sitä rotua on tukikelpoinen eläin...

Alkuperäisrotujen eläinmäärät ovat tällä hetkellä niin pieniä, että emännän mielestä tukikelpoisia pitäisivät olla myös suomenkarjan risteytykset, vaikka hän ei niitä henkilökohtaisesti tarkoituksella menisikään tekemään. Monen hänen tämän hetkisen puhdasrotuisen suomenkarjalehmänsä taustalta löytyy ostettu sekarotuinen lehmä, vasikka tai hieho.

...keskenään suomenkarjarotua mää jotenkin aattelen että ne on suomenkarjaa vaikka tyypit on menny sekaisin...

Maatiaisrotujen säilymisen kannalta emäntä piti tärkeänä tukia, koska tukien kautta kasvattaja saa tuloja pienituloisista maatiaislehmistä. Tuet edesauttavat luomaan mielikuvaa alkuperäisrotujen pitämisen kannattavuudesta.

Kaikenlainen positiivin kannanotto, tunnetuksi tekeminen ja näkyvyys tiedonvälityksessä ovat emännän mielestään tärkeitä asian eteenpäin viemisen kannalta. Emäntä uskoo kiinnostuksen maatiaiseläimiin lisääntyvän ja eläinmäärän nousevan.

Kuva 90. Yksi tilan kyytöistä (Kuva: Miia Karja)

Maatiaislehmät ovat koko historiansa ajan olleet maidontuottajia ja niitä niiden emännän mukaan pitää olla tulevaisuudessakin. Kaikkein tärkeimpänä emäntä pitää sitä, että maatiaislehmät lisääntyisivät tuotantoeläiminä, mutta säilymistä edesauttavaa myös maatiais lemmikkeinä, maatilamatkailussa ja kotieläinpihoilla.

Emännälle on tärkeää, että tulevaisuudessakin heidän karjassaan on maataisrotuisia lehmiä. Määrän hän ei usko kasvavan, koska lypsyröbotti oli kallis investointi ja navetassa ei voi pitää montaa vähätuotoista lehmää. Hän toivoo, että lähistöltä löytyisi vanha navetta, jossa maataislehmiä voisi pienemmin kustannuksin kasvattaa. Siellä ne voisivat imettää omat vasikkansa eivätkä veisi tilaa parempi tuottoisilta lehmiltä navetassa.

...käytännössä niin että se on sillä lailla kallis investointi täytyy lehmistä tulla maitoo ei voi montaa näitä vähälypsyisiä lehmiä pitää ...

...ei ainakaan lisätä noita alkuperäiseläimiä mutta kun sitä sillai mää ajatellen ois ois yks hyvä vaihtoehto että saatas vaikka tästä läheltä joku semmonen vanha navetta missä vois niitä si pitää...

Suoranaisia uhkia maataislehmien pitämiselle emäntä ei heidän tilallaan koe olevan ainakaan vielä moneen vuoteen. Tilan neljästä lapsesta varsinkin vanhin 16-vuotias poika on kiinnostunut lehmistä ja karjanjalostuksesta ja on todennäköinen tilan jatkaja. Poika on kuitenkin sitä mieltä, että vähätuottoiset kyytöt ja lapinlehmät vievät tilaa navetassa ja ovat turhia tuotantoeläimiä. Emäntä kuitenkin puolustaa maataisia ja uskoo pojankin hyväksyvän ne kunhan ne saataisiin eri navettaan viemästä tilaa holstein-friisiläisiltä. Myös

nuorin 9-vuotias tyttö on kiinnostunut lehmistä. Sukupolvenvaihdos todennäköisesti tulee olemaan uhka maatiaislehmien olemassaololle, mutta siihenkin menee vielä monta vuotta.

Tilalla ei aiota kehittää maatiaiseläimiin liittyvää yritystoimintaa, mutta emäntä uskoo, että jossakin saataisi olla markkinoita maatiaistuotteille. Tulevaisuudessa saataisi emännän mielestä olla mahdollisuuksia maatiloilla valmistettavilla suomenkarjan maidosta tehdyillä tuotteilla. Mukaan kuvioon voisi liittää esimerkiksi luomutuotannon. Ulkomailla hän tietää tällaista toimintaa olevan.

... jonkunlainen kuluttaja kunta olis sellaiselle jos ois vaikka sanotaan no tietysti luomu ja luomu tyylillä ruokittu ja ois vaikka heinällä viljalla ja tälläi ja sit vielä suomenkarja vois olla jotain markkinoita sellaiselle...

Vastuussa maatiaisten säilymisestä hänen mukaansa ovat karjankasvattajat ja jalostusjärjestelmä ja valtiovallan vastuu tulee tukien muodossa.

11.7 Värillisiin suomenlampaisiin erikoistunut lampuri

Isäntä on syntynyt 1948. Perheeseen kuuluu tilan ulkopuolella töissä oleva vaimo ja viisitoistavuotias koulupoika. Kansakoulun lisäksi isäntä on suorittanut metallialan ammattiopinnot.

Isännän kotitilalla on lampaita ollut aina. Aikaisemmin niitä oli 20 – 30. Isännän mummu oli käsityöihminen, joka hyödynsi värillisten lampaiden villaa lukuisissa tekstiileissä. Kotona oli lampaiden lisäksi muitakin kotieläimiä, mutta isäntä luopui lehmistä samoihin aikoihin, kun hän osti kotitilan.

Tilan isäntä osti vuonna 1980 ja lähellä sijaitsevan kotitilansa kolme vuotta myöhemmin. Tällä hetkellä hänen tilallaan on lampaita lähes neljäsataa.

Lampaissa isäntää kiinnostavat erityisesti värilliset suomenlampaat ja niistä saatava villa. Kiinnostuksen alkulähteet ovat isännän kotona, jossa villaa, villalankaa ja käsitöitä arvostettiin.

Kuva 91. Haastatellun lampurin lampaita (Kuva: Miia Karja)

...lampurit on omia persoonoitansa se on semmonen elämäntapa....

Kahdeksankymmentäluvun alussa lampurit paikkakunnalla olivat harvinaisia. Alusta alkaen isännän tarkoituksena on ollut värillisten lampaiden kasvattaminen ja aluksi hän haki niitä eri puolilta Suomea ja vähät välitti siitä, että lammasneuvoja kehotti häntä keskittymään valkoiseen lampaaseen. Siihen aikaan värillisiä lampaita oli harvassa ja nekin isännän mukaan pienillä paikoilla sukusiittoisia.

Elannon lisäksi lampaat ovat isännän ja hänen perheensä elämässä keskeisellä sijalla.

...niitä on semmosia kesyjä jotka köpöttelee perässä on niin kuin ihmisen...

Isäntä ei pidä lammastaloutta kannattamattomana *...kun verrataan niin ku työhön sitä kyllähän se kun se lammas on sikäli helppo nythän saa näistä sen tuen kautta sen hyödyn*, mutta monimutkaisemmaksi homma on muuttunut EU:n myötä.

Uudistettaville avohakkualueille, jossa laidunnetaan lampaita saa isännän mukaan lähes saman tuen kuin pellolle. *...lammas ei syö koivua eikä kuusta eikä mänty...* Tällaisiin paikkoihin isäntä vuokraa lampaita. Jos lampaat kalvavat puita niillä silloin isännän mukaan on ruuasta puutetta *...kahdeksan emää karittoittensa kanssa hehtaarille...* ja toisaalta lampaista pitää karsia pois ne, joilla on huonoja opittuja tapoja.

Isännän lampaita on monilla eri laitumilla perinnebiotoopeilla, kaupungilla ja monilla yksityisillä ihmisillä. Itsellä hänellä on lähes 40 hehtaaria verkkoaidattua laidunta.

...kuin kaupungin imagon kannalta hienoo ...

Villasta isännän mukaan maksetaan huonosti. Ruskeasta villasta saa paremman hinnan, mutta valkoinen ja huonompilaatuinen menee lähes ilmaiseksi. Matkat isoille kehräämöille ovat pitkät. Pyysaloon, jonne on 600 km, isäntä vie villaa pakettiautolastillisia.

...nää paikalliset jotka osataa ne vie sen ihan ilman ei kannata muuta pistää kun palaan palaan...

...ruskee villa se on kaikkien kalleinta se on melkein kilon pistää sitä tavallista kolme kiloo semmonen suhde siinä on...

Lähinnä sijaitsevaan kehräämööseen isäntä on myös villoja myynyt, mutta siellä villoista ei makseta rahaa vaan ne vaihdetaan lankoihin tai pitemmälle jalostettuihin tuotteisiin kuten mattoihin ja raanuihin. Vaihtotuotteita isäntä on myynyt edelleen.

Isäntä lahjoittaa villoja myös 4H-kerholaisille huovutustöihin ja kotiteollisuuskoululta oppilaat käyvät keritsemässä lampaita ja koululle myös ostetaan villaa.

Tilalla ei ole sääntöjen ja määräysten mukaisia teurastustiloja, joten lampaat suoraan kuluttajille myydään elävinä. Lampaista teurastetaan monissa eri paikoissa kuten tilateurastusautossa ja pienteurastamoilla ja tila on ollut myös teurastamon sopimusasiakas.

Teuraskuntoisen lampaan pitää olla 12 – 23,5 kilon painoinen rasvaton, mutta ei laihakaan. Karitsan lihaa isännän mielestä arvostetaan liikaa ja toisaalta isojen lampaiden lihaa halveksitaan. *...isompi pässi kyä sen jos palvauttaa kyä se parempaa on kun karitta vaikka sanotaan että karittan liha on hyvää ei kai mutta sitä on vaan niin vähän se menee tavallaan hukkaan koko henki....*

Taljoille tulee nykyään paljon hintaa korkeista käsittelykuluista johtuen ja samanaikaisesti ulkoa tuodaan halpoja taljoja.

Kokemuksesta isäntä tietää, että eläinlääkäreillä ja lomittajilla on liian vähän tietoa lampaista.

Lampaiden riesana ovat monet pedot kuten sudet, karhut, ilvekset ja kotkat....*vuonnakin 10 tuhannen euron ylittekin pistin hakemuksen niistä korvauksista en mä mitään saanu...*Aikaisemmin petoasioita hoitivat poliisit ja silloin suhtautumin isännän mukaan oli asiallista, mutta nyt petovahinkoja katsomassa käydään maataloustoimistosta ja *...eihän ne lähre lammasta kattoon...*

Yhteistoimintaa lampureiden kesken on teuraskuljetuksissa, jotta auto saadaa täyteen, pitää lampaista hakea useammalta kasvattajalta. Yhteistyötä tehdään myös pässien vaihdossa, keritsemisessä ja lomituksessa.

Lammasneuvojista isännällä on vain hyvää sanottavaa, sillä heillä on hänen mukaansa oikea asenne lammastaloutta kohtaan.

Kuva 92. Värikäs lammasmaa (Kuva: Miia Karja)

...se on vain lammas ei se siitä paljon kummene vaikka sille tekis mitä se on tuotantoeläin mutta ei ole sama sillä lailla kun monella muulla tuotantoeläimin sitä ei pysty teollistaan...

Tilalla käy lapsia kauempaakin katsomassa lampaita ja allergiset lapset saattavat olla lampaiden läheisyydessä.

...allerginenkin mukula pysyy oleen tuolla lampolassa...

Heinät lampaille teetetään urakoitsijoilla naapureiden pelloilta. Heinämaata on tarjolla paljon. Omia koneita heinän tekoon ei kannata ostaa ja toisaalta työntekijöistä heinätalkoisiin on myös pulaa. Lampailla heinää kulu paljon, sillä

... parhaaseen aikaan viis suurpaalia tommonen 1000 kiloo 5000 kiloo päiväs heinää...

Korvamerkkejä isäntä pitää hankalina. Ne jäävät verkkoaitaan kiinni ja lampaiden korvat menevät rikki ja tulehtuvat.

...kamala räkki eläimelle se on juuri kun pientä mäkäräisiä on näillä aluilla varsinkin pikkusta karpästä joka kalvaa sitä veristä...

Isäntä odottaa uusia alumiinisia norjalaisia merkkejä, jotka ovat halvempia-kin.

Tilan uuhet karitsoivat kesällä laitumella, ja karitsa selviävät ulkona lähes täysin ilman ihmisen apuakin. Lampaita pidetään muutenkin mahdollisimman pitkään ulkona, sillä sisätilat vanhassa lampolassa ovat pienet ja lampaiden ruokkiminen ulos on helpompaa. Vasta myöhään syksyllä ne pääsevät suojaan sisätiloihin.

Hyvä suomenlammas on isännän mukaan lihaksikas ja villan kasvun pitää olla hyvä. Hyvä lammas on myös hyvä emä ja hyvä imettäjä. Tilalla on pyritty siihen, että uuhet poikisivat vain kaksi karitsaa kerralla, sillä silloin emo pystyy hoitamaan karitsoiden ruokinnan.

Tilalla on 148 uuhien kiintiö. Isännän mukaan olisi hyvä, jos lampaita ei tarvitsisi lisätä ihan joka vuosi vaan elannon saisi villasta.

Isäntä suhtautuu positiivisesti tukien kehitykseen tulevaisuudessa samoin kuin lampaanlihan markkinoihin.

... ens vuonna pitäisi olla jo paremmat tuki tukiolotkin...

Lihan menekkiä kasvattaa suureneva muslimiväestö.

Suurimpana uhkana tilan toiminnalle isännän mukaan ovat lampaita ahdistelevat pedot.

...mä lyön hanskat tiskiinkin aika pian ei tällä kurilla ei tule mitään ko ei niitä lammasta ei pysty valvoon ainakaan mä en pysty sitä sisällä ruokkiin sitä ruokaa ruokaa rahjaan ei siitä tule mitään pihallahan ne täytyy lampaat olla....

Tilan poika on innostunut lampaiden kasvatuksesta, mutta isäntä ei häntä kannusta, sillä

...että mä sanon että tämmöseen kannata leikkiä...

Kysyntää lampailla uskoo isäntä olevan tulevaisuudessa erityisesti maise-manhoitokohteissa.

11.8 Koulutila

1970-luvun alussa syntyneen koulutilan edustaja on toiminut karjan kanssa pienestä lähtien. Jo tuolloin suomenkarja oli hänen lehmärotunsa. Hänen kotitilaltaan viimeinen suomenkarjan lehmä lähti -70-luvun loppupuolella. Reilun kymmenen vuoden tauon jälkeen tilalle ostettiin ensimmäiset uudet suomenkarjaeläimet. Ne hankittiin Kangasalan maatalousoppilaitoksesta Lihasulasta, jossa haastateltu tuolloin opiskeli maatalouden perustutkinto-linjalla. Tuohon aikaan Lihasulassa oli pelkästään suomenkarjaa. Ensimmäis-ten suomenkarjalehmien ostamisen jälkeen niitä alettiin pikkuhiljaa lisätä haastatellun kotitilalla. Haastattelemamme henkilö ehti olla yhden talven karjanhoitajana Lihasulassa ennen kuin koko koulu lopetettiin ja karja hävi-tettiin.

Haastatellun suomenkarjainnostus on lähtenyt kotoa, mutta saanut lisäpontta opiskelusta Lihasulassa, jossa sai touhuta puhtaan suomenkarjan kanssa. Koulutilan edustajan mukaan suomenkarja ja erityisesti länsisuomenkarja on ollut aina hänen rotunsa. Toimiessaan Lihasulan koulutilalla karjanhoitajana ja tehdessään työharjoittelunkin siellä, haastateltu sai kokemusta työskente-lystä kouluympäristössä. Kun Lihasulan koulutila lopetti toimintansa, toimi hän lomittajana. Näiden työkokemusten siivittämänä ja koska hän oli saanut kokemusta nuorten opastamisesta ja opettamisesta, hakeutui hän töihin ky-seessä olevalle koulutilalle vuonna 1998. Haastateltu on kiinnostunut kouluti-lalla työskentelystä myös sen takia, että *”sit tosiaan kun talon väki ei pistäny hanttiin täs suomenkarjan osalta ni se oli taas sit yks minkä takia mä oon täällä ollu”*.

Haastatellun henkilön kotitila on ollut 1500-luvun puolesta välistä heidän suvullaan. Tila on ollut lypsykarjatila noilta ajoilta saakka. Lehmiä tilalla on ollut kymmenen. Vuosikymmenten saatossa lapsille tilaa jaettaessa, tilan peltopinta-alaksi oli muodostunut kahdeksan hehtaaria. Metsää tilalla on 30 hehtaaria. Tilalla on 1900-luvun alussa tehty hirsinavetta. Pienen peltoalan ja suurten investointitarpeiden vuoksi haastateltu ei uskaltanut jatkaa karjanpi-toa kotitilalla. Karjanpito kotitilalla lopetettiin vuonna 1999. Jo isovanhem-mat olivat alkaneet silloisen trendin mukaisesti siementää tilan suomenkarjaa holstein-friisiläisillä. Siihen aikaan tilalla oli vielä valio-suomenkarjalehmä. Vain yksi ja jo edellä mainittu suomenkarjalehmä oli säilynyt tilalla ja sekin laitettiin pois 1970-luvulla, jolloin haastatellun henkilön vanhemmat puoles-taan hankkivat ayrshire-lehmiä.

Kuva 93. Koulutilan lehmät pääsemässä laitumelle (Kuva: Miia Karja)

Näin suomenkarja väistyi kunnes haastateltu alkoi hankkia niitä uudestaan kotitalalleen. Vanhemmat suhtautuivat aluksi hieman epäilevästi suomenkarjaan. Haastatellun kertoman mukaan suhtautuminen kuitenkin muuttui suomenkarjan ominaisuuksien tullessa tutuiksi: *”kun ne olivatkin yllättävän terveitä ja helpot poikimiset ja tällai niin ja kumminkin maitoo tuli ihan kohtalaisesti niin kyllä se muuttu se ajatusmaailma sitten”*. Lisäksi haastateltu kertoo, että hänen vanhempansa varmaan huomasivat myös suomenkarjan luonteen; sen, että ne ovat omia persoonia. Suomenkarjaa olikin tilalla valtarotujen joukossa loppuun asti. Omalta kotitaltaan haastateltu vei ensimmäiset suomenkarjaeläimet koulutilalle: kaksi lehmää ja kolme lehmävasikkaa.

Koulutilalla on takanaan vähän yli 100 vuoden historia. Koulutilan toiminta on aloitettu aikoinaan vuokratilalla. Sittemmin koulun säätiö osti vanhan tilan, jossa koulu on siitä lähtien toiminut. Koulutilan perustamisen aikoihin koulun karja oli suomenkarjaa. Haastatellun mukaan saattaa olla todennäköistä, että siihen aikaan myös koulutilan karja oli sekarotuista. Tilalla oli suomenkarjaa vuoteen 1965 saakka, jolloin Ruotsista tuotiin kaksi holsteinfriisiläislehmää. Rotu alkoi vaihtua, kun samaisena vuonna koulutila sai myös ayrshire-yhdistykseltä tai joltain karjakerholta yhden ayrshire-vasikan. Vuonna 1975 uuden navetan valmistuessa viimeinen suomenkarjalehmä lähti

koulutilalta, kunnes vuodesta 1999 suomenkarja alkoi palata koulutilalle haastatellun henkilön myötä. Syksyllä 2005 koulutilalla oli 24 lehmää, joista noin puolet valtarotuisia (suomenayrshire, holstein-friisiläinen) ja toinen puoli suomenkarjaa (LSK, PSK ja ISK).

Koulutilalla opiskelee yli 200 opiskelijaa. Sekä opiston että instituutin koulutustarjonta on laajaa: opiskella voi maatalousalan lisäksi matkailu-, ravitsemus- ja talouskoulussa sekä esimerkiksi eräopaskoulutuksessa, viherrakentamisessa ja puutarhapuolella. Maatalousalan koulutuksessa koettiin notkahdus opiskelijamäärässä 2000-luvun alkupuolella, mutta haastattelusyksynä ja sitä edeltävänä syksynä aloittaneiden määrä kääntyi nousuun. Maatalousalan koulutus on kolmevuotista, joten syksyllä 2005 peruskoululinjalaisia oli lähemmäs 50.

Haastateltu koulutilan edustaja vastaa koulutilan navettapuolesta täysin itse, sillä navetassa ei ole muita töissä. Vastuulomittaja tekee haastatellun vapaat. Oppilaat käyvät opettajan kanssa tutustumassa navettaan ja haastateltu opettaa kaikki navettatyöt oppilaille. Suurin osa oppilaista ei ole koskaan aikaisemmin toiminut lehmän kanssa, joten aluksi kynnys saada oppilaat lehmien väliin on suuri, mutta kaikki ovat sen kuitenkin oppineet. Aikuis-koulutuspuolella annettavaan maatalouslomittajakoulutukseen liittyen koulun edustaja antaa käytännön opastusta ja koulutusta kiskoruokkijasta eli ruokinta-automaatista. Kyseistä koulutusta on annettu vuodesta 1999 lähtien.

Koulutilan navetassa tuotannonharjoittamisen tavoite on maidontuotanto. Toinen perusasia on opetusnavettana toimiminen. Koulutilalla opetetaan oppilaille perusasiat, jotta he pärjäävät maailmalla töissä. Koulutilan kannattavuudesta haastateltu sanoo: *”eihän tämmöne 24 lehmän karja niin eihän se kannattava oo tämmösenä palkkatyönä ja sanotaan että ei opetus- taikka koulutilat yleensäkään monasti oo ihan pelkällä tämmösellä tuotannolla niin niin ei sitä saada kannattavaks mutta tota siinä on niitä muitaki asioita sitte vielä”*. Opetustoiminnassa luennoilla käydään läpi eri lehmärodot ja tuodaan esiin, että kyseisellä koulutilalla on eri rotuja. Navetassa töiden ohessa ja muutenkin koulun edustaja keskustelunomaisesti kertoo oppilaille maatiaiskarjaroduista kuten niiden hieman erilaisesta luonteesta verrattuna valtarotuihin sekä jalostusasioista. Rotukohtaiset erot pitää huomioida muun muassa ruokinnassa, lehmien laitumen hyväksikäyttökyvyssä ja lehmiä lypsylle opettaessa. Haastatellun mukaan tyttöjen, jotka muutenkin ovat poikia enemmän kiinnostuneita eläimistä, lempilehmiksi usein muodostuvat suomenkarjaeläimet.

Kuva 94. Tyttöjen lempilehmiksi muodostuvat usein suomenkarjaeläimet (Kuva: Miia Karja)

Koulutilalla laitumet ovat peltolaitumia. Kaupungin ja ympäristöpuolen toimijoiden aloitteesta koulutilan hiehoja laiduntaa kesäisin luonnonlaitumella, kaupungin keskellä sijaitsevan järven rantaniityllä. Laidun sijaitsee kolmen kilometrin päässä koulutilalta. Kaupunki on tehnyt aidat alueelle ja huolehtii eläinten juomavedestä. Koulutilalta käydään päivittäin katsomassa eläimiä. Laidun sijaitsee kävelytien vieressä. Laitumelle on valittu isokokoisia hiehoja, jotta eläimille ei tehtäisi ilkivaltaa. Itse eläimet ovatkin saaneet olla rauhassa, mutta joinakin kesinä aitoja on rikottu ja eläimet karanneet. Kun hiehot ensimmäisen kerran vietiin laitumelle, talutettiin ne kaupungin läpi. Kaupunki oli kertonut asiasta medialle, ja siitä oli alueen sanomalehdessä ja televisiossa MTV3-kanavan uutiskevennyksessä.

Länsisuomenkarjasta pitäminen ja sen motiivit juontavat haastattelun mukaan hänen lapsuuteensa. Haastattelun sanoin: ”(...) *nii-i sitä mä mietin lapsuudesta sitä niin tota sillon olin varmaan se suomenkarjan eläinhän on hirveen utelias ja semmonen ihmisrakas tavallaan et se tai en mä tiää onko se ihmisrakkautta vai mitä se on mut ne on kumminkin et ne tulee ihmisen lähelle mielellään*”. Lisäksi länsisuomenkarjan väri ”*se väri oli jotenkin niin lämmin semmonen tommonen ruskee tasanen väritys*” on jäänyt haastateltavan mieleen jo lapsuusajoista. Haastateltu muistelee, että lapsena ollessaan hänen kotikylällään oli myös muutamissa muissa karjoissa jokunen suomenkarjalehmä, ja nimenomaan niitä lehmii hän aina halusi mennä katsomaan. Viimeistä kotitilansa suomenkarjalehmää ja lapsuuden kokemusten vaikutusta haastateltu kuvailee seuraavasti: ”*se viimeine lehmä mikä oli sillon ku mä olin pikkulaps meillä se oli Mili Mili-nimeltäänkin niin se just semmonen et se tullut aina aidan viereen kun meni kattoon ja sille tarjottiin ruohoo ja muuta*”.

että sieltä sieltä se on jotenki lähteny”. Haastateltua viehättää suomenkarjan luonne: *”vaikka ne on hirveen itsepäisiä ja sitkeitä mutta kumminkin niin kun tuntee ja tietää mitä ne on niin niitten kans pärjää tosi hyvin ja niistä saa ihan mahtavia lehmiä”.*

Koulun edustajan aikana koulutilalla on ollut kolme rehtoria ja he kaikki ovat suhtautuneet suomenkarjan kasvattamiseen tilalla myönteisesti. Koulutilalla nähdään, että opetustarkoitusta ja oppilaita varten on hyvä olla esillä jokaista rotua. Tämän vuoksi koulutilan karjaa ei ole ajateltu vaihtaa kokonaan suomenkarjaksikaan, mutta pääosan tilan karjasta se kyllä saa muodostaa. Haastatellun mukaan jokaisella koulutilalla pitäisi olla suomenkarja-eläimiä, koska *”on sitte oppilaille se että ne voi vertailla ja kun on siis suomenkarjaa kohtaan on hirveesti ennakkoluuloja edelleen maanviljelijöillä niin että eihän ne tuota mitään ne on pieniä ja kiukkusia ja niin niin se että saatas tavallaan sitä sitten nuorten kautta erilaista näkökantaa ihmisille”.* Vuodesta 1999 alkaen koulutilan edustaja on vuosittain ostanut koululle muutamia suomenkarjaeläimiä joko vasikkana, hiehona tai lehmänä. Lopetavilta karjatiloilta saa parhaimmat yksilöt ja tällaisilla tiloilla on pitkät perinteet eläinten kasvattamisessa. Kaikki eläinhankinnat eivät aina ole olleet onnistuneita, mutta pääosa kuitenkin. Haastateltu on saanut hankittua monelta tilalta eri suomenkarjakantaa koulutilalle.

Jo omina opiskeluaikoinaan haastateltu kiinnostui tekemään suomenkarjasonneista sukupuun, sillä suomenkarjan eläinmäärät olivat niin pieniä. Nykyään haastattelemamme henkilö tunnetaan suomenkarja-asioiden asiantuntijana ja häneltä kysytään siemennys suosituksia tilojen suomenkarjahiehoille. Tätä neuvontaa haastateltu henkilö tekee harrastuksenaan. Lisäksi hän on yhdessä erään suomenkarjakasvattajan kanssa valtuutettu tekemään sonnivalintoja ja laatimaan käyttölistoja suomenkarjasonneista. Käyttölistoille valitaan erisukuisia sonneja, joita on aina siementäjillä mukana. Käytännössä listalla on kolme eri sukulinjoilta olevaa valiosonnia tai vanhempaa sonnia ja keinosiemennyksen ostettuja nuorsonneja. Kasvutestin läpäisseet nuorsonnit menevät kukin vuorollaan käyttölistalle ja näin niille saadaan jälkeläisarvostelu. Haastatellun mukaan hänen aloittaessaan työn suomenkarjan parissa siementäjillä oli hyvin valikoimaa erisukuisista sonneista. Nykyään käyttölistalla saattaa olla vain saman suvun sonnia, jolloin on vaarana, että lehmätkin ovat kohta samaa sukua. Haastateltujen kokemuksen mukaan karjan sukulaisuusaste riippuu osaltaan jalostussuunnittelijan ammattitaidosta ja suomenkarjaan perehtyneisyydestä. Lisäksi keinosiementäjillä pitää olla pakissa sonnivalikoimaa, sillä kaikki karjankasvattajat eivät ole niin aktiivisia ja tietäviä, että tilaisivat erilaisia sonneja keinosiemennysasemilta siementäjän pakkiin vaan tyytyvät siihen, mitä sattuu löytymään. EVA-ohjelma (sukusiitosta arvioiva ohjelma) tuo suuren avun sukusiitoksen välttämiseen.

Kiinnostuksensa pohjalta haastateltu on tehnyt myös kyselyn suomenkarjakasvattajille 2000-luvun alussa. Kyselyssä selvitettiin erityisesti jalostukseen liittyviä asioita ja siihen vastasi noin 30 suomenkarjakasvattajaa tai sen paris-

sa muuten toimivaa henkilöä. Koulutilan edustajan mielestä kaikki suomenkarjarodut ovat kiinnostavia, mutta LSK:n jalostaminen on helpompaa kuin kahden muun maataisrodun. PSK:n osalla jalostuksellista puolta auttaa Ruotsin tunturirotusonnit, joilla sukulinjoja on saatu laajemmalle. ISK:lla on heikommät valikoimat, mitä tulee sonneihin. Sukusiitosta arvioivalla EVA-ohjelmalla voidaan valita tulevalle vasikalle vähiten sukua oleva isä, ja tämä tuo apua jalostukseen myös suomenkarjalla. Ohjelma auttaa sukusiitoksen välttämisessä tiloilla, sillä sonnisuositukset tulevat automaattisesti jalostussuunnitelman myötä.

Yhteistyö ja osaaminen ovat suomenkarja-asiaassa lisääntyneet. Haastateltava epäilee, ettei jalostuspuolella ole tarpeeksi aikaa perehtyä suomenkarjaan. Sielläkin puolella on kuitenkin monta henkilöä, jotka tietävät maataisroduista ja varsinkin nuoret tuntuvat olevan kiinnostuneempia saamaan tietoa. Osaaminen on lisääntynyt paljon sen myötä, kun hyväkarjaiset tilat ovat ottaneet eläintensä joukkoon muutaman suomenkarjalehmän. Tällöin jalostuspuolenkin on täytynyt herätä tekemään jotain myös tämän rodun kanssa. Haastatellun toimesta koulutilalla järjestettiin ensimmäinen suomenkarjakasvattajien tapaaminen vuoden 2000 paikkeilla. Siitä lähtien suomenkarjaväki on kokoontunut ainakin kerran vuodessa jollakin suomenkarjatilalla tai muussa paikassa, jossa kasvatetaan tai säilytetään maataislehmiä. Vaikka haastatellun mielestä Suomen alkuperäiskarjayhdistys tekee hyvää työtä suomenkarja-asian eteen, ei hän henkilökohtaisesti tai koulutila ole yhdistyksen jäseniä. Koulutilalle tullessaan haastateltu oli yhdistyksen jäsen, mutta luopui jäsenyydestä, sillä yhdistyksen aatteet eivät sopineet hänen ajatuksiinsa.

Haastatellun näkemyksen mukaan kaikki, joilla on suomenkarjaa käyttötarkoituksesta (lemmikki, maisemanhoitaja, imettäjälehmä, tuotantoeläin) riippumatta, ovat tervetulleita suomenkarjan kasvattajiksi. Asia tosin jakaa mielipiteitä ja siitä on käyty kiivaitakin keskusteluja suomenkarjakasvattajien ensimmäisissä tapaamisissa. Haastateltu henkilö sanoo, että moni heistä, jotka aluksi ovat ajatelleet, ettei suomenkarjalehmän tuotoksella ole niin väliä kunhan ovat kauniita, ovat huomanneet, että kyllähän niistä pitäisi saada rahakin. Kaikki kasvattajat ovat kuitenkin tärkeitä, sillä siten pidetään yllä rotupopulaatiota. Samoin haastateltu on sitä mieltä, että alkuperäisrotujen kasvattamistuessa tärkeintä on se, ettei suomenkarjaeläinten määrä vähenisi. Tuki saisi haastatellun mukaan olla ”vähä reippaampikin”, mutta erityisen tärkeää oli, että tuki saatiin takaisin länsisuomenkarjalle. Haastateltu toteaa, että länsisuomenkarjan tiputus pois tukea saavien maataislehmien joukosta hävitti sekä joitakin suomenkarjoja että suomenkarjaeläimiä valtarotuisista karjoista; jälkimmäinen vaikutus oli suurempi. Koulutilalla oli haastatteluhetkellä alkuperäisrotujen kasvattamistukisopimus LSK:lle ja PSK:lle. Haastattelua seuranneena keväänä oli suunnitelmissa hakea sopimus myös tilan kyyttölehmälle.

Kuva 95. Koulutilan vasikoita (Kuva: Miia Karja)

Alkuperäisrotutuen hakuprosessia haastateltu ei pidä huonona, mutta eläinten korvaaminen pitäisi saada hoidettua kevyemmällä byrokratialla. Poistettaessa sopimukseen kuuluva lehmä, pitää se korvata ja ilmoittaa korvaavan eläimen tiedot TE-keskukseen kymmenen vuorokauden kuluessa. Korvaavan eläimen pitäisi olla kantakirjattu. Kantakirjaus ei ole ilmaista ja toisaalta eläimen rotupuhtaus näkyisi jo nykyään muun muassa nautaeläinrekisteristä. Tämän vuoksi haastatellun mielestä korvaavaksi eläimeksi ei pitäisi vaatia kantakirjattua eläintä. Lisäksi eläinmäärän ilmoittaminen kerran vuodessa sen sijaan, että jokaisen poiston yhteydessä pitää tehdä kirjallinen selvitys, pitäisi riittää toteamaan, että tilalla on sama määrä eläimiä kuin mille tukea on haettu. Viiden vuoden sitoumusaikaa koulutilan edustaja pitää hyvänä kuten myös sitä, että sopimusta on mahdollisuus jatkaa ja lisätä siihen eläimiä.

Haastatellun mielestä olisi hyvä, että viljelijät ja muut suomenkarjan kasvatijat pystyisivät vaikuttamaan esimerkiksi tukien suunnitteluun ”(...) *kumminki meidän asioistaha siell päätetään että ja meidän täällä pärjäämisestä niinku maataloudessa yleensäkin* (...)”. Esimerkiksi alkuperäisrotutukeen liittyen kasvattajilta olisi voinut kysyä suomenkarjaeläinten erityyppien välisen risteytysten tukikelpoisuudesta. Erityyppien, esimerkiksi itäsuomenkarjan ja länsisuomenkarjan, välisille risteytyksille ei voi saada alkuperäisrotujen kasvattamistukea, vaikka haastatellun mukaan kyseessä tällöin onkin puhdas suomenkarjaeläin. Jos haluaisi siemennyttää länsisuomenkarjanlehmän itäsuomenkarjan sonnilla jatkaakseen kyyttöä, siitä saatava vasikka ei ole tukieläin vaan päinvastoin tavallaan turha. Tällaisesta eläimestä luovutaan helposti, jos se ei menesty hyvin. Maatilamestarin mukaan moni onkin purannut siitä, että jos tilan esimerkiksi pohjoissuomenkarjahiehoa ei ole saanut tiineeksi keinosiementämällä samantyyppin suomenkarjaeläimellä ja tilalla

sattuisi olemaan länsisuomenkarjansonni, niin jos astuttaa sillä ja tulee lehmävasikka, ”*niin se on taas sit semmonen jolla ei oo mitään virkaa tän tuki-politiikan kannalta*”.

Haastatellun mielestä maataisrotujen keskenään risteyttämisestä puoltaisi elinvoiman lisääminen. Hän on ollut sitä mieltä, että kyytölle voisi käyttää länsisuomenkarjaa, sillä monen länsisuomalaisen takana on kyyttö. Lisäksi keinosiemennyspuolella on varastossa vanhoja sonneja, joiden emä on kyyttö ja isä länsisuomalainen. Haastateltu sanoo, että joissakin yhdistelmissä voitaisiin käyttää tällaisia sonneja ja tuottaa sekä ISK:ta että LSK:ta sisältävä keinosiemennyssonni, jotta saataisiin uutta verta. Lisäksi hän on sitä mieltä, että pohjoissuomenkarjan hyvin pieni populaatio pelastui siemennettäessä PSK-lehmiä vastaavalla Ruotsin tunturirodulla. Haastateltu ei kuitenkaan halua, että risteyttämistä tehdään järjestelmällisesti kaikille lehmille. Mieluummin hän pitää rodun rotuna. Tähän apua voi tarjota EVA-ohjelma ja muut vastaavat mahdollisuudet.

Koulutilan tulevaisuuden suhteen haastateltu toivoo, että positiivinen suunta säilyy. Hänen mukaansa opetusministeriöstä on kuulunut, että maatalousalalla tarvitaan koulutusta. Koulutilan valtti on erittäin hyvä sijainti lähellä suuren kaupungin keskustaa. Liikenneyhteydet keskustaan ja läheiselle lentokentälle ovat hyvät ja toimivat. Esimerkiksi aikuiskoulutuksessa koulutila on hyvin suosittu paikka, sillä opiskelujen jälkeen on helppo suunnitella muuta-kin ajanvietettä illoille. Toisaalta maatalouden harjoittamisen kannalta sijainti on haasteellinen ”*ehkä maataloutta harrastaa tässä ei oo niin helppoo mutta se että kun senkin oikeen hoitaa niin ihan hyvin pärjätään*”. Koulutilan edustajan mukaan on tärkeää, että he pystyvät markkinoimaan koulutustaan oikein. Kysyttäessä, onko suomenkarja markkinavaltti ja voiko suomenkarjan avulla mainostaa ja houkutella opiskelijoita koululle, haastateltu vastaa, että asiaa ei ole hirveästi mainostettu, mutta kaikissa koulun esitteissä ja muissa vastaavissa mainitaan koulun alkuperäisrotuisesta suomenkarjasta. Näin ihmiset saadaan tiedostamaan asia.

Suomenkarjan tulevaisuuden osalta haastateltu näkee sukusiitoksen olevan suurin uhka maataislehmien säilymiselle. Lisäksi suomenkarjojen vähentyminen vanhojen ihmisten myötä on yksi uhka. Haastateltu näkee kohtalokkaana näin pienelle eläinmäärälle, jos näitä eläimiä ei saada levitettyä muihin karjoihin. Positiivinen asia hänen mielestään voi olla se, että ihmiset huomaavat suomenkarjan arvon. Tätä edesauttaa se, että alkuperäisroduista on pidetty ääntä ja tuotu niitä esille tutkimuksen, kasvattajien ja näyttelyjen kautta. Ihmiset pitäisi saada innostumaan ja ottamaan lähes joka karjaan muutama suomenkarjayksilö. Sitä kautta he huomaisivat, että osattaessa hoitaa ja jalostaa oikein, länsisuomenkarja on kilpailukykyinen ja usein holsteinfriisiläistä terveempi tuotantoeläin.

Koulutilan edustajan mukaan maataiseläinten tulevaisuuden pitää olla ehdottomasti maataloudessa ”*se on ainoa konsti millä me saadaan pysyyn laajana suomenkarjan kanta ja tota ja yleensäkin maataiseläinten ett kyll niitten*

pitää olla tuotantoeläiminä”. Hänen mukaansa pääasia säilyttämistyössä on se, että kaikki maatiaiseläimet ovat tuotantoeläiminä, mutta ”toki niitä saa olla harraste-eläiminä ja minä muuna tahansa”. Tosin haastateltava näkee, että maatiaiseläinten pitäminen ja määrä näivettyvät, jos se jää vain harrastajien, museotilojen ja vankiloiden työksi. Esimerkiksi lehmä on kallis ylläpitää, jos siitä ei saa mitään tuottoa.

Kuva 96. Laitumelle pääseminen mielessä (Kuvat: Miia Karja)

Alkuperäiskarjan suojelutyö Pelson vankilan maatilalla

työnjohtaja Ilkka Mehtälä

Vankilan maatala on toiminut 1980-luvun puolesta välistä lähtien suomalaisten alkuperäisrotujen geenipankkina. Vuonna 1984 vankeinhoitolaitoksen ylijohtaja K. J. Långin aloitteesta esitettiin, että vankeinhoitolaitoksen kotieläintaloudessa vankilat keskittyvät pitämään kotimaisia alkuperäisrodun eläimiä. Pelsolle hankittiin ensimmäiset PSK-lehmät 13.2.1985 ja sen jälkeen karjaa on määrätietoisesti lisätty ostamalla ja nykyään on saatu kasvatettua eläinten määrää 50 lypsylehmään ja noin 70 nuorkarjaan. Lehmävasikat pääosin kasvatetaan omaan käyttöön, mutta viime vuosina olemme pyrkineet myymään noin 5-15 lehmävasikkaa yksityisille tiloille, jotta PSK-karjaa olisi muuallakin kuin meillä. Ostamme siitoskäyttöön tarkoitettuja sonneja, jos vain käyvät meidän karjaan. Teemme yhteistyössä Faban ja MTT:n kanssa jalostussuunnitelman noin kaksi kertaa vuodessa. Pelsolla on tänä päivänä merkittävä osa (noin 1/8) kaikista pohjoissuomenkarjan eläimistä. Eläimet edustavat kaikkia jäljelle jääneitä pohjoissuomenkarjan sukuja. Tämän lisäksi tilalla on puhdasrotuinen, noin 300 eläimen suomenlammaskatras kaikkine värimuunnoksineen ja kuusi kappaletta suomenhevosiä.

14 Maatiaiseläinten kasvattamisen haasteet ja mahdollisuudet

Miia Karja

Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, Kasvintuotannon tutkimus, 31600 Jokioinen, miia.karja@helsinki.fi

Kuten aikaisemmissa kirjoituksissa on tuotu esiin, pohjautuu maatiaiseläinten kasvattaminen maatiaisten rooliin ja maatiaisille annettuihin merkityksiin niitä kasvattavilla tahoilla. Kasvattaminen pohjautuu myös kasvattajien tulevaisuuden näkemyksiin maatiaisten rooleista ja merkityksistä itse yrityksessä tai muussa kasvattamisen muodossa. Myös koko suomalaisen yhteiskunnan asenne saattaa suunnata maatiaiseläinten kasvattamista tila- ja henkilötasolla.

Maatiaiseläinhankkeessamme katsottiin tärkeäksi pureutua myös siihen, millaisia pullonkauloja ja mahdollisuuksia kasvattajat näkevät suomalaisessa maatiaiseläinten kasvattamisessa. Liittyvätkö haasteet ja mahdollisuudet yllä oleviin seikkoihin vai missä ne ovat? Mitä ne tarkoittavat viljelijöiden sekä muiden yrittäjien ja kasvattajien kannalta? Entä maatiaiseläinten elinvoimaisen säilymisen kannalta? Näiden kysymysten valossa tässä kirjoituksessa myös vedetään yhteen tämän luvun kirjoituksia.

14.1 Kasvattamisen eri muodot

Tässä kirjoituksessa aineiston muodostavat case-esimerkkitalat. Koulutila ei kuitenkaan ole tarkastelussa mukana, vaan sitä edustaa Ahlmanin koulutilan toiminnasta kertova kuvaus tämän luvun yhteydessä. Case-tilat kuvastavat erilaisia mahdollisuuksia kasvattaa suomenkarjaa ja suomenlampaita. Joukossa on kolme lypsykarjatilaa, joista ensimmäisellä harjoitetaan maidontuotantoa ainoastaan suomenkarjan voimin, toinen on luomutila, jolla harjoitetaan maidontuotannon lisäksi mm. maatilamatkailua ja suoramyyntiä ja kolmannella lypsykarjatilalla on muutama suomenkarjalehmä suuren, lypsyrobotilla lypsettävän karjan joukossa. Hoivapalveluyrityksessä sosiaalialan yrittäjä-pariskunta puolestaan hyödyntää maatiaiseläimiä lasten ja nuorten parissa tehtävässä työssä ja kukka-alan yrittäjä on suurella kyyttökarjallaan ja suomenlampailaan erikoistunut maisemanhoitoon. Yksityinen, perheellinen henkilö kasvattaa suomenlampaita lemmikkieläiminä ja on kiinnostunut niistä saatavien tuotteiden pienimuotoisesta hyödyntämisestä. Lammastilalla suomenlampaiden kasvatuksessa on erikoistuttu värillisten lampaiden jalostamiseen.

Maatiaiseläinten kasvattamisen haasteita ja mahdollisuuksia tarkasteltaessa kukin haastattelu käytiin läpi luonnollisestikin tästä näkökulmasta. Tarkastelussa ovat mukana ensinnäkin ne kysymykset ja aihealueet, joissa suoraan puhutaan haasteista ja mahdollisuuksista. Tämän lisäksi myös muissa haastattelun teemoissa ja osioissa kasvattajat puhuivat tai sivusivat tätä näkökulmaa,

ja näitäkin seikkoja käsitellään tässä kirjoituksessa. Haastatteluteemat on kirjattu luvun 11 alkuun.

Lähempi tutustuminen aineistoon ja aihepiiriin osoittivat, että yritystoiminta, harrastustoiminta ja institutionaalinen säilyttäminen luovat alkuperäisrotuisten eläinten säilyttämisen kokonaisuuden. Lisäksi yrittäjyys ja yrittävyys voidaan nähdä myös henkilön persoonaan liittyvänä ominaisuutena, sisäisenä ”kipinä” ja uutta luovana toimintana (Timonen 2000). Tässä mielessä yrittäjyys ja yrittävyys voidaan niin halutessa laajentaa koskemaan myös maataiseläimiä kasvattavia yksityishenkilöitä kuten myös julkisten säilyttäjätahojen, esimerkiksi maatalousoppilaitoksen ja vankilatilojen edustajia: tämänkaltaisen yrittäjyys luo mahdollisuuksia toimeliaisuudelle ja sitä kautta maataiseläinten moninaisille käyttömahdollisuuksille kuten pienimuotoiselle taloudelliselle hyödyntämiselle.

Timonen (2000) on käsitellyt maatalouden liiketaloustieteen alaan kuuluvassa väitöskirjatyössään Yrittävyys, liikkeenjohto ja menestyminen maatilayrityksissä maatilayrittäjien yrittävyyttä ja liikkeenjohdon tehokkuutta sekä sitä, miten yrittävyys ja liikkeenjohto ovat yhteydessä toisiinsa ja maatilayrityksen menestymiseen. Timosen (2000) mukaan maatilayrittämisen erottaa muista toimialoista sen omat erityispiirteet. Yksi eroista liittyy omistusmuotoon, sillä suomalaiset maatilayritykset ovat pääosin viljelijäperheen omistamia. Lisäksi pääosa maatilayrityksistä hoidetaan viljelijäperheen työpanoksella ja ne ovat liikevaihdoltaan melko pieniä yrityksiä.

Maatilayrityksissä yksityistalous ja yritystalous yhdentyvät voimakkaasti. Timosen sanoin: ”Tällainen yritys on paljolti yrittäjän persoonallisuuden jatke ja sen strategia hänen henkilökohtaisten uskomustensa suora ekstrapolaatio”. Case -tilahaastatteluissa eräs isäntä käytti maatalousalan opintojensa aikaan kotieläintaloudella tunnilla oppimaansa lausahdusta vastatakseen esittämäämme kysymykseen, miten hän luonnehtisi tyypillistä maataiseläintä sen hyvine ja huonoine puolineen ja käyttäytymistä verrattuna valtarotuihin. Isäntä sanoo: ”*Lehmä on semmonen niin kuin isäntänsäkin* (ID-411)”. Tämä kuvaus sopii hyvin kertomaan myös siitä, kuinka monipuolinen maatilayritysten ja vielä eteenpäin vietyinä maataiseläinyrittäjyyden ja -kasvattamisen kenttä on: Yrittäjän (kasvattajan) näkemyksistä, tavoitteista ja strategioista muodostuvat maataiseläinten kasvattamisen erilaiset tavat. Mutta millaisia haasteita ja mahdollisuuksia maatilayrittäjät ja harrastajakasvattaja kokevat ja näkevät maataiseläinten kasvattamisessa ja säilyttämistyössä olevan?

Kuva 106. Alkuperäisrotuisten eläinten kasvattamiseen liittyy haasteita ja mahdollisuuksia (Kuva: Miia Karja)

14.2 Maatiaiseläinyrittäjyyden haasteet ja mahdollisuudet

Yksi maatiaiseläinyrittäjyyteen liittyvä **haaste** on maatilan tai muun maatiaiseläinyrityksen mahdolliset sisäiset näkemyserot maatiaisten kasvattamisesta ja ylipäänsä pitämisestä tilalla. Maatila ei yleensä johdeta yksin, vaan yrittäjän lisäksi hänen puolisonsa (joskus myös vanhapari) osallistuu yritystoimintaa koskevien suunnitelmien ja päätösten tekemiseen. Näin on erityisesti silloin, kun molemmat puoliset työskentelevät maatilayrityksessä. Vaikka osalla maatilayrityksistä toisella puolisoista on ulkopuolinen palkkatyö, osallistuu puoliso tällöinkin useimmiten yrityksen strategiseen johtamiseen eli ottaa osaa ainakin tavoitteiden asettamiseen ja päätöksentekoon. Perhe tuo oman monimutkaisen dynamiikkansa eri tekijöiden vuorovaikutukseen maatilayrityksissä niin kuin missä tahansa muussa perheyrityksessä. (Timonen 2000, 10-11)

Perheenjäsenten kesken voi olla hyvinkin erilaisia näkemyksiä maatiaiseläinten kasvattamisesta, merkityksestä ja tulevaisuudesta niin yritystoiminnalle kuin muutoinkin. Esimerkiksi yhden case -tilan emäntä ja tyttäret pitävät maatiaisista paljon, isäntä puolestaan ei juurikaan ja tilan mahdollinen jatkaja ei missään tapauksessa halua maatiaisia viemään paikkoja tuottavimmilta valtarotujen yksilöiltä. Kyseisen tilan emäntä kuvailee vanhimman lapsen näkemystä alkuperäiskarjasta: *”on täysin holstainihminen on sitä mieltä että ei sais olla yhtään näitä suomenkarja alkuperäiseläimiä ihan kerta kaikkiaan kielteinen kanta niihin sitä mieltä että ne on täysin turhia eläimiä (ID-176)”*. Hoivapalveluyrityksessä isäntä puolestaan olisi lampaiden, hevosen ja kanojen lisäksi: *”mä olisin ottanut lehmän mutta X kielsi (ID-526)”*. Toisaalta hoivapalveluyrityksen ja maatiaiseläinten kasvattamisen tulevaisuudesta kes-

kusteltaessa samainen isäntä lausahtaa: ”pannaan sosiaalipuolella pillit pussiin”, johon emäntä puolestaan toteaa, että: ”X:llä on aina tommosia mitähän se tarkoitti”.

Osa haasteista liittyy itse eläimiin. Suomenkarjan kohdalla haasteena saattaa olla hyvien lehmien saaminen ja se, että karsintaa joutuu tekemään enemmän. Eräs haastatelluista isännistä kuvaa tilannetta näin: ” ... enemmän semmosia hiehoja mistä ei sitten tuu lehmiä ... näissä niitä on aina joku joista ei sitten tuu lehmiä vaikka ois kuinka hyvä emä mutta ett tämmösiä siin tietysti on sitten et karsintaa joutuu kyl tekeen vähän enemmän kun varmaan muilla roduilla (ID-411)”. Luomutilan emäntä puolestaan tuo esiin, että suomenkarjalla pitäisi jalostaa utarerakennetta ja lypsettävyyttä, mutta käytännössä se on vaikeaa, koska sonnivalinnoissa pitää aina ensin katsoa vähiten sukua oleva. Yhdeksi uhkaksi nähdäänkin sukusiitos.

Yhteistyötä, yhteydenpitoa ja verkostoitumista muiden maatalaiseläinkasvattajien ja -yrittäjien kanssa haastatellut pitävät antoisana ja tärkeänä niin itselleen kuin maatalaiseläinten säilyttämiseksi. Verkostojen kautta myytävälle eläimille voi löytyä ostaja sekä tietämys ja tieto alkuperäiseläimistä lisääntyvät. Tosin yhteistyöhönkin liittyy haasteensa. Erityisesti haastatellut henkilöt, joilla oli suomenkarjaa, sanoivat, ettei yhteistyöhön ole mahdollisuuksia, sillä lähiseudulla ei ole muita suomenkarjankasvattajia eikä välttämättä karjatiloja lainkaan. Pitkät etäisyydet, yhdistystoiminnan mahdollinen yksipuolisuus ja resurssien (aika) vähyys estävät osallistumista esimerkiksi eläinnäyttelyihin ja suomenkarjan kasvattajatapaamisiin. Yhteydenpito myös internetin kautta vaatii aikaa.

Kuva 107. Alkuperäisrotukasvattajien tapaamiset ja yhteistyö koetaan kasvattajien keskuudessa tärkeiksi, mutta niihin ei aina löydy aikaa ja muita mahdollisuuksia. (Kuva: Miia Karja)

Haastattelujen kautta haasteiksi näyttäytyvät myös tuotantoympäristöön ja yhteistyötahoihin liittyvät seikat. Kuten millä tahansa maatilalla tai yrityksessä esimerkiksi laajentamistavoitteen esteenä saattaa olla pellon vähyys seudulla. Myös yleinen maatalouden kehitys mietityttää: onko suureneva tilakoko ja keskilehmäluvun kasvu uhka vai mahdollisuus maataiseläinten kasvatamiselle? Suuren lypsykarjatilan emäntä sanoo robottilypsyyn siirtymiseen viitaten, ettei tilalla voi pitää montaa vähälypsyistä lehmää: ”*Se on pakko ajatella sitte niin että semmosia lypsämättömiä lehmiä mistä ei juurika maito tule ei voi todellaka yhtä tai kahta enempää ihan tällasia lemmikkilehmiä (ID-176)*”. Haastattelujen mukaan ammattilaisten - neuvojien, siementäjien ym. tahojen - suhtautuminen maataiseläimiin on parantunut vuosien varrella. Silti joillakin seuduilla esimerkiksi teuras- ja vasikkavälitysausokukset eivät mielellään ottaisi suomenkarjasonnivasikoita kyytiin, mutta menevät kyllä siinä muiden joukossa. Jalostusosuuskunnissa keinosiemennysjohtajien suhtautuminen suomenkarjaan ja suomenkarjasonnien ostamiseen keinosiemenystä varten on välinpitämätöntä ja vähän halveksivaakin. Yhden haastattelun henkilön mukaan suomenkarja jäisi unohduksiin, jos karjanomistajat eivät itse pitäisi huolta ja koittaisi viedä asioita eteenpäin. Toisessa keskustelussa tulee puolestaan esiin, että jalostusosuuskuntien piti herätä tekemään jotain suomenkarjalle siinä vaiheessa, kun hyvät ja isot lypsykarjatilat alkoivat ottaa suomenkarjan eläimiä karjansa joukkoon. Haasteista huolimatta tälläkin saralla on kuitenkin menty ja ollaan menossa parempaan päin. Lisäksi EVA -ohjelman (Evolutionary Algorithm for Mate Selection, sukusiitosta arvioiva ohjelma) nähdään vaikuttavan ammatti-ihmisten ajatusmaailmaan ja siihen, että aletaan ajatella suomenkarjan säilyttämistä ja sonnien ostamista keinosiemennykseen.

Taloudellisia näkökohtia tarkasteltaessa haasteeksi nousee esimerkiksi se, ettei tila saa tuottamastaan luomumaidosta luomulisää. Haastattelun luomutilan emäntä kertoo, että heidän tila ei sijaitse luomumaidon keräilyreitillä varrella ja siten maito menee tavallisen maidon joukkoon. Tällaisessa tilanteessa tuet - ei pelkästään alkuperäisrotujen kasvattamistuki tai luomukotieläintuki vaan myös lypsylehmien ja hiehojen kansalliset sekä saaristoalueen tuki - nousevat merkittävään rooliin. Tukien kautta haasteeksi muodostuu myös maatalous- ja tukipolitiikka ja se, että tukipolitiikalla on suuri vaikutus, koska naudoista maksettavat tukirahat ovat kuitenkin aika merkittävä osuus tuista. Haastetta kasvattaa Euroopan unionin ja tukipolitiikan epävarmuus. Eräs haastateltu henkilö mainitseekin EU:n uhkatekijäksi, sillä: ”*koskaan ei tiedä minkälaisia tempauksia sieltä tulee (ID-79)*”, jos vaikka lopettavat tuet.

Suomenlampaiden kasvattamisessa haasteet ovat moninaisia. Haastatteleamme lampuri tuo esiin muun muassa sen, että lomittajien ammattitaito on riittämätön mitä tulee lampaisiin. Kyseiseltä lampurilta on kuollut muutama karitsa tämän takia. Myöskään eläinlääkärien lyhyt koulutus lampaiden osalta ei riitä ammattitaidon takeeksi. Lammastilan isäntä sanoo, että ennen eläinlääkäreiltä sai lääkkeitä ja niitä pystyi itse antamaan lampaille, mutta enää se ei käy. Suomenlampaanlihan hyödyntämisessä isäntä näkee monia haasteita.

Ensinnäkin isot teurastamot eivät maksa lampaanlihasta käytännössä juuri mitään. Lampuri sanookin, että teurastamot pitävät lampaanlihan hinnoittelullaan huolen siitä, että lammastalous pysyy vähäisenä Suomessa. Isännän mukaan lampaat ovat melkein käsityötä teurastamoille, koska niistä tulee niin vähän lihaa. Lisäksi isoilla teurastamoilla nauta ja sika ovat lammasta edellä ja siksi sovittua lammasten noutopäivää saatetaan lykätä kuukausilla. Se tietää tulojen menetyksiä lampurille. Paikalliset pienteurastamot ja ketjut puolestaan maksavat kohtuullisesti lampaasta. Haasteena saattaa kuitenkin olla lampaiden keräily: Tiukentuneiden sääntöjen vuoksi esimerkiksi hygieniavaatimukset ja säännöt eri eläinlajien kuljettamisesta samaan aikaan ovat tiukentuneet. Tämä on käytännössä vaikuttanut haastatellulla lammastilalla siten, että nykyään lampaita haetaan vain kerran kuukaudessa keräten niitä lähiseutujen tiloilta. Lampuri sanoo, että lampaanviulujen kysyntä on kovaa, mutta siitä ei kuitenkaan haluta maksaa tarpeeksi. Kyseiseltä lammas-tilalta ei voida myydä lihaa suoraan asiakkaille, sillä tilalla ei ole asianmukaisia, kaakeloituja ja ruostumattomasta teräksestä tehtyjä, tiloja. Tällaisen lihankäsittelytilan rakentaminen olisi suuri investointi eikä se isännän mukaan kannata.

Samaisen lammastilan isäntä kertoo, että usea taho ostaa tai ottaa vastaan suomenlampaan villaa. Villan hyödyntämisessä on kuitenkin nykyään paljon haasteita lampurin silmin katsottuna. Kehräämöt saattavat vaihtaa villaa tavaaraan tai sijaitsevat pitkien, jopa useiden satojen kilometrien, päässä. Tällöin rahtikustannukset ovat liian suuret. Villan moninaiset käyttötavat kuten öljynestolaitteiden valmistaminen avaavat mahdollisuuksia villan myymiseksi. Toisaalta käytännön tasolla villan palaaminen ja säkittäminen 20 kilogramman säkkeihin on valtava työmäärä. Lampuri kertoo, että hän on ottanut taljoja takaisin. Nykyään se ei kuitenkaan enää kannata, koska käsittelykulujen ja verojen jälkeen käteen ei jää oikeastaan lainkaan ylijäämää. Lisäksi ulkomailta tuodaan halpoja taljoja, jotka kilpailevat suomalaisten taljojen kanssa. Lammastalouden tekee haastavaksi myös se, että lammas nähdään vain lemmikkinä eikä vakavasti otettavana elantona. Lisäksi suomenlampaiden kasvattajat ovat niin pieni porukka, etteivät he pysty ajamaan etujansa väkevästi. Kaikista mainituista haasteista huolimatta ainoaksi varsinaiseksi uhaksi haastateltu lampuri mainitsee pedot. Case -lammastila sijaitsee kansallispuiston läheisyydessä ja muun muassa kotkat, ilvekset, karhut ja sudet verottavat lammaskatrasta. Petovahinkokorvaustenkin saamisessa on haasteensa, sillä kaupungin virkamiehet eivät välttämättä viitsi pyhäpäivänä lähteä todistamaan raatojen äärelle.

Maatiloilla ja muissa yrityksissä, joissa on monenlaista toimintaa - esimerkiksi maidontuotannon tai maisemalaidunnuksen rinnalla maatilamajoitus-toimintaa, suoramyyntiä, tilaisuuksien järjestämistä, maatalouden ulkopuolista yritystoimintaa, palkkatyö tilan ulkopuolella tms. - pullonkaulaksi saattaa muodostua resurssipula. Kaikkein eri riitä resursseja vaikka haluja ja mielenkiintoa monialaisuuden kehittämiseksi olisikin. Luomutilan emännän sanoin: *"et kaikkee sitä tässä aina mieltii mitä sitä olis kiva tehdä jos ois aikaa ja ra-*

haa nii paljo niin mutta (ID-84)”. Lisätienestit ja monipuolisuus tuotanto-suunnissa nähdään tärkeinä, mutta toisaalta toiminta saattaa olla niin pientä, ettei siihen voi palkata ulkopuolista työntekijää. Osa haastatelluista tiloista tai kasvattajista saattaa ottaa myös pieniä lapsijoukkoja vierailemaan tilalle. Haastatelluilla tiloilla tällaisesta toiminnasta ei yleensä oteta mitään maksua. Vaikka ko. toiminta on vähäistä vie se paljon isäntäväen aikaa. Monialatilojen asiakaskunta saattaa olla aktiivista ja kysyntää erilaisten tilaisuuksien järjestämiselle ja esimerkiksi kummilehmätoiminnalle olisi. Pullonkaulaksi muodostuu kuitenkin aikapula.

Alkuperäisrotujen kasvattajat saattavat kohdata haasteita myös käytännön asioissa. Esimerkiksi alkuperäisrotutukeen ollaan pääsääntöisesti tyytyväisiä, mutta tuen hakeminen aiheuttaa paljon papereiden täyttämistä ja korvauseläinten hankkimiseen liittyvät ehdot eivät ole käytännöllisiä. Alkuperäisrotujen säilyttämistuesta tekeekin kasvattajalle haasteellisen sen byrokraattisuus. Haastatellut toivovatkin, että kasvattajia kuunneltaisiin esimerkiksi tukiehtoja valmisteltaessa. Lisäksi eläinten pitämiseen liittyvät määräykset (kuten ympäristö- ja eläinsuojelumääräykset) ovat lisääntyneet ja tiukentuneet. Eläinten pidon aloittavan onkin vietettävä paljon aikaa näitä asioita opetellessa. Uhkaksi maatiaiseläinten pidolle osa haastatelluista mainitsee myös mahdolliset taudit.

Hoivayrityksen haasteet liittyvät muun muassa siihen, että itse tilan maatiaiseläimistä yrittäjäpariskunta ei saa tuloa, päinvastoin vain menoja. Haastatellun perhekodin yrittäjillä maatiaiseläinten säilyttäjinä on haasteena se, että he joutuvat siirtämään päätoimentulostaan ja ammatistaan tuloja lampaisiin. Maatiaisten pitäminen on siis heille harrastus. Maatiaiseläinten ja yleensä eläinten hyödyntäminen hoiva- ja muissa sosiaalisektorin palveluissa on vielä hyvin uutta Suomessa. Sen vuoksi perhekoti-maatiaiseläinyrittäjyydessä pulonkaulana on se, ettei maatiaisten ja pienimuotoisten maataloustöiden tekemisen lisäarvoa hoivatyössä tunnisteta eikä tälle toiminnalle, joka siis aiheuttaa kuluja esim. eläintenpidon muodossa, saa parempaa hintaa. Tästä palvelusta ei siis makseta.

Edellä olevaan liittyy myös se, että maaseudulla eläinten ja maataloustöiden parissa tehtävän hoivatyön tuloksia saattaa olla vaikea mitata. Miten mitata hoivatyön onnistumista? Mitä käytetään mittarina: Sitä tuleeko nuoresta yhteiskuntakelpoinen, ryhtyykö maanviljelijäksi tai eläinhoitajaksi, pääseekö hän sosiaaliseen kontaktiin? Haasteena on myös se, että edelleen arvostetaan sitä, että lapset ja nuoret viedään kaupunkiin harrastusten pariin tai että heidän kanssa pelataan korttia ja poltetaan tupakkaa. Perhekodin emäntä kuvaillee tilannetta: *”korostetaan hirveesti niille pitää olla aktiviteettia aktiviteettia me ei aleta kilpaileen niitten kans meillä on tämmönen perusasia aktiviteetteja saa saa (lähikaupungeista) mihkä tahansa jos on tarvii mutta että meidän koti on tämmönen ja tää on spesiaali mun mielestä me ollaan vähän kummajaisia (ID-526)”. Perhekodin isäntä puolestaan toteaa: ”jos me silloin kun me kaksi vuotta sitten tultiin tähän tähän tilalle jos me oltasi kokonaan unohdet-*

tu lampaat eläimet ja kaikki pantu elämyspuisto tohon värvelii virvelii kaikenlaista toimintaa ja ilmoitettu sosiaalipuolelle että meillä on tällainen Stutmanninrata ja värikuulapistooli ja kaiken maailman muuta sehän on hienoo sinne vaan nuoria sitten sijoitukseen ihan oikeesti (ID-526)".

Kuva 108. Pohjoissuomenkarjalehmä viihtyy harjakoneessa Pelson vankilatilalla (Kuva: Miia Karja)

Perhekodin ja maatiaiseläinten kasvattamisen yhdistämisen yksi haaste onkin siinä, etteivät yrittäjäparin ulkopuoliset tahot välttämättä näe arvoa eläinten kanssa touhuamisessa tai työnteon kautta yhteiskunnan jäseneksi kasvamisessa. Perhekodin emäntä viittaa siihen, että kun tytöt vaikka ovat siivonneet lampolan, niin he saavat siitä palkkion ohella mielihyvää ja lampolan siivousta on juhlistuttakin. Mutta: *”joskus tuntuu sit tämmöset näin niiden muovaaminen jollekin joka ei ymmärrä tätä juttua sosiaalipuolella lähinnä turhaa se tässä on (ID-526)”*. Isäntä epäilee, ettei sosiaalityöntekijöiden koulutuksessa huomioida näitä asioita. Emäntä puolestaan tuo esiin, etteivät heidän tarjoamat aktiviteetit ”mallaa” tänä päivänä, mutta että tulevaisuudessa kyllä. Maatiaiseläinten kasvattajat ideoineen ja toimintoineen saattavatkin olla aikaansa edellä.

Yksi maatiaiseläinyrittäjyyteen haasteita nostava tekijä on se, etteivät ihmiset tunne alkuperäisrotuja eivätkä tiedosta niiden säilyttämisen kenttää. Lypsykarjatilan emäntä laushtaakin: *”Sitä mä ajattelin että mitä me suomalaiset ollaan kun ei tunneta edes kotoisia rotuja (ID-411)”*. Luomutilan emännän mukaan maatiaiseläimiä ei voi taloudellisesti hyödyntää heidän tilan matkailutoiminnassa: *”et se on lähinnä mielikuvaa vaan että (ID-84)”*. Lisäksi kyseisen tilan asiakkaat eivät esimerkiksi tule hakemaan suomenkarjanmaitoa vaan luomumaitoa. Maisemalaidunnusta harjoittavan isännän mielestä kaikki eivät osaa nähdä laiduntavaa kyyttökarjaa elämyksellisenä asiana tai luonto-

kokemuksena. Kyseisen isännän mukaan tässä asiassa vaikuttavat henkilön tausta, mistä hän on kotoisin, ja kulttuuri. Maatiaiseläinten hyödyntämisen mahdollisuuksille saatetaan olla sokeita. Maisemalaidunnusta harjoittavan yrittäjän kotikunnassa olisi hienoja paikkoja laitumiksi, mutta kunta eivätkä muut tahot ole olleet kiinnostuneita asiasta.

Jos maatiaiseläimet ovat vieraita ihmisille ylipäänsä, saattaa myös yrittäjien itse olla vaikea eritellä alkuperäisrotujen arvoa. Maatiaiseläinyrittäjyyteen, erityisesti mietittäessä maatiaiseläintuotteiden jatkojalostamista tai maatiaistuotteita brändinä, liittyykin haasteena se, että maatiaiseläinten kasvattajille suomenkarja saattaa olla ihan tavallista eikä eläimissä nähdä sen kummempia erityisarvoja. Tällöin esimerkiksi tuotteistaminen ja asian näkyväksi tekeminen saattavat olla hankalia asioita. Suomenkarjatilan isännän mukaan maatiaislehmien maidon paremmat ominaisuudet ovatkin varmaan jääneet aika heikolle huomiolle.

Kuva 109. Ahvenanmaalaisen lammastilan tuotteita (Kuva: Hanna Häggblom)

Myös maatiaiseläinten kasvattamisen **mahdollisuudet** liittyvät samoihin asioihin kuin haasteet. Mahdollisuudet nousevat itse eläimistä, tuotantoympäristöstä, yhteistyömahdollisuuksista ja tilan tai yrityksen näkemyksistä ja tavoitteista. Maatiaiseläinten kasvattamisen mahdollisuuksia ovat myös kasvattajien välinen yhteydenpito, näyttelytoiminta, kesämökkiasutus (asiakkaita) ja matkailuun liittyvät reitit yms. Tilalla voi myös olla vakioasiakkaita paikkakunnalla ja kauempanakin.

Kannattavuuden saavuttaminen ainakin itäsuomen- ja pohjoissuomenkarjalla saattaa olla haasteellista. Timosen (2000) mukaan maatilayrityksissä saataan kompensoida alhaista tötulota ns. psyykkisellä tulolla. Psyykkisellä tulolla tarkoitetaan esimerkiksi työttytyvöisyyttä ja sellaista tuotteiden tai palvelusten tuottamista, jotka eivät näy rahallisesti tuloksessa. Maa-

tiaiseläimiä kasvattavissa yrityksissä tätä psyykkistä tuloa on esimerkiksi ilo siitä, että osallistuu suomenalkuperäiseläinten säilyttämiseen.

Ison lypsykarjatilan emäntä sanoo, maatiaiseläinten kasvattaminen näyttäytyy tilalta ulospäin erittäin positiivisena; maatiaisista kysellään ja niitä käydään katsomassa. Suhtautuminen maatiaiseläimiin on mennyt myönteisempään ja parempaan suuntaan ja kiinnostus on lisääntynyt. Samaisen emännän mielestä positiivinen palaute tuntuu mukavalta ikuisen ihmettelyn sijaan. Eräs haastateltu yrittäjä pohtii, että aiemmin maatiaiseläimet nähtiin kehityksessä jälkeinä, mutta ehkä se kääntyy nyt toistepäin, ovat edelläkävijöitä. Mahdollisuutena voidaan nähdä esimerkiksi kuluttajakunta, joka olisi kiinnostunut ostamaan luomumaatiaiseläintuotteita. Maisemalaidunnusta isolla kyyttökarjalla harjoittava yrittäjä toteaa haastattelussa, että maisemalaidunnukselle on tullut yht’äkkiä hirveä kysyntä ja hänen lehmiään halutaan joka paikkaan. Kyseisen yrittäjän mielestä maisemalaidunnus tuntuu järkevältä, kun siihen yhdistää alkuperäisrotu- ja perinnebiotooppituet ja kun hyödyntää kaiken sen vähäisen lihan, minkä eläimistä saa. Myös haastattelemamme suomenlampaiden kasvattaja näkee lampailla olevan kysyntää maisemanhoidollisissa töissä entistäkin enemmän. Tällaisilla maatiaiseläinten uusilla käyttömuodoilla on varmasti mahdollisuutensa kuten myös haasteensa.

Maatiaiseläinyrittäjyydessä mahdollisuutena saattaa näyttäytyä myös järkevyyks. Näin voisi ainakin ajatella luomutilan emännän puheesta ”*vaikka maatiaiset lypsävät sen muutama tuhat kiloo vähempi niin toisaalta ne ovat muutama sata kiloo pienempiä, syövät sen verran vähemmän, pääsääntöisesti terveempiä ja ennen kaikkea hedelmällisempiä kuin tuotos ei ole hirvittävän suuri, niin säästää aika paljon siemennyskustannuksissakin (ID-84)*” ja ”*niinku säästöä säästöä siin mieles et (ID-84)*”. Suomenkarjatilän isäntä puolestaan sano ”*(...) ehkä se tuskin nyt (maatiaiseläinten kasvattaminen) ainakaan mikään uhka oo ainakin vois kuvitella se on ehkä vahvuus kuitenkin pitkässä juoksussa vaikee sanoa mutta onhan nyt sitten taas täytyyhän näitäkin jonkun pitää tai muuten ne loppuu kokonaan (ID-411).*”

14.3 Haasteita ja mahdollisuuksia harrastajakasvattajan näkökulmasta

Myös harrastajakasvattaja, joka hyödyntää lampaistaan saatavaa lihaa ja villaa, törmää samanlaisiin toimintaympäristöstä nouseviin haasteisiin kuin maatiaiseläimiä elannokseen kasvattava yrittäjä. Esimerkiksi haastattelemamme harrastajakasvattaja sai aiemmin toimitettua karitsat muutaman kilometrin päässä sijaitsevalle teurastamolle, joka myös palvasi lihat. Teurastamo joutui kuitenkin lopettamaan lampaiden ja lehmien teurastamisen tiukentuneiden määräysten - jotka olisivat tuoneet lisäkuluja - vuoksi. Jatkossa karitsat pitää viedä kauemmaksi teurastettavaksi ja toimittaa lihat toiseen paikkaan savustamista varten.

Kun maatiaiseläin kasvattaminen on harrastuksenomaista, saattaa haasteeksi muodostua myös esimerkiksi eläintilojen pienenä. Vaikka halua lisätä eläinten määrää olisikin, tilaa ei ole. Lisäksi vaikka harrastaja-kasvattaja myisikin suomenlampaanlihaa tai muita tuotteita, tulot eivät ole suuret. Sen vuoksi suuriin investointeihin ei kannata eikä voi ryhtyä. Myös töissäkäynti kodin ulkopuolella saattaa rajoittaa eläinmäärän lisäämistä.

Vaikka haastattelemamme harrastaja-kasvattaja ei saa mitään taloudellisia tukia maatiaiseläinten kasvattamiseen, mainitsee hänkin EU:n uhkana: ”*Mitä se EU meille säättää* (ID-515)”. Muita uhkia heidän maatiaiseläinten kasvatamiselle on elintilan kutistuminen kaavoituksen ja omakotitalorakentamisen takia. Samaisessa yhteydessä tämä kasvattaja mainitsee, että haaste saattaa olla myös se, jos he saavat naapureita, jotka valittavat lampaiden haisevan. Nykyiset naapurit eivät pidä haastattelemaamme kasvattajaa perheineen enää lampaita pitävinä helsinkiläisinä.

Harrastaja-kasvattaja mainitsee myös sen, että ihmiset ovat vieraantuneita eläimistä, myös maalla. Muun muassa sen vuoksi haastateltu henkilö näkee, että suurinta osaa suomalaisista maatiaiseläinasiasta tuskin kiinnostaa. Haaste maatiaiseläinten tulevaisuudessa lieneekin se, ettei se ole oleellinen asia monenkaan elämässä. Haastateltava mainitsee keskustelussa myös sen, että lammis on helppo suututtaa ja se voi mököttää. Ehkäpä tämäkin voidaan tulkita haasteeksi tai toisaalta mahdollisuudeksi: lampaiden kasvattaminen vaatii ammattitaitoa ja herkkyyttä.

Harrastaja-kasvattaja ja hänen miehensä ovat kotoisin Helsingistä ja muuttaneet maalle. Kaupunkilaisuutta voinee pitää mahdollisuutena maatiaiseläinten kasvatamiselle, sillä kaupungista voi muuttaa maalle. Kun vielä tuttavilla sattuu olemaan suomenlampaita, niin siitä saattaa poikia myös maatiaiseläinten kasvattamisen alku. Harrastaja-kasvattamisessa maatiaiseläinten kasvatamisen mahdollisuus on pienimuotoisessa taloudellisessa ja rahassa mittamattomassa toiminnassa, joka poikii toimeliaisuutta paikkakunnalle. Esimerkiksi haastateltu harrastaja-kasvattaja on käyttänyt karitsoiden lihat aiemmin vain perheen ja sukulaisten tarpeisiin. Sanan kiiriessä hän on alkanut myydä lampaanviuluja ja muita lihoja esimerkiksi vanhempiansa työkavereille. Aiemmin lihan hyödyntäminen oli lahjahommaa, mutta nyt kasvattaja myy lihaa sen verran, ettei hänen tarvitse maksaa arvonlisäveroa. Myös karitsan sisäelimille on ollut kysyntää ja kyseisellä kasvattajalla on suunnitelmissa ottaa talteen myös munuaiset ja kivekset. Itse hän ei niitä hyödynnä, mutta hän kyselee ravintoloista, jos ko. tahoilla olisi kiinnostusta.

Myös taljat hyödynnetään, mutta lähinnä omaan käyttöön ja lahjoiksi sukulaisille. Villaa haastateltava ei ole suuressa määrin hyödyntänyt, sillä hän ei sano olevansa käsityöihminen. Ilman taloudellista hyötyä tilalla käy myös pari kertaa vuodessa lähikoulun oppilaat katsomassa lampaita. Lisäksi käsityönopeuttaja oppilaineen oli käynyt tutustumassa siihen, mistä villa tulee. Myös paljon muita lapsia ja perheitä käy katsomassa lampaita ja siitä haastateltava tykkää.

Kuva 110. Suomenlammas on monipuolinen ja monimuotoinen (Kuva: Miia Karja)

Mahdollisuuksina haastattelemamme harrastaja-kasvattaja näkee sen, että lampaista saa lihaa ja vähän villaa: *”sen kun itse opettelee tavallaan hyödyntämään vielä paremmin niitä (ID-515)”*. Lisäksi lapsille on hyödyllistä nähdä elämän perusasiat eli ruuan alkuperä. Mahdollisuutena hän näkee myös eläinten arvostuksen nousun. Harrastaja-kasvattamisen mahdollisuuden haastateltava näkee seuraavasti: *”onko kaikkien pakko pitää sellaisia lampaita (korkeat lihakuusprosentit) mun mielestä sekin on tarpeeksi säilyttää että saa yrittää pitää vähän muillakin kriteereillä (ID-515)”*. Rahallista tukea haastateltava ei pidä toimintaa määrittävänä tekijänä. Kuitenkin uusien määräysten ja vaatimusten tullessa voimaan (esim. lantala), niin niiden toteuttamiseen voisi myös harrastaja-kasvattajien olla hyvä saada tukea: Kun eläimiä ei pidä tulomielessä, niin ei tavallaan ole eläinten kautta tulevia tuloja, joilla rahoittaa vaatimuksia. Haastateltava toivookin: *”sillai että edellytykset niitten pitämisen ettei liikaa vaikeuteta kanssa erilaisilla määräyksillä jotka on niin ku tarkotettu enemmän isoille tuotantotiloille (ID-515)”*. Kasvattajan mielestä maatiaiseläinten säilymisestä ovat vastuussa he, jotka niitä säilyttävät, sillä *”ehkä ei varmaan kukaan muu niistä mitään vastuuta ota oikeesti (ID-515)”*.

14.4 Haasteet ja mahdollisuudet hyvin monipuolinen kenttä

Kahdeksan case -tilan kautta maatiaiseläinten kasvattamisen haasteet ja mahdollisuudet näyttäytyvät monipuolisena kenttänä. Haasteet ja mahdollisuudet kytkeytyvät samoihin asioihin: maatiaiseläinten ominaisuuksiin, kasvattajien maatiaiseläimille antamiin merkityksiin, tuotantoympäristöön, yhteistyömahdollisuuksiin ja yhteiskunnasta tuleviin viesteihin. Maatiaisten kasvattamisen

haasteiden ja mahdollisuuksien voi nähdä kulminoituvan siihen, että jo kasvattamisen lähtökohdat ja tavat ovat moninaisia ja -puolisia. Koska maatiaisten kasvattaminen ei ole muusta yhteiskunnallisesta toiminnasta erillistä, vaikuttavat siihen monet myös yrityksen tai harrastajan ulkopuolelta tulevat tekijät.

Case -tilojen näkemykset ja kokemukset maatiaiseläinten kasvattamisen haasteista ja mahdollisuuksista olivat samansuuntaisia kasvattajakyselyn tulosten kanssa. Case -tiloilla maatiaiseläinten säilyttämisen perusteet sen sijaan saattoivat näyttäytyä hieman toisenlaisina, ainakin joissakin tapauksissa. Kasvattajakyselyn tulosten mukaan tärkein syy maatiaiseläinten kasvatamisessa on halu säilyttää maatiaiseläimiä niiden geneettisen ja kulttuurisen arvon vuoksi. Lisäksi luonteenomaiset piirteet herättävät kiinnostuksen. Näitäkin seikat tulivat esiin syvällisemmissä haastatteluissa, mutta sen lisäksi maatiaiseläinten säilyttämisen syyt ovat maatiaiseläinten pitkäaikaisessa kasvattamisessa tilalla, niiden tuotanto-ominaisuuksissa tai nimenomaan maatiaiseläinten sopimisessa yrityksen tai kasvattajan toimintaideaan (esim. luomu). Yksi kasvattajakyselyn tuloksista oli myös se, että eri kasvattajaryhmillä on eri määrä eri yhteistyömuotoja. Tämän ei välttämättä tarvitse kertoa sosiaalisen aktiivisuuden määrästä vaan kuten case -haastatteluissa tuli esiin, erityisesti karjankasvattajilla ei välttämättä ole resursseja erittäin aktiiviseen verkostoitumiseen ja yhteydenpitoon.

Kasvattajatyypittelyyn suhteutettuna case -tiloista voidaan löytää tyypittelyn mukaisia piirteitä. Joiltakin osin erojakin löytyy, mikä johtuu kasvattajien maatiaiseläinten kasvattamiselle antamista lähtökohdista. Esimerkiksi arvoraationaalisiin lukeutuva suuri pääasiassa valtarotuja käsittävä karjatila, jossa on muutama maatiainen monipuolistamassa karjaa, panostaa myös maatiaislehmiensä jalostamiseen; toisin kuin luokittelu antaisi olettaa. Maatiaiseläinten hoitotöiden ei todettu poikkeavan valtarotuisten hoidossa käytettyihin menetelmiin verrattuna. Myös case -tilat osoittivat, että maatiaiseläimiä kasvatetaan tavanomaisissa, osaa jopa hyvin nykyaikaisissa karjasuojissa. Maatiaiseläinten taloudellisen tarkastelun osalta myös case -tilahaastattelut osoittivat, että varsinkin itäsuomen- ja pohjoissuomenkarjan taloudellisessa tai kannattavassa kasvattamisessa on paljon haasteita. Case -tilojen valossa länsisuomenkarjan asema osoittautui hieman toisenlaiseksi kuin taloudellisessa tarkastelussa. Länsisuomenkarjaa kuvailtiin kannattavaksi tai ainakin kilpailukykyiseksi verrattuna valtarotuihin. Kenties on niin, että kun tilalla on maidontuotantoa, niin siellä ei silloin pidetä kaikkein pienituottoisimpia yksilöitä, ainakaan pääasiallisina tuotantoeläiminä. He, jotka siis hankkivat elannon maatiaisistaan, kiinnittävät huomiota myös tuotokseen.

Case -tilahaastatteluihin osallistuneet tahot saattoivat nähdä yhden maatiaiseläinten säilyttämisen tavan vahvempana kuin muut keinot. Siitä huolimatta he näkivät myös muilla kasvattamisen vaihtoehtoilta sekä olevan mahdollisuuksia että kokivat ne tärkeiksi maatiaiseläinten säilyttämisen kokonaisuuden kannalta. Monimuotoisuutta pidetäänkin parhaiten yllä monimuotoi-

sin keinoin, erityisesti silloin, kun on kyse kotieläimistä, joihin liittyy aina ihmistoiminta eli erilaiset ihmiset ja maatilat päämäärineen ja ajatuksineen sekä ulkopuolelta vaikuttavat tekijät.

Harri Ala-Kapee, Maatilamestari

Ahlmanin koulun Säätiö

”Historiaa sen verran, että varmasti lähes kaikilla opetusmaatiloilla on alkuaikoina ollut suomenkarjaa, joten miksipä ei nykyäänkin?”

Kannattavuudessakaan ei tule juurikaan tappioita, kun suomenkarjalle voi hakea alkuperäiskarjatukea 5 vuoden jaksoissa, lehmien maidon pitoisuudet ovat korkeampia, lehmät useimmiten terveempiä ja pitkäikäisempiä. Ovat myös kokoonsa nähden hyviä tuotoksia pienemmällä rehumäärällä lypsäviä lehmiä. Suomenkarjan lehmä lypsää parhaat tuotoksensa yleensä viidentenä ja kuudentena tuotoskautenaan, hiehoherumiset eivät usein ole pilviä hipovia 15- 25 kiloa, mutta myös yli 30 kilon herumisia on. Lsk-ensikkojen vuosituotokset ovat usein 5000- 6000 kg, Isk:lla ja Psk:lla tuotokset hieman pienempiä.

Opetusmaatilán karja on tärkeässä asemassa opettamaan millaisia eri lehmärodot on ja jo siksikin suomenkarjaa pitäisi olla jokaisella koululla muiden rotujen ohessa. Koulutilat ovat myös aikuisten koulutus paikkoja ja paikkoja joissa järjestetään kaikenlaisia tapahtumia, jolloin koulutila toimii näyteikkunana maaseudulle, tätäkin kautta suomenkarjaa voi tehdä tunnetuksi.

Suomenkarja on helposti lähestyttävä rotu sen uteliaan ja ihmisläheisen luonteen vuoksi, joka saa monet nuoret innostumaan lehmistä vaikka ensin niitä pelkäisivätkin.

Suomenkarja vaatii hoitajaltaan muita rotuja enemmän sitkeyttä, periksi antamattomuutta ja erityisen rauhallista luonnetta, kun hiehoa koulutetaan lypsyy, jonka vuoksi aivan kaikille se ei rotuna sovi. Mutta jos omaa nuorimainitsemäni luonteenpiirteet, saa suomenkarjasta hienoja lypsylehmiä vaikka lypsäjät usein vaihtuvatkin. Uudenaikaisimmissa robottinavetoissakin suomenkarja menestyy hyvin, koska on innokas robotilla kävijä.

Suomenkarja menestyy hyvin karjassa joissa on muitakin rotuja. Pienemmästä koostaan huolimatta ne pitävät hyvin puolensa, koska ovat sisukkaita ja ketteräjalkaisia.

Opetusmaatilat ovat mielestäni erittäin tärkeässä asemassa säilyttämään ja vaalimaan suomenkarjan eri rotuja ja toimimaan esimerkkinä tuleville karjankasvattajille.

Suomenkarjan eri rodut ovat maamme ainoat omat rodut, jotka ovat vuosisatoja tässä maassa olleet, tänne sopeutuneet ja antaneet elannon monelle maatilalle torpasta kartanoihin asti, joten koulutilojen jos kenenkään pitäisi kunnioittaa näitä lehmiä niitä kasvattamalla ja jalostamalla siinä tarkoituksessa mihin ne aikanaan on otettu”.

15 Maatiaiseläinten säilyttämisen ohjauskeinot

Miia Karja

Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, Kasvintuotannon tutkimus, 31600 Jokioinen, etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Edellisissä luvuissa on käsitelty suomenkarjan ja suomenlampaiden ainutlaatuista perimää, median ja kansalaisten näkemyksiä maatiaiseläimistä, maatiaiseläinten merkitystä kasvattajilleen ja eläinten roolia aiemmin ja nyky-yhteiskunnassa, kasvattajien tyypittelyä, maatiaiseläinten hoitotöitä ja taloudellista kannattavuutta. Lisäksi edellisiin näkökulmiin liittyen on käsitelty kasvattamisen haasteita ja mahdollisuuksia. Suomenkarjan ja suomenlampaiden kasvattamisen kehittämisen kriittisiin esteisiin perustuen tässä kirjoituksessa puolestaan tarkastellaan sitä, millaisia ohjauskeinoja tarvittaisiin kyseisten haasteiden helpottamiseksi ja siten alkuperäisrotuisten kotieläinten säilyttämisen edistämiseksi. Minkä tyyppisin ohjauskeinoin alkuperäisrotujen kasvattamista voitaisiin ohjata ja tukea? Aineistona tässä tarkastelussa käytettiin kahdeksaa case -tilahaastattelua. Case -tilat on esitelty luvussa 11. Kirjoitus liittyy Helsingin yliopiston maatalous-metsätieteelliseen tiedekuntaan agroekologian pääaineeseen valmistuvaan pro gradu -työhön.

15.1 Ohjauskeinot tällä hetkellä

Ohjauskeinoja voidaan luokitella eri tavoin ja eri sanamuodoin. Esimerkiksi Verdung (1998) käyttää luokittelun pohjana Amitai Etzionin laajasti viitattua teosta *A Comparative Analysis of Complex Organizations*. Etzionin kolmikanlainen ohjauskeinojen luokittelu muodostuu pakotteista, vastikkeellisista keinoista ja normatiivisista keinoista. Verdung on nimennyt nämä kolme luokkaa sääntelyksi, taloudelliseksi keinoiksi ja informaatioksi. Yleistajuinen ilmaus näille on hyvin kuvaava: keppejä, porkkanoita ja saarnoja. Hallinto siis käytännössä joko pakottaa meidät, maksaa meille tai laittaa meidät maksamaaan tai suostuttelee meitä. Kuten Tiainen (2004) kirjoittaa käytännössä yksi ohjauskeino sisältää piirteitä myös toisesta: Esimerkiksi hyvän valvonnan yhteydessä tuotetaan asiakkaalle lisätietoa asiasta. Ohjauskeinoilla vaikutetaan toimintojen tulostavoitteiden asettamiseen ja tulosten saavuttamiseen. Ne voivat vaikuttaa tulosten määrään, laatuun, aikatavoitteisiin ja kustannuksiin.

Näkyvin ja merkittävin alkuperäisrotuisten kotieläinten säilyttämiseen liittyvä ohjauskeino tällä hetkellä on maatalouden ympäristötuen erityistukiin kuuluva alkuperäisrotujen kasvattamistuki. Tuki on avoin ja mahdollinen viljelijöille ja puutarhatalouden harjoittajille. Kyseisen tuen tavoitteena on auttaa viljelijöitä turvaamaan taloudellisesti, tieteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden paikallisten rotujen ja niiden erityisomaisuuksien sekä näiden rotujen perinnöllisen muuntelun säilyminen. (MMM 2006)

15.2 Odotukset ohjauskeinoille

Suomenkarjan ja suomenlampaiden kasvattamiseen liittyy monenlaisia haasteita. Näitä on tuotu esiin edellisessä luvussa. Nämä kasvattamisen ja sen kehittämisen kriittiset esteet ovat niitä kiinnekohtia, joihin pitäisi pystyä vaikuttamaan myös ohjauskeinojen avulla. Alkuperäisrotuisten kotieläinten ollessa tuotantoeläiminä maidon-, lihan- ja villantuotannossa tavanomainen jalostusketju ei välttämättä tue maatiaiseläinten käyttöä. Esimerkiksi lampaanlihantuotannossa isot teurastamot polkevat hintoja. Pienteurastamot sen sijaan maksavat kohtuullista hintaa lampaanlihasta, mutta esimerkiksi tiukentuvat hygieniamääräykset ajavat alas yksiköitä tai tekevät esimerkiksi naudan ja lampaan kuljetukset ja teurastuksen taloudellisesti kannattamattomaksi. Haastattelemallamme luomutilalla, jossa on pääasiassa suomenkarjaa, tuotettu luomumaito menee tavanomaisen maidon joukkoon, sillä meijerin ei kannata tilan syrjäisen sijainnin vuoksi kerätä maitoa luomuna. Ainakin osittain alkuperäisrotuisten kotieläintuotteiden keräilyyn ja jatkojalostamiseen tarvittaisiin oma järjestelmänsä. Tämä on kuitenkin taloudellisesti mahdotonta.

Edellä olevan vuoksi määräykset ja säännöt sekä taloudellinen tuki nousevat merkittävään rooliin. Sääntelyssä tulisi huomioida kokonaisvaltaisemmin myös pienten toimintayksiköiden kuten pienteurastamojen toiminnan edellytysten säilyttäminen. Hyvä hygienia on tavoiteltavaa sekä erinomainen kilpailuvaltti, mutta samanaikaisesti pitäisi käyttää taloudellista tukea tarvittavien investointien ja saneerauksien tekemiseen, jotta toiminta voisi jatkaa pienissäkin yksiköissä. Pienet yksiköt voivat olla hyvin merkittäviä alueen toiminnan ylläpitämisessä ja edistämässä. Esimerkiksi haastattelemamme harrastajakasvattaja on tähän asti voinut toimittaa karitsat teurastettaviksi lähiteurastamoon, jossa lihatuotteet myös palvattiin. Eläinten kuljettaminen kauempana sijaitsevaan teurastamoon ja lihan palvaaminen muualla kuin samaisessa teurastamossa, saattaa aiheuttaa taloudellisia paineita tulevaisuudessa. Alkuperäisrotuisten kotieläinten säilyttäminen vaatiikin, että ohjauskeinoissa huomioidaan niin eläinten kasvattajat kuin jalostusketjun seuraavat linkit.

Säännöissä ja määräyksissä ohjauskeinoina tulisi huomioida myös maatiaiseläinten kasvattamisen monipuolinen kenttä. Maatiaiseläinten kasvattajat eivät ole pelkästään viljelijöitä vaan myös muiden alojen yrittäjiä, harrastajakasvattajia ja julkisia säilyttäjätahoja (koulu- ja vankilatilat). Muiden kuin maatalousalan yrittäjien ja harrastajakasvattajien ei ole mahdollista esimerkiksi saada maatalouden tukiin kuuluvaa alkuperäisrotujen kasvattamistukea. Nämä kasvattajat näkevät, että on kuitenkin tilanteita, joissa hekin toivoisivat saavansa tukirahaa. Esimerkiksi osa säännöistä ja määräyksistä on laadittu tuotannon harjoittamista eli isompia yksiköitä silmällä pitäen. Nämä säännöt eivät välttämättä koske muutamaa eläintä pitävää harrastajakasvattajaa, mutta jos tällainen kasvattaja haluaisi vapaaehtoisesti osallistua esimerkiksi lampaiden tauteja ehkäiseviin ohjelmiin, saattaa se taloudellisesti olla liian suuri satsaus. Ongelmana on myös se, että niin harrastajakasvattajan kuin perhekotitoimintaa harjoittavan yrityksen on siirrettävä varsinaisesta päätoimeentu-

lostaan tai –ansaintamuodostaan tuloja alkuperäisrotuisten kotieläinten ylläpitoon. Pitkällä juoksulla siitä saattaa tulla rasite ja johtaa kyseisistä eläimistä luopumiseen. Sen vuoksi alkuperäisrotujen kasvattamistukea pitäisi avata myös muille kuin viljelijöille.

Alkuperäisrotujen kasvattamistuen avaaminen myös muille tuensaajille kuin viljelijöille voisi tapahtua Leader -toimintatavan tai sitä vastaavan toiminnan avulla. Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmassa 2007-2013 perinnebiotooppien hoitoon tarkoitettavaa tukea voi saada Leader -toimintatavan mukaisesti. Perinnebiotooppien hoidossa kyseinen toimintatapa avaa rekisteröidyille yhdistyksille mahdollisuuden hoitaa sellaisia arvokkaita alueita, joiden hoitamiseen viljelijöillä ei ole mahdollisuutta. Toimintaideaa toteutetaan toimintaryhmien kautta. Toimintaryhmät ovat rekisteröityjä yhdistyksiä ja niiden jäsenyys on avoin kaikille oman alueen toimijoille. Toimintaryhmä antaa lausunnon tässä tapauksessa perinnebiotooppien hoidon erityistukihakemuksesta. Sopimus perinnebiotooppien hoidosta voidaan tehdä silloin, kun sopimuksessa kirjatut toimenpiteet tukevat haetun sopimusalueen sijaintipaikan paikallisen maaseudun kehittämissuunnitelman tavoitteita. Lisäksi sopimuksen tekemisen tulee olla tarkoituksenmukaista kyseisen suunnitelman kannalta. Sopimuksen tekemisen edellytyksenä ei ole ympäristötukea koskevan sitoumuksen voimassaolo, mikä siis osaltaan mahdollistaa tuen avaamisen myös muille tuensaajille kuin viljelijöille. (MMM 2007)

Leader -toimintatavan perusta on, että ihmiset pääsevät osallistumaan, suunnittelemaan ja toteuttamaan oman alueensa kehittämistä laaja-alaisesti paikallisella eli heitä lähimpänä olevalla tasolla (MMM 2007). Tämä olisi toimiva idea myös alkuperäisrotuisten kotieläinten kasvattamisessa ja säilyttämistyössä. Yksi toimintatapa voisi esimerkiksi olla, että yhdistykset hankkisivat nimikkoeläimiä, joita harrastaja-kasvattajat tai muun kuin maatalousalan yrittäjät kasvattaisivat. Näillä eläimillä voitaisiin yhteislaiduntaa vaikkapa nimenomaan arvokkaita perinnebiotooppeja ja siten edistää monitasoista monimuotoisuutta: alkuperäiseläimiä laiduntamalla huolehditaan maisemasta, tuotantoeläinten geeniperimästä ja uhanalaisten kasvien ja muiden eliölajien säilymisestä. Tällainen monitasoinen monimuotoisuudesta huolehtiminen ja biodiversiteetti -vaikutus pitäisi huomioida myös tukitasoissa ja käytössä olevassa tukikatossa. Leader -toimintatapa voisi myös mahdollistaa maataiseläinten käytön terapiaeläiminä niissä tapauksissa, joissa eläinten lisäarvon kautta ei (vielä) saada taloudellista tuottoa yritykseen.

Muun muassa perhekodin yrittäjäpariskunnan haastattelun kautta esiin nousi myös se, että alkuperäisrotuisten kotieläinten säilyttämistyö koskee useampia hallinnonaloja kuin vain maataloussektoria. Esimerkiksi sosiaalisektorille tarvittaisiin tukimuotoja - niin rahallista kuin tiedollista tukea - maataiseläinten terapiakäytön edistämiseksi.

Kuva 111. Alkuperäisrotuiset eläimet sopivat monessa mielessä perinnetuotteiden hoitajiksi (Kuva: Miia Karja)

Sektorikohtaisten toimenpiteiden lisäksi tarvittaisiin kokonaisvaltaisia horisontaalisia näkemyksiä ja toimintatapoja alkuperäisrotuisten kotieläinten säilyttämistyön edistämiseksi. Tätä tukee se, että esimerkiksi EU:n tasolla maaseutunäkökulma on vahvistunut ja maaseudun kehittämisessä tarvitaan maaseutupolitiikan mukaisesti sektorirajat ylittäviä ratkaisuja.

Yhdeksi tärkeäksi ohjauskeinoksi nousee haastattelujen pohjalta informaatio. Tiedollista ohjausta tarvitsevat niin kasvattajat kuin muutkin tahot. Esimerkiksi kasvattajat tarvitsisivat tietoa ja ammattitaitoista apua monialaisten yritysten eri toimintojen yhteensovittamiseen siten, että rajalliset resurssit tulisivat hyödynnetyiksi joustavasti ja taloudellisesti. Yrittäjät tarvitsisivat tietoa oman toimintansa arviointiin ja siihen, mihin toimintoihin heidän kannattaisi investoida ja mihin he tarvitsisivat lisäkoulutusta. Muut tahot tarvitsevat puolestaan tietoa alkuperäisrotuisten kotieläinten mahdollisuuksista eri sektoreilla. Esimerkiksi sosiaalialalla tarvittaisiin tietoa maatiiseläinten ympärille rakentuvan toimintaympäristön kuten maatiiseläinten terapiakäytön alulle saattamiseksi. Tässä voisi suunnata katseen myös ulkomaille. Muun muassa Ruotsissa ja Norjassa annetaan koulutusta puutarhatöiden ja eläinten vaikutuksista terapiatoiminnassa. Tärkeää on myös kotimaisten esimerkkien esiin nostaminen: Opetushallituksessa virinnyttä alkuperäiseläinten säilyttämistyöhön osallistumista pitäisikin kannustaa ja tukea esimerkkinä eri hallinnonalojen välisestä yhteistyöstä.

Kuva 112. Suomenkarjan säilyttämistä tilalla ja tiedottamisen kautta (Kuva: Miia Karja)

Informaatioon ohjausekeinona liittyy myös se, että esimerkiksi suurista valtalinoista poikkeavista tuotteiden markkinointitavoista pitää tuottaa tietoa ja siten mahdollistaa niihin osallistuminen. Esimerkiksi haastattelemamme luomutilan emäntä toimittaa tilan tuotteita lähikaupunkiin muutamalle ruoka-piirille. Tällaisia rakenteita pitäisi tuoda esiin ja tehdä tunnetuiksi, sillä ne edustavat modernia näkökulmaa maataloussektorilla. Alkuperäisrotuisten eläinten kasvattamisessa ja säilyttämisessä on case -esimerkkitulojen haastatteluiden perusteella mahdollisuuksia asiakaslähtöiseen kehittämiseen muun muassa verkostoitumisen kautta.

15.3 Monipuolisia ohjausekinoja maataiseläimille

Tässä kirjoituksessa oli tavoitteena tuoda esiin, minkä tyyppisin ohjausekino alkuperäisrotuisten kotieläinten kasvattamista voitaisiin ohjata ja tukea. Case -tiloille tehtyjen haastattelujen perusteella ohjausekinoilta vaaditaan monipuolisuutta. Tämä pohjautuu muun muassa alkuperäisrotuisten kotieläinten erityispiirteisiin, erilaisiin kasvattajiin ja erityyppisiin kasvattamisen muotoihin sekä toimintaympäristöstä nouseviin haasteisiin ja mahdollisuuksiin, kuten aiemmissa luvuissa on kerrottu. Ohjausekinojen tavoitteena on edistää alkuperäisrotuisten eläinten säilyttämistyötä. Neuvonta, koulutus ja muut tiedolliset ohjausekino ovat tärkeitä uuden asian esille tuomisessa, mutta sen rinnalla tarvitaan taloudellista tukea ja monipuolisen toiminnan takaavaa säätelyä maankäytöstä tukiin liittyvien ehtojen kautta hygieniamääräyksiin. Tärkeintä on, että ohjausekino tukisivat kokonaisuutena tavoitetaan. Kasvattajien näkemyksiä tarkastelemalla saadaan tietoa toiminnan ke-

hittymisen kriittisistä esteistä ja mahdollisuuksista, joihin sitten voidaan puurtua alkuperäiseläinten säilyttämistä edistävien ohjauskeinoin.

Maatiaismatkailua – maatiaiset elämäntapana ja sydämenasiana

Maija Häggblom

Aloittaessamme lampaanpidon noin viisitoista vuotta sitten meille oli alusta asti selvää, että lampaamme tulisivat olemaan maatiaisrotuisia. Liharodut eivät ole meitä koskaan miellyttäneet, sen sijaan maatiaislampaiden luonne ja monimuotoisuus ovat sopineet meille. Lisäksi lampaiden työmaaksi oli jo alusta asti suunniteltu vanhoja lehtoniittyjä, joiden kunnostus oli alkanut houkuttaa meitä. Aluksi hankimme neljä mustaa suomenlammasuuhtaa, sillä ahvenanmaanlammasta ei vielä tunnettu omana rotunaan eikä kainuunharmasta ollut eriytetty omaksi linjakseen. Suomenlammasuuhien siitokseen käytettiin kahta pässiä, joista toinen oli ruskea. Täten jo alusta alkaen teimme vielä yhden suuren päätöksen: keskityimme nimenomaan värillisten suomenlampaiden kasvattamiseen.

Ahvenanmaanlampaiden kasvatuksen aloitimme seitsemän vuotta myöhemmin. Loppujen lopuksi juuri ahvenanmaanlampaiden kasvattamisesta ja säilyttämisestä on nyttemmin tullut tuotantomme pääidea, osittain siksi, että tilamme sijaitsee Ahvenanmaalla, jonka oma paikallinen rotu ahvenanmaanlammas on. Rotu soveltuu myös erinomaisesti tilamme tuotantotapaan monipuolisuutensa vuoksi. Se on mitä mainioin luonnonlaitumien hoitaja ja villatyyppeiden moninaisuus ja erityisen kauniit taljat antavat mitä mielikuvituksellisimpia käsityömahdollisuuksia.

Kuva 113. Tilan lampaita ympäristössään (Kuva: Maija Häggblom)

Maatilamatkailun alku ei ollut yhtä selvä asia kuin lampaiden hankkiminen. Matkailun muodot ovat myös vaihdelleet vuosien kuluessa, mutta merkittävin